

JÓZEF IGNACY KRASZEWSKI

INFANTKA

Józef Kraszewski

Infantka

«Public Domain»

Kraszewski J.

Infantka / J. Kraszewski — «Public Domain»,

Anna Jagiellonka była córką królowej Bony i króla Zygmunta Starego, siostrą Zygmunta Augusta. Poznajemy ją w ostatnim roku panowania brata w Polsce. Jest wówczas niezbyt lubiana na dworze, czuje się niedoceniona i zapomniana. Wszystko zmienia się po śmierci Zygmunta Augusta — staje się kobietą stanowczą i zaradną, bierze udział w przygotowaniach i przeprowadzeniu kolejnej elekcji, przyczynia się do wyboru na króla Henryka Walezego. Liczy przy tym, że pewnego dnia zostanie jego żoną i królową. Czy jej się to uda? Opisane przez Kraszewskiego lata 1572-1575 były burzliwym okresem w historii Polski, a Anna Jagiellonka niewątpliwie była wówczas postacią ważną. Powieść historyczna napisana przez Kraszewskiego w 1884 roku, która weszła w skład cyklu Dzieje Polski.

© Kraszewski J.

© Public Domain

Содержание

Księga pierwsza. Nadzieje	5
Конец ознакомительного фрагмента.	56

Józef Ignacy Kraszewski

Infantka

Księga pierwsza. Nadzieje

Na niebiosach i w kalendarzu była wiosna, ale na zamku warszawskim smutek tak ponury i przygniatający oblekał twarze, zdawał się nawet na szarych murach jego odbijać, jak gdyby świat późną jesienią obumierał.

Ta sprzeczność pomiędzy obrazem natury a obliczem ludzi, wyraziściej jeszcze dawała czuć troskę, która ich uciskała.

Na kogo spojrzeć było, co się o uszy obijało, tchnęło goryczą jakąś i zwątpieniem, wszystko i wszyscy. Wyjątek jedyny stanowili może parobcy i czeladź, która z rozprężenia korzystała, aby broić bezkarnie.

Był wieczór, dzwony odzywały się leniwo, posępnie, opieszale i żałośliwie na pacierz wołając, który dzień miał zakończyć.

Około zamku snuły się postacie zadumane, powolnymi krokami mierzące podwórze, patrzące przed się osłupiałymi oczyma.

Nikt nie śmiał rażniej podnieść głosu, szeptano jakby się obawiano dźwięku własnej mowy. Od miasta też, już o tej porze zabierającego się do spoczynku dochodziły tylko szmery głucho, których znaczenia rozeznaczyć było trudno.

W powietrzu powiew wiosenny niekiedy przynosił woń od lasów rozwijających się, od wezbranych wód Wisły, od łąk pierwszemi okrytych kwiatami.

Niebo zwolna zrzucało z siebie jaskrawe blaski wieczora, i przywdziewało płową szatę nocną, na której gdzieniegdzie już blade starsze gwiazdy, wybiegłe naprzód jak na zwiady, przyświecały.

W dolnych krużgankach wewnętrznych zamku mało było widać ludzi. Niekiedy przesuwali się dworzanie w barwie królewskiej, starszy komornik lub nędznie odziany stróż z wiadrem wody, z wiązką drzewa do kuchni.

U słupa jednego na ławie, spoczywał niemłody mężczyzna zmęczony, pot ocierając z czoła, z twarzą poraną i ciemną, a jak noc smutną.

Z sukni trudno się było domyślać kim był, odzież bowiem miał skromną, szarą i nie wyglądał na pana, ale obliczem, na które padał odbłask wieczora, mógł stać choćby pomiędzy senatorami, tak było poważne i wyszlachetnione.

Twarz jego nosiła na sobie znamiona stoczonych bojów ciężkich, po których pozostaje znużenie, ale nie zgryzota. W smutku widać było pokój sumienia, który daje żywot pocziwy.

Spoczywał, ale nawet w tej chwili myśl jego pracować musiała. Najmniejszy szmer oczy zwracał i uwagę. Stał na czatach. Kilka razy poruszył się, jakby chciał powstać i pozostał na miejscu.

Mimowoli, bezwiednie, w takt myśli, które po głowie jego przebiegały, stary ręce podnosił, ramiona dźwigał, głowę potrząsał i siedział potem kamiennie nieruchomy.

Ważył w sobie coś i rozważał, a tak był przejęty troską swą, iż nie postrzegł i nie usłyszał gdy wolnym krokiem idący krużgankiem mężczyzna, prawie tego samego wieku, ale rzeświejszy i żywszy, zbliżył się ku ławie i ku niemu.

Dopiero gdy mu światło z zachodu sobą zasłonił przychodzący, podniósł zwolna głowę.

Pozdrowili się milczący ruchem rąk i głowy, jakby im obu na słowo się zdobyć było trudno.

Przybywający, na którego padło światło od podwórza, wyglądał bardzo rycersko. Choć nie miał na sobie ani zbroi, ani żadnej oznaki wojaka, można było poprzysiądz, iż w służbie żołnierskiej spędził życie.

Twarz na podziw była mimo wieku piękna i szlachetnych rysów, czysto polskich; siwiejący wąs spuścisty okrywał mu wargi i niemal na piersi spadał. Strój miał starodawnego kroju, niewytworny, co w owym czasie nie było pospolitem bo się wszyscy radzi cudacko przebierali.

– A co? obożny mój – odezwał się stłumionym głosem przybywający – a co? nie masz tam jakiej pocieszającej nowiny, którąbyś mnie odżywił?

Obożny króla Augusta, Karwicki, ręce na kolanach leżące załamał, podniósł głowę i westchnął ciężko.

– A! rotmistrzu mój, panie miły – rzekł ponurym głosem grobowym – pod te czasy nieszczęśliwe zkaż co dobrego wziąć? Zdaje się, iż Opatrzność, w niezgłębionych swych wyrokach nad naszymi głowami i nad tem nieszczęśliwym królestwem skupiła wszystkie klęski, jakie tylko ludzi trapić mogą.

Rotmistrz Bieliński na westchnienie odpowiedział westchnieniem.

– Pomnijcie na to – odparł spokojnie – iż ona Opatrzność krzyże zsyła tym, których Bóg miłuje, i że one są próbą cnoty. Narzekać nadaremna rzecz i niemężka. Jak na wojnie, panie obożny, na czatach stać z różańcem i szablą, to jest z wiarą w Boga i w siły własne.

Karwicki obożny podniósł oczy niebieskie, zbladłe wiekiem i dziś szare, usta mu się skrzywiły i z piersi znowu wydobyło się mimowoli westchnienie.

– Nie dziwuj się, że człowiek stęknie, rotmistrzu – rzekł. – Brzemień okrutne, pod czas głowę stracić można.

Bieliński zamilkł, snadź i on czuł to brzemień.

– Cóż z królem, panem naszym miłościwym – zapytał po chwili – co mówią lekarze?

– Pan Stanisław Fogelweder i Niemiec Ruppert jedno pono prawią – odpowiedział obożny, obok którego zajął miejsce na ławie rotmistrz Bieliński. – Z królem źle jest, bardzo źle, a leki i lekarze co pomogą, gdy kto życia nie szanuje?

– Zaprawdę – przerwał rękę podnosząc Bieliński – i ja tak trzymam. Ciało żaden lekarz nie poradzi, gdy dusza choruje i radaby uciec z niego. Wszak ci to męczennik!

– A tak! – potwierdził gorąco Karwicki – któż to lepiej wie nad nas, cośmy w służbie jego oddawna i smutną tę historię znamy. Ci co zdaleka patrzą, mogą obwiniać, sarkać, zadawać mu, że własną winą w to popadł, ale my wiemy, iż się stał ofiarą losu jakiegoś, który go chyba od kolebki ścigał. Lepszego i szlachetniejszego człowieka, większego serca monarchy na świecie chyba nie znaleźć, a oto jak ginie marnie, pamięci nawet po sobie nie zostawując, na jaką zasłużył. O Boże!

Słuchając z głową ku mówiącemu zwróconą, rotmistrz słowo każde chwycił bacznie.

– Nie nam go sądzić – rzekł – biedny pan! biedny pan!

Karwicki z wielką żywością zwrócił się do rotmistrza.

– Wy go lepiej znacie – rzekł – ale drudzy? Sądzą go z tego co teraz czyni, gdy już sobą prawie nie władnie, a nie patrzą na to, co go do tego stanu przywiodło.

– Jestże już tak źle ze zdrowiem? he? – zapytał Bieliński.

– Gorzej nie może być – odparł obożny – ręce i nogi chiragra i pedogra trapią, wewnątrz boleści cierpi, a najgorzej z umysłem. Troski go jedzą, sam już nie wie co czyni.

– A! bracie miły, wiele on ich sobie sam przysporzył – rzekł, zniżając głos, Bieliński – ale, prawda, i ludzie mu ich przynieśli wiele.

Zawahawszy się nieco, rotmistrz dodał.

– Aleby wam z Warszawy potrzeba już precz, póki czas. Morowe powietrze dokoła ją opasuje. W Okuniewie ludzie padają jak muchy, a pono i tu po przedmieściach i w samym mieście śmierci przypadków było wiele, które mór już, już wciskający się zwiastują. Nie odkurzą go żadnym dymem.

– Tać wybieramy się ztąd, acz nie wiem dokąd – rzekł Karwicki obożny. – Z chorym panem jechać troska też będzie niemała. Siedzieć, choćby w najwygodniejszej kolebce, nie będzie mógł; nieść się nie da, chyba go z łóżem na wóz postawimy, a po naszych drogach taki wóz nie wszędzie przejdzie bez szwanku.

Oba zamilkli potem, patrząc przed siebie niemi.

– Zamęczyli go – rzekł Bieliński po długim przestanku. – Bona go naprzód pod fartuchem trzymała za długo. Gdyby naówczas, jak go na wojnę wyprawiano, nie zawróciła z drogi, byłby się do zdrowego życia obozowego nałamał, młodym i rzeźwym byłby dziś jak ja, co się starym nie czuję.

Jak kwiatuszek w cieniu rósł i wyciekł też blady, biedny i wąły. Dali mu pierwszą żonę, to ją zazdrość Bony rychło zabiła; ożenił się z drugą, która go wiele kosztowała zgryzoty, i tę mu matka odebrała. Ożenił się z trzecią, i z tą żyć nie mógł dla okropnej choroby jej, a rozdzielić mu się nie dali.

Zszedł na ladajakie miłośnice... i tak ostatni z tej wielkiej krwi królów, bez potomka, nędznie schodzi, nie wiedząc nawet, komu kraj puści, który tak kochał.

Jedna królewna Anna została nam doma, a i tej bodaj niedaleko do pięćdziesiątki!

– Cicho! – przerwał obożny – nam sługom królewskim imienia jej nawet wyrzec nie wolno. Żli ludzie tak umieli zasiał niezgodę między rodzeństwem, iż król jej na oczy nie dopuszcza, żal ma wielki. A ta nieszczęśliwa oczy sobie wypłakuje.

– Teraz przecie na nią i królestwo i Litwa przyjdzie po śmierci króla, Boże uchowaj! – odezwał się rotmistrz. – Ostatniać ona tu doma z tego rodu.

Obożny ramionami wstrząsnął.

– Takby ono było, gdyby korona dziedziczną się zwała – odparł – ale tu już zawczasu przebakują, że sobie króla wybierać będą, jakiego zechcą.

– A! nie może być! Srogaby była niesprawiedliwość i niewdzięczność – krzyknął, głos podnosząc i zaraz go zniżając Bieliński.

– Rozsłuchajcież się – odparł spokojnie obożny.

I milczeli znowu.

– Na królestwo to – dodał Karwicki po cichu, oglądając się dokoła, jakby się podsłuchania obawiał – na królestwo to zawczasu już poluje wielu. Jeszcze król nie zamknął powiek, a posłów potajemnych i szpiegów po senatorach, po szlachcie, po duchowieństwie włączą się ćmy.

Jeden Bóg wie na czym się skończą te frymarki.

– Po mojemu, po żołniersku – odpowiedział Bieliński – rzecz bardzo prosta i jasna. Królewna ma pierwsze prawo do tronu, kto wybrany zostanie ożeni się z nią.

Nie tak-li było z królową Jadwigą?

Karwicki potrząsnął głową.

– Prostsze to i pocziwsze serca owych czasów były – rzekł – dzisiaj ludzie bardzo zmądrzeli, na dobre i na złe rozumu zażywając. Kto tu odgadnie co się stanie.

I podumawszy trochę, dołożył, obracając się ku rotmistrzowi.

– Powiadają, że króla Francyi brat o koronę się stara, ofiarując zaślubić królewnę Annę, a u nas tu i głośno i po cichu zaprzędanych nie mało jest, którzy cesarskiego brata czy synowca popierają. Litwa cara moskiewskiego wziąć gotowa, aby od niego spokój miała. Są i tacy co za pruskim książątkiem głosują.

– Zawczasu! zawczasu! – z oburzeniem przerwał rotmistrz. – Czy się to godzi! alboż to Bóg nie wszechmogący i nie może panu zdrowia przywrócić, żywota przedłużyć, a nawet syna dać w późnym wieku jak Jagielle?

Niedźwiedź w lesie, a ten na targ skórę niesie. O ludziska, ludziska!

– Wszystkiemu winni – dorzucił Karwicki – ci co mu rozwodu dopuścić nie chcieli. Kardynał Commendoni najwięcej, bo się upierał dla czci cesarskiego domu nie rozłączać ich, gdy kościół w takich wypadkach choroby ciężkiej i wstrętliwej, niemożliwego pożyicia, niejeden raz małżeństwa rozwiązywał i żenić się pozwalał.

Bieliński krzywiąc się nachylił do ucha obożnemu.

– A lepiejby było, gdyby wzięwszy rozwód uparł się żenić z Zajączkowską?

Szeptał po cichu i szukał oczyma wejrzenia towarzysza, który wzrok wlepił w ziemię i głowę zwiesił na piersi smutnie.

– Była chwila, że się koniecznie napierał tej Hanny – dodał – a kto wie, czy i teraz jeszcze o niej nie myśli. Mówią, że ją po książęcemu wyposażoną trzyma w Witowie. Za samo łożo dla niej cztery tysiące dukatów zapłacono! Panie Boże odpuść! Gdyby z grobów wstali ci, którym Radziwiłłowej dla króla było za mało, cóżby powiedzieli na Hanusię Zajączkowską?

Po krótkim milczeniu Karwicki się odezwał.

– Wszystkiemu temu bałamuctwu winni źli doradcy nie on. Chcieli mu życie osłodzić babami, a niemi je zatruli. Niech Bóg przebaczy krajczemu i podczaszemu, i innym pomocnikom, którzy mu miłośnice wynajdowali, stręczyli i przywodzili. Zaczęło się od tej mieszczanki Basi Giżanki, która dziś karetą jeździ o czterech woźnikach; poszła za tem Zuzia Orłowska, aż napatrzyli Hannę Zajączkowską między fraucymerem królowej Anny, która teraz pokutuje za nią i łzy wylewa.

– Zniedołężniał tak na koniec, że już własnej woli nie ma – westchnął rotmistrz – lada pacholę, jak ten Książnik, czyni z nim, co chce.

– Cierpieniem, troską, postrachem zgonu bezpotomnego tak się znużył, iż dziś, dla świętego spokoju wszystko gotów poświęcić – począł Karwicki. – Niepoczcwi ludzie, gotowi zawsze ze wszystkiego korzystać, im gorzej go widzą, tem więcej naciskają, uprzykrzają się i łupią.

Dotąd pono testamentu nawet nie ma, a dla samych sióstr uczynićby go powinien, aby im nie wydarto co należy.

Serce się kraje myśląc o tem – dodał obożny. – Ja gdy rozważać zaczął wszystko, a odgadywać przyszość, uciekam się do modlitwy taki strach mnie ogarnia.

Bieliński rękę jego ujął.

– Sądziecie, że ze mną lepiej? – zawołał. – Nie ma pono w tem królestwie naszym jednego poczcwiwego człowieka, któryby jak my nie bolał. Jak w ulu, gdy matki zabraknie, co pocznie rój? Tak i z nami. Zabraknie nam króla i królewskiej rodziny, choć dziś boli na nią patrzeć, co się naówczas stanie z tem państwem naszym? Z jednej strony czyha na nie car moskiewski, z drugiej cesarz niemiecki, który już Węgrów i Czechów wziął, a na Polskę zęby ostrzy. Nie liczę Turka i Tatarów. Jak my się obronim bez wodza i głowy? Co naówczas się stanie z naszymi od wieków zdobytymi prawami i swobodami? Ażali je poszanują obcy? Im potężniejszego wybierzemy dla bezpieczeństwa od nieprzyjaciół, tem dla nas on groźniejszy, bo mu nasze swobody będą solą w oku.

– To też wielu już dziś sądzi, że francuzkiego królewicza, o którym gadki chodzą, że i on o koronę się stara, wziąć byłoby najbezpieczniej – odparł Karwicki. – Tylko znowu ci co lepiej są poinformowani prawią, że młokos jest i papinek... a nasza królowa, z którąby się żenić musiał, matkąby mu być mogła.

Bieliński głową potrząsał.

– Statystą nie jestem – odezwał się – a na łaskę Bożą i natchnienie Ducha św. wiele liczę.

– Gdybyśmy na nie zasłużyli – dokończył obożny.

– Bieda! – przerwał Bieliński.

– A no, bieda! – powtórzył za nim Karwicki.

Zciemniało tymczasem trochę na dworze, a pod krużgankami noc prawie była. Na zamku mało gdzie ukazywały się światełka, ruch ustawał, cisza rozpościerała się głęboka dokoła.

Zdała, jakby głosy nadziei, z nad krzaków ogrodu nad Wisłą, od rzeki dały się słyszeć słowicze śpiewy, którym siedzący oba, milcząc, długo się przysłuchiwali.

Rotmistrz Bieliński wstał.

– Czas na spoczynek – odezwał się. – Przyszedłem tylko na zamek dowiedzieć się, czy król mnie nie potrzebował, bo mi kazał być pogotowiu.

– Cały ten dzień okrutnie cierpiał – odezwał się Karwicki. – Doktorowie o podróży radzili i nie uradzili nic.

– Ale z Warszawy musi precz jechać – przerwał rotmistrz – bo czasu moru miasto, to jak czasu pożaru śpichrz ze smołą... zagnieździ się śmierć na długo. Musimy króla salwować.

– Pewnie! ale dokądże z nim? – zapytał obożny.

Bieliński dumał, odpowiedzieć nie umiejąc.

Stali tak jeszcze w cieniu, gdy od wrót, które na drugi podworec zamkowy mniejszy wiodły, szmer się jakiś dał słyszeć.

Oboźny spojrzał i nie odzywając się, palcem tknął rotmistrza, ukazując mu na tę część krążganków, która kurytarzami wiodła do mieszkania chorego króla.

Wieczornej zorzy odbłask we mrokach rozeznać dozwalał postaci, które furtą otwartą po cichu na zamek się wśliznęły. Trzy ich było.

Przodem szedł wysokiego wzrostu mężczyzna, płaszczem włoskim na ramię zarzuconym osłonięty, w kapeluszu z pióropuszem. Tuż za nim, rańtuchem z głową okryta cała posuwała się niewielka figurka, która niewiastą być musiała, sądząc z chodu i ruchów; za niemi postępował chłopak wysmukły wyrostek.

Szli cicho, na palcach, ostrożnie, oglądając się, przesunęli przez podwórze, dostali się do krążganków i we drzwiach wiodących ku izbom króla znikli.

Rotmistrz przypatrywał się ciekawie, zdając się objaśnienia oczekiwać od oboźnego, który milczał póty, aż się przychodzący nie oddalili w głąb kurytarzy.

– Król leży chory – rzekł – a to mu albo jakąś czarownicę, albo jednego z tych „sokołów” poprowadzili, o których on sam teraz powiada po cichu, że one go zgubiły.

Dziwna a najdziwniejsza rzecz – dodał wzdychając Karwicki – on sam jasno widzi, że się gubi, wie, że mu te kobiety żywot skracają, a oprzeć się pokusie nie może.

Fogelweder i Ruppert przypisują mu leki apteczne; wieczorem starą babę czarownicę, znachorkę sprowadzą, ta go okurza, omywa, zamawia, męczy... może truje!

Ledwie się zbył więdźmy, biegnie Basia Giżanka, o córeczce powiadając, aby mu, póki czas, coś wydarła, choć dosyć już ma, aby sobie męża kupiła.

Ręce załamał oboźny rozpaczliwie.

– Koniec świata!

– Na Boga – podchwycił rotmistrz – od czegoż są panowie senatorowie, Rada królewska! Winni go oni wziąć w opiekę. Cóż ksiądz podkanclerzy?

Zżymnął się, posłyszawszy o nim oboźny.

– Ksiądz podkanclerzy! o sobie myśli, nie o panu – zamruczał. – Umiał on opanować umysł królewski, ale tylko tem, że namiętnościom schlebia i przez szpary patrzy na nie.

– Dreszcze po mnie przechodzą – zawołał Bieliński – gdy was słucham. Myślałem, idąc tu, że pociechę jaką wyniosę, a wyście mi jakby całunem świat cały oblekli.

– Co pomoże zabawiać się nadziejami próżnemi, gdy nad głową wisi miecz – odparł Karwicki.

– No, ale na dziś, chyba dość tego – przerwał, obejmując przyjaciela rotmistrz. – Ufajmy w Bogu! Mnie się wierzyć nie chce, aby nas miał pokarać tak srode i wydać na łup nieprzyjaciołom.

– Nieprzyjaciołom – podchwycił oboźny – rotmistrzu miły. Nieprzyjaciołom byśmy się obronili, ale my sami sobie jesteśmy najgorszym wrogiem.

Bieliński uszy zatykając, słuchać już nie chciał.

– Dość! dość! Czołem panie oboźny.

– Czołem, mój stary!

Uścisnęli się milczący.

Karwicki, jakby mu przyjaciela trudno opuścić było, powoli towarzyszył aż do bramy, lecz milczał już, idąc z głową spuszczoną.

Rotmistrz Bieliński otwarłszy furtę, rękę jego ścisnął i poszedł żywo ku miastu. Chwilę postawszy Karwicki, nazad do zamku powrócił, lecz nie siadając już na ławie, w głąb podwórca ku wewnętrznej bramie się skierował, i miał wniknąć na wschody około niej zewnątrz muru przyczepione, gdy furta się otworzyła, a w niej ukazała się postać kobieca, której zdala zbrojny towarzyszył mężczyzna.

Spostrzegłszy Karwickiego, kobieta chciała się cofnąć żywo, ale poznawszy go rychło, wróciła śpiesznie i syknąwszy zcicha, śmiało się do niego zbliżyła.

Twarzy kobiety, osłoniętej od stóp do głów płachtą ciemną, nie można było rozeznaczyć, ale pod tą osłoną niedbale zarzuconą, czuć się dawała zręczna i gibka postać, a głos srebrny, młody zadźwięczał.

– Obożny!

– Dosia! – odezwał się Karwicki.

– A któżby był, jeśli nie ja? – odparła żywo przybywająca. – Gdyby nie poczciwy stary Żegota, nie ważyłabym się z jednego podwórza zamkowego na drugie sama po nocy, bo i na królewskim zamku bezpieczeństwa nie ma... ale Żegota mnie wziął w opiekę, a królowna...

– Z czymże przychodzisz od królownej? – zapytał, zbliżając się Karwicki.

– Z czym ja przychodzę? – odparła kobieta z odcieniem szyderstwa – zapytaj raczej po co? bo od nas nie ma co przynieść, chyba łzy. Królowna niespokojna biedaczka, nie wspomnieliście królowi o niej?

– Nie było przystępu do niego! – odparł smutnie Karwicki.

Kobieta rozpaczliwie się poruszyła.

– A! mój Boże! mój Boże! – poczęła narzekać – król o niej zapomniął, a u was na wszystkim zbywa, panie obożny. Na wieczerzę trzeba było wyprosić u kupców bez pieniędzy, bo zapłacić nie ma czym.

Królownaby ochotnie ostatek sreber zastawiła, ale tu na nas tyle oczów patrzy, dla czci królewskiego domu nie godzi się, więc woli głodem przymarzyć. Nikt nad nami litości nie ma. Co zawiniła ta biedna królowna nasza, iż jej król bratem a ojcem, i opiekunem, jak powinien, być nie chce, że się nieprzyjacielem stał?

– A! Nie mówcie tego – przerwał nagle Karwicki. – Nie godzi się. Serca on dla siostry nie stracił, źli tylko ludzie sprawili, iż żal do niej ma.

– Królowna winna żal mieć do niego daleko większy, bo jej się krzywda działa i dzieje – zawołała posłanka.

Dokoła głoszą, że król dla morowego powietrza wyjeżdża z Warszawy, cóż natenczas się stanie z nami? Nas też niepodobna dać na łup zarazie; a o czymże my podróż odbywać będziemy i dokąd się schronimy?

– Cierpliwości! czekajcież! – zawołał Karwicki – ani dziś, ani jutro król nie wyjedzie. Nim to nastąpi, klęę się najuroczyściej, my go skłonimy do widzenia się i przejednania z królowną.

– I do opatrzenia jej potrzeb – dodała żywo kobieta. – Na nas już i moru nie trzeba, pozdychamy niebawem z głodu.

Obożny niby się uśmiechnął.

– Cóż? Myślicie, że ja po kobiecemu z muchy robię wielbłąda? – odparła przybyła. – Zapytajcież drugich, jak u nas jest? Gorzejby nie mogło być, gdyby królowna córką prostego ziemianina była, a toć przecie królewskie dziecię, siostra króla i królowych.

Boże mój!

Zafrasowany, zgnębiony milczał Karwicki.

– A! Dosiu moja – rzekł – ja to wszystko wiem. Z duszybym rad dopomódz, nie ja jeden, Żaliński także, Fogelweder, ale do króla przystąpić trudno i sam na sam się z nim rozmówić. Przy trutniach się z tym odezwać, znaczyłoby popsuć sprawę.

Kobieta łamała ręce.

– A! czekamy już długo na zmiłowanie! – westchnęła.

Obożny tarł czoło niecierpliwie.

– Gdybyście wiedzieli, jak mi do was trudno było iść, z jakim ja tu biegłam strachem – mówiła dalej – a no, musiałam, bo nikt inny nie mógł, nie chciał. Królownaby też może nie rada lada komu się zwierzyć z nędzą swoją. Pokrywa ją, jak może, aby się ludzie z niej nie naigrawali.

Mnie na odwadze nie zbywa, choćby z rozpacz, gdy na królową, panią moją, dobrodziejkę, patrzę, poszłabym już choć i bez Żegoty!

– No! no! – odparł Karwicki – sama się tak nie wrywaj! W mieście, koło zamku i na zamku ludzi różnych, włóczęgów dosyć, pod noc biedy napytać łatwo.

Obejrzał się po niebie.

– Wracajno, wracaj – rzekł.

– Z czym? – zapytała kobieta.

– Z tym, że jutro albo ja, albo Żaliński powiemy królowi, przypomnimy królową i skłonimy go do zgody.

– Do zgody! – powtórzyła cicho oczekująca. – Do zgody! Boże miłosierny! mógłże kto przewidzieć, że między bratem a siostrą powstać może niezgoda, i o co?

– No, dobrej nocy i szczęśliwej drogi – zamknął jej usta obożny.

– Do jutra! – zakończyła uparta dziewczyna, nie ruszając się z miejsca – do jutra, bo ja przyjdę jutro i dopóty chodzić będę, aż coś wykołaczę.

– Do jutra! – powtórzył obożny, który do furty się zbliżył, otworzył ją i wypuściwszy kobietę, prędko za nią zasunął.

Spojrzał w górę po oknach zamkowych. W tę stronę wychodziły komnaty królewskie.

W dwóch oknach zasłonami pół przezroczystymi zapuszczonych, czerwone światło przebiegało się przez nie słabo. Czasami cienie jakieś po nich się przesunęły.

W tych izbach spoczywał na łożu tęsknicy i boleści ostatni męzki rodu Jagiellońskiego potomek – Zygmunt August. U wezglowia jego nie miłość i przywiązanie, nie wierne serca i ludzie oddani mu czuwal, ale chciwe dłonie, wystygłe piersi, nienasycone żądze.

Szybkim krokiem od wrót zamkowych oddaliła się posłanka na drugie ciche podwórze, które budowle starsze i mniej foremne otaczały. Ciągnęły się tu mury głównej budowy, połączone z nią, a pomiędzy nimi przejścia, wschodki, galerie, sklepienia świadczyły, że wieki kłębiły to gniazdo, a każde pokolenie uściślało je wedle potrzeby.

Ciemnymi zaułki szła śmiało posłanka, a stary Żegota kord trzymając w ręku pogotowiu, towarzyszył jej aż do oddzielnego dziedzińca, który budowę jedną opasywał. W murze były i tu wrota. Zbrojny stróż zapukał do nich, wpuścił dziewczę i nie mówiąc słowa, sam poszedł dalej.

Naprzeciw powracającej Dosi, z kaganem w ręku wyszła niemłoda kobieta, przygarbiona nieco, odziana ubogo, z twarzą jakąś wypłakaną i smutną.

– Królowa? – zapytała Dosi.

– Układliśmy ją do snu – szepnęła stara. – Znowu to oko rwało i głowa ją bolała strasznie. Żalińska materacyk położyła z rumianku, obwiązaliśmy chustynką szafranową. Bóg wie! ulży jej może!

No a król?

Dosi poruszeniem głowy dwuznacznym odpowiedziała, jakby o nim nie wiele co mówić było.

Zatrzymały się tak obie w podwórku, którego mur jeden wychodził w stronę Wisły i ogrodu, a po nad nim zielone drzew i krzewów gałęzie widać było.

W budynku, przed którym stały, nie świeciło się nigdzie, stał czarny ze swymi murami gdziegdzie z tynku pozdieranymi.

– W izbach u nas jeżeli nie zimno, to zaduszno – odezwała się przybywająca Dosi – a tu powietrze wiosenne takie miłe, nie chciałoby się do komory, bo i sen powiek się nie ima.

Stara kobieta, która kaganek osłaniając ręką, na swą towarzyszkę patrzyła ciekawie, szepnęła cicho.

– Kto go tam wie, gdzie teraz bezpieczniej? Powietrze wiosenne zawsze zimnicę daje, a no i mór idzie, człowiek boi się nawet oddychać. Lada wiatr przynieść może lich.

– A! wstydź się Maciejowa – żywo przerwała jej Dosi. – Powietrze! powietrze! Jakby to czasu moru Pana Boga nie było, bez którego woli człowiekowi włos nie spadnie z głowy.

Ja się moru nie boję! a każe Bóg życie dać, wola Jego!

Stara zaczerwienionymi oczyma ciekawie, z poszanowaniem spojrzała na dziewczę.

– A! wy bo się niczego nie boicie, nikogo nie lękacie – szepnęła. – Ale niemal wszyscy młodzi tak śmiałują, dopóki ich życie trwogi nie nauczy. Nie igraj i ty, abyś się nie doigrała.

W tej chwili blask kaganka padł na twarzyczkę śmiałej dziewczyny i całą ją czarodziejsko oświecił.

Czy światło to uczyniło ją tak piękną? Stała słuchając i patrząc na starą z takim wyrazem mężstwa i ufności w Bogu i sobie, a tak jej z tem było heroicznie pięknie, iż zdawała się jakąś nadziemską, przez malarza wymarzoną istotą, zjawiskiem, które chwilę błysnąwszy, zniknąć i w mrokach rozpląnąć się miało.

Ta nadzwyczajna piękność Dosi musiała się nawet starej babusi wydać zachwycającą, gdyż mimowoli wykrzyknęła.

– A! jaka ty jesteś piękna!

Dosłyszała Dosia tych słów cichych, zwiesiła główkę smutnie, brwi się jej ściągnęły i rzekła tęskno.

– Pan Bóg mnie tą pięknością pokarał, na co się ona zdała?

Stara przypomniawszy sobie kaganek, który trzymała w ręku, dmuchnęła nań i zgasiła. Ciemność otoczyła je.

– A Żalińska? – zapytało dziewczę.

– Siedzi przy królownie, pilnując, czy się nie przebudzi a nie zapotrzebuje czego.

– Gdzież reszta dworu?

– Rozeszli się, gdzie który chciał albo musiał – mówiła stara. – Niektórzy już i chrapać muszą.

– Idźże i ty zasnąć, moja Maciejowa – dokończyła Dosia. – Mnie się chce się jeszcze trochę tu na ławie u drzwi i spocząć na świeżem powietrzu, w komorach mi jakoś duszno. Sen nie bierze.

Posłuszna Maciejowa, milcząc, z kagankiem wsunęła się po cichu we drzwi, a Dosia z głowy na ramiona opuściwszy rańtuch, zbliżyła się ku ścianie, znalazła ławę i siadła na niej, ręce na kolanach załamawszy.

Cicha noc majowa, która nawet o północy nigdy zbyt czarną nie jest, miasto i zamek usypiała.

Z każdą chwilą milczenie stawało się uroczystsze, szmery dolatujące zdawały rzadsze i słabsze.

Dosia z oczyma wlepionymi w niebo, dobyła różańca i miała się zacząć modlić, gdy blisko niej, z za węgła kroki słyszeć się dały.

Z niechęcią i obawą zwróciła wzrok w tę stronę, lękała się, aby natręt jaki nie spłoszył jej z tego kątką, w którym spocząć sobie obiecywała.

Chód był powolny, stąpanie dawało poznać mężczyznę.

Wkrótce też z za węgła wyszedł słuszny, silnie i foremnie zbudowany, zręcznie się poruszający człowiek, otulony narzuconą na ramiona opończą, z głową nakrytą małą, od niechcenia włożoną magierką. Krokiem powolnym posuwał się naprzód zadumany.

Chociaż twarzy rozpoznać nie było można, Dosia zobaczywszy go, zerwała się uciekać, gdy nadchodzący obejrzał się, poznał ją i uchylając czapeczki, rzekł cicho.

– Niechaj panienka nie ucieka, ja pójde precz.

Głos był łagodny i sympatyczny, Dosia przysiadła na ławeczce mrucząc:

– Będę przecież musiała iść, bo mi po nocach w rozmowy wdawać się nie przystało.

– Ale ja dla porządku obejść muszę dokoła, aby się ludzie nie rozpuszczali – rzekł zatrzymując się mężczyzna.

Dziewczę nie odpowiedziało i słyhać tylko było paciorki różańca uderzające o siebie w jej rękach.

Mężczyzna stał, odejść mu się jakoś nie chciało.

– Ani we dnie ani wieczorem, nigdy mi panna Dorota rozmówić się z sobą nie pozwala! – westchnął. – A, takbym tego pragnął.

– Przynajmniej nie dziś i nie tu pora do rozmowy – niecierpliwie i prawie gniewnie odparło dziewczę. – Idź pan swoją drogą, a nie, to ja będę musiała.

– Idę już, idę – zawołał mężczyzna – ale na rany Chrystusowe, kiedy ja będę miał to szczęście... Nie dała mu dokończyć dziewczyna.

– A! szczęście! co za szczęście! Nigdy! nigdy! – zawołała nadąsana, zerwała się z ławki, wpadła we drzwi i zatrzasnęła je za sobą.

Mężczyzna machinalnie poprawił czapeczkę na głowie, ujął się za wąs i pokręcił go, przebąknął coś i szedł dalej powoli obejrzyć podwórze i otaczające go stajnie i szopy.

Zwolna tak, bacznie przesuwiał się nasłuchując, pomiędzy budowlami, popróbował gdzieniegdzie drzwi i wrót, zaglądnął do komórek pół otwartych, z których go dochodziło chrapanie, i okrążywszy budynki, drugą stroną od tyłu wszedł do głównego korpusu przez sień ciemną zdążając do komory, w której się świeciło.

Choć ciepło już było na dworze, tu na kominie palił się jeszcze ogień dogasający, nie dla ogrzania izby, ale dla oczyszczenia wilgotnego powietrza i dla światła naniecony.

Izba była dosyć przestronna, sklepiona, czysta, wybielona świeżo, z podłogą posypaną tatarakiem i jedlinką, których woń czuć się w niej dawała. Dwa tarczany stały u dwóch jej ścian przeciwległych, a stół prosty pomiędzy niemi w pośrodku. Po kątach, jakby w gospodzie podróżnej, tłumoki i skrzynki widać było, uprząże, siodła i wojsłoki na kupę zrzuczone.

Na stole zgasły leżał kaganek, a blask dogorywającego ognia chwilami oświecał komorę, podobną do jakiejś izby klasztornej.

Na jednym z tarczanów, opończą okryty, zwinięty w kłębek leżał człowiek, który posłyszawszy drzwi skrzypnięcie podniósł głowę na pół łysą z wąsami ogromnymi, z policzkami obwisłymi i znużonymi, zapadłymi oczyma.

Zobaczywszy wchodzącego już się, na drugi bok obróciwszy, spać chciał kłaść, gdy usłyszał z piersi jego dobywające się westchnienie ciężkie.

Ziewnął, podniósł się, wyciągnął, oczy przetrął, splunął i usiadł na łóżku.

– Waść, mości Talwoszu, wzdychasz tylko a wzdychasz, piersi sobie mordujesz, do czego się to zdało?

– Myślisz, mój miły Bobolo, że ja to z dobrej woli czynię? – odparł przychodzący, który zrzucając opończę i czapeczkę na swój tarczan, zbliżył się do ognia aby go poprawić i pokazał się młodym i przystojnym, męznego wyrazu twarzy człowiekiem.

– Gdzieżeś znów u licha po nocy wędrował – zapytał Bobola ziewając. – Masz jakiego języka? dopytałeś co?

– Tyle tylko żem najrzał Dosię, która mnie połajawszy, uciekła – rzekł młody Talwosz. – Obszedłem szopy i stajnie, bo dziś nikomu wierzyć nie można, wszystko się rozpręga.

To mówiąc, gdy raz jeszcze westchnął, Bobola splunął gniewnie.

– Panna Dorota ci w głowę zajechała! – odezwał się. – Rozumu nie masz! albo to pora o amorach myśleć, gdy taka bieda dokoła i na śmierć się raczej sposobić potrzeba, bo nas tu dalej, dalej powietrze wszystkich podusi w tych murach.

– Niechajby już, niechaj! – machając ręką rozpaczliwie odparł Talwosz – mnie, dalipan, życie zbrzydło.

– Dla jednej podwiki! – zawołał z oburzeniem stary Bobola. – Ale, wstydziłbyś się. Przecież panu Talwoszowi nie łąda szlachcicowi, dobrego rodu, o innej przyszłości i krescytywie myślećby się godziło, a nie świat sobie zawiązywać jedną taką dzierlatką, u której tyle tylko, że liczko kraśne.

– Jak Bóg miły ci, Bobolo – przerwał młody – zaklinam nicze mi przeciw niej nie mów! Knę się gardłem, drugiej takiej chyba nie ma na świecie!

Siedzący na łóżku, przygarbiony, rozespany Bobola, który obie ręce trzymał oparte o krawędź tarczana, podniósł zwolna oczy na towarzysza. Patrzył, patrzył i minę zrobił wyrażającą politowanie, jakby chciał mówić:

– Żal mi cię biedaku! Do tego to już przyszło?

– Słuchaj Talwosz – odezwał się głośno. – Dotąd sądziłem, żeś ty się tak mimochodem zadurzył w niej, jak to się codzień młodym zdarza, a jutro, gdy cię królowa na Litwę odprawi, wywietrzeje to z głowy, ale ty na prawdę szalejesz.

– A! na prawdę! na prawdę! – potwierdził Talwosz, który siadł u ognia na niskiej ławeczce. – Mów sobie co chcesz, mój koniuszy, łaj mnie kiedy wola, Dosi drugiej, równej jej nie było i nie będzie.

– Urodą, rozumem, dowcipem, nie ma co mówić – zawołał Bobola – przechodzi inne, co prawda, prawda. Ale ja w dziewczynie tej śmiałości, tego zuchwalstwa, tego rwania się naprzód nie lubię. Na kozaka patrzy.

Talwosz głową potrząsał.

– Rycerskiego ducha niewiasta – zawołał z uniesieniem.

– Dziewczynie młodej ten duch nie przystał – odparł Bobola surowo.

– Teraźniejszego czasu i kobietom serce urasta, tak nas bieda przygniotła, a my zniedołężnieli – począł Talwosz.

Ale, posłuchaj Bobolo, dobrze, że się o tem zgadało. Tyś się już przespał, a mnie się wcale spać nie chce.

Obiecywałeś mi tyle razy o tej Dosi relację. Ja nie od tak dawna na dwór przybywszy, tyle tylko wiem, że ją królowa wychowała, że ją lubi, a ona za swą panią życie dać gotowa.

Ale zkądże ona! co ona?

Bobola nie ruszając się z łóżka, poprawił się tylko i usiadł wygodniej.

– Prawdą a Bogiem – począł – ja przeciw niej nie mam nic, ale mi żal ciebie, bo ty na prawdę myślisz o niej, a ona, choćby jak piękną i pocziwą była, za żonkę, nikomu się nie zda.

U nas żona, prawda, męstwo musi mieć i rozum, gospodarną być, ale my się ciągle po świecie włóczymy, ona za nas i za siebie gniazda powinna strzedz i spokojnego ducha w sobie piastować. Na naszych żonach wszystko, ale w domu. Tej domu będzie mało.

Szlachcic u siebie na wsi gościem. Jak nie na pospolite ruszenie, to na komisye, na deputacje, na zjazdy, na urzędy iść musi. Póki korda dobyć ma siłę, z konia nie zsiada.

Więc jejmość koło domu, koło roli, koło interesów i do sadu i do robotnika musi iść i za męża i za siebie i do tańca i do różańca.

Talwosz nie przeczył i nie odpowiadał.

– Myślisz że taka twoja Dosia na wsi we dworze wytrzyma? – dodał Bobola.

– Ona? – wyrwało się Talwoszowi – ona z siebie uczyni co zechce! Ale daj pokój, nie o tem mowa. Obiecaliście mi o niej coś więcej powiedzieć niż ja wiem, bądźcież łaskawi.

Bobola głowę pocierał.

– Gdyby cię to mogło wyleczyć z tej nedorzecznej miłości – westchnął. – Co ja wiem, czemużbym ci powiedzieć nie miał? Nikt mnie o tajemnicę nie prosił.

Znacie naszą królową Annę? Serce ma złote a szczęścia do ludzi ani za grosz. Piękna była i jest jeszcze nie szpetną, a oto jej już pięćdziesiąty podobno roczek dochodzi, nikt się prawie o nią nie starał. Inne, młodsze przed nią powychodziły. O tę się nikt ani dowiedział. Król nasz August losem się jej nie zajął, ona o siebie nie troszczyła się.

– Katarzyny, królowej szwedzkiej losu nie ma pono co zazdrościć – przerwał Talwosz – ta się mało nie na śmierć zamęczyła nim doszła przez więzienie ciężkie do królestwa. A mało co że ją carowi moskiewskiemu nie wydał ten szalony Eryk.

– Ale, wszelako dziś króluje – odparł Bobola. – Zofia wyszła też niegorzej za Brunświckiego, o innych nie mówię, ta została na koszu.

Coby ją brat, sierotę, miał kochać więcej, dziś przyszło do tego, że o tę Zajązkowską się pogniwawszy, gadać do niej nie chce.

– Ale cóż to wszystko ma do Dosi? – zapytał Talwosz.

– No, poczekaj, to jest *exordium* – mówił spokojnie Bobola.

– U naszej królowej, niby to dla usługi, a w rzeczy przez litość pobranych, zawsze sierot i wychowanic bywało dosyć, co je utrzymywała, uczyć kazała i wyposażała. Wszak i ta Zajączkowska... ale dać jej pokój.

Otóż byliśmy, pomnę, w Krakowie, lat temu nie pamiętam ile, będzie około dziewięciu może, gdy raz przyszedłszy z miasta stara Zakrzewska, która naówczas ochmistrzynią była przy fraucymerze, powiada królowi: Tomci na mieście cudne dziecko, dziewczyninę widziała, choć malować. Gdyby aniołek piękna, ale odarta, w łachmanach, żal się Boże, jak zbiedzona. Szlachcic ją tu przywiózł, przez miłosierdzie wzięwszy z odbitych Tatarom jeńców. Nikt się do niej nie chciał przyznać. Radby ją, słyszę, komu oddać, ale nikt się nie zgłasza.

Spojrzała na królowę, która natychmiast odpowiedziała.

– Każcie tego szlachcica z dzieckiem na zamek przywołać.

Zakrzewska, litościwego też serca kobieta, pchnęła zaraz pacholika na miasto. W godzinę może przyszli królowi oznajmić, że szlachcic z dzieckiem w antykamerze stoi.

Wybiegliśmy wszyscy patrzyć, bo nas opowiadanie zaciekało.

Dziecko wychudzone, sińcami okryte, nędzne było bardzo, mogła mieć lat około dziesiątka. Ale mimo nędzy i brudu twarzyczkę miała tak piękną, że się płakać chciało nad tem co to stworzenie śliczne wycierpieć musiało.

Szlachcic, który ją porzuconą na pół nagą wziął, nie miał nawet czem okryć, więc zgrzebnymi łachmanami była odziana i w starą, obciętą opończę otulona, której po pas starczyło jej za pięty.

Zapytała królowa z kąd ją wziął.

Począł opowiadać, że niedawno Tatarom jeńców nad Tykiczem odbito, a między niemi i ta sierotka się znajdowała. Domyślano się z tego, co dziecko samo o sobie opowiadało, i z innych poszlaków, że było córką niejakiego Sochy-Zagłoby, których tam dwu braci z Mazowsza wywędrowawszy na kresach się osiedliło.

Temu Sosze-Zagłobie jednemu Tatarowie dwór spalili, żonę zabili, jego zamęczyli w niewoli, a o dziecku sądzono, że je ten sam los spotkał.

Gdy dobrze później jeńców odbito w stepie, znalazła się w rękach tatarskich dziewczynina. Pamiętała o sobie że ją Dosią zwano, że we wsi Mchowie rodzice mieszkali, i miała drewniany krzyżyk jakiś na sznureczku u szyi.

Obok Mchowa, w drugiej osadzie, brat tego Sochy-Zagłoby ocalał był, wczas zbiegłszy, ale gdy mu synowicę przyprowadzono, wcale się do niej przyznać nie chciał, ani ją znać, chociaż po bracie Mchów zagarnął. Krzyżyk drewniany, który miała na szyi, służył mu właśnie do dowodzenia, że musiała być chłopką, kiedy kijowskiej roboty krucyfiks na piersiach nosiła.

Szlachcic, który się od stryja tego nagrody spodziewał, oberwał łajanie i nie wiedząc, co począć z sierotą, przywiózł ją naprzód do Lwowa, potem do Krakowa, rad się zbyć, bo nie żonaty był, nie miał domu ani łomu, i sam służby szukał.

Królowa ani się namyślała, kazała mu kilka czerwonych złotych dać, a Zakrzewskiej dziecko wziąć. Obmyto je, uczesano, nakarmiono, a Anna królowa bardzo pokochała wychowanicę.

Gdy biedactwo odżyło, wypytywano je o przeszłość, o niewolę, ale było tak przemęczone, schorowane, przybite obchodzeniem się okrutnem, że mało co zachowało.

Mówiła tylko, że imię swe Dosi pamiętała i że rodzice jej na wsi jakiejś, którą po swojemu opisywali, mieszkali.

Z bałamutnych tych dziecka wspomnień mało co było można wyciągnąć, nawet to rzecz bardzo niepewna, czy w istocie tego Sochy-Zagłoby córką była, ale ją tu przyjęto i nazwano Dorotą Zagłobią.

Gdy to biedactwo potem odżyło, dopieroż niemal cudownie rosnać, pięknieć i rozwijać się jęło tak, że królowa się nią nacieszyć nie mogła. Poszły stąd pieszczoty wielkie i niepotrzebne dogadzanie.

Zachciało się dziewczynie uczyć, królowna sama nauczyła ją po włosku, Francuz który pod czas był przy ogrodzie, po francuzku, a żartem i na podziw ks. Niedźwiedzki zaczął po łacinie.

Na co się to wszystko zdało? chyba żeby się jej w głowie przewróciło.

Umiejąc języków tyle, zażądała niemieckiego, królowna jej się o Niemkę postarała. Szczęście jeszcze, że po turecku i po tatarsku nie zechciała się uczyć, boby jej i tego nie odmówiono. A z tatarskiego języka dotąd, słyszę, pamięta coś nie coś.

Pisze tak pięknie, że mogłaby w kancelaryi służyć.

Jakże potem nie miała zdumnieć i nabrać pychy, gdy się jej wszyscy dziwić zaczęli, a rozum jej wychwalać i piękność przytem?

Tatarowie też kumysem pojąc włąli w nią krew taką dziką, że jej pohamować trudno.

Otóż ją macie jaką dzisiaj jest.

Zagłobianka! szlachcianka! ale stryj jej znać nie chciał, pewno nie bez powodu. Kto wie co za jedna? tyle tylko pewne, że Dosia...

– No i to – dodał Talwosz – że drugiej takiej Zagłobianki czy Dosi nie ma na świecie. Wyrzucacie jej że się górą nosi, co za dziw! niechże druga temu co ona sprostą? Złego przecie nic jej zadać nie możecie?

– Dla siebie najgorsza – mówił dalej spokojnie Bobola. – O swoją przyszłość całe nie dba. Za królownę życie gotowa dać, ale się rwie nie do swoich rzeczy, nawet pani nasza pohamować jej nie może.

– Za to jej naganić nie można – odparł Talwosz – iż się przywiązała i chce wdzięczność okazać. Tu wszyscy głowy potracili, królowna płacze tylko i narzeka, ta jedna ani odwagi nie traci, ni na chwilę nie odpoczywa.

– A do czego się to zdało? – spytał Bobola. – Lata, biega, wciska się, ale cóż zrobić może? Nastęrcza się na posła, gotowa w największy ogień, a nie robi nic, tylko się jej ludzie dziwią i pod czas wyśmiewają.

– Mój Bobolo miły – począł Talwosz po chwilce namysłu. – Coś mi miał serce odjąć dla niej, toś chyba przysporzył. Dokaże ona co czy nic, nie w tem rzecz; podziwiać trzeba i męstwo i rozum i wdzięczność dla królownej.

– I szaleństwo – dorzucił Bobola. – Zważże sam. Dziewczyna piękna jak anioł, oczy rwie, wie o tem i pięknoscią się tą posługuje, naraża. Wyjdzili cało? a ludzie zawsze paplać będą.

– Znajdzie się za nią ująć komu – zamruczał Talwosz.

– Tak jak i dziś wieczór – mówił dalej Bobola – sama jedna do oboźnego na zamek do króla, gdzie lud rozpuszczony. Gdzie to kto słyszał? Ale ona się nie zleknie nikogo. Biskup, senator, żołnierstwo, ciżba, hałastrą, ani się zawaha, ani drgnie.

– A wszystko to robi dla królowej – przerwał Talwosz – bo ona sama nikogo nie potrzebuje i zbliżyć się nawet nie da do siebie. Powiedzże Bobolo, nie piękna to wdzięczność?

– Bodaj piękna ale nierozumna i bez pożytku – mówił Bobola i rozśmiał się. – Co chcesz? gotówem ją nazwać heroiną, ale właśnie przez to na żonę nie stworzona, a ty się bez miary rozmiłowujesz i głowę tracisz.

Zamilkł Talwosz, ale wcale nie okazywał, żeby był przekonany.

– Teraz – odezwał się po namyśle – pozwól mnie słowo rzec. Czy ja się kocham w niej czy nie, to moja rzecz, ale ten sam mam sentyment dla królowej co ona.

Albo się to serce nie rozdziera patrząc na tę nieszczęśliwą panią? Takiego rodu dziecię, królów córka, wnuczka, prawnuczka, królów siostra i królowych, dziś sierota, opuszczona, sama jedna, biedna tak, że dla kawałka chleba srebra musi potajemnie zastawiać. Albo to nie okropna pomyśleć o jej losie!

Gdy na którego z nas biedaków, pospolitych ludzi padnie takie nieszczęście, toć jeszcze! ale pomazańców bożych dziecko! w takim osieroceniu, pod taką dolą ciężką! Nie powinniśmyż wszyscy się ująć za nią, a choćby ginąć dla niej!

– Tęgiś – przerwał Bobola. – My! my! a cóż my możemy, choćbyśmy i poginęli?

– E! e! – wyrwało się Talwoszowi. – My! my! toć przecie szlachta jesteśmy, a w królestwie tem coś znaczymy. Ani ty ani ja nic nie zrobimy, ale trzeba budzić i nawoływać.

Panowie senatorowie klucze trzymają, my pięści mamy.

– O ho! ho! – zakrzyknął Bobola – daleko idziesz! Pleć tylko tak, pleć, i królowie się przysłużysz i sobie.

– Nie może być ażeby sprawiedliwości nie było na świecie! – wołał Talwosz rozgorączkowany.

– Czekajmyż na nią!

– A tymczasem królowa Anna bez opatrzenia, głodem niechaj mrze i ze wstydu, że ją poniewierają! – wykrzyknął Talwosz. – Cóż tu się dziwować, że dziewczyna głowę traci, patrząc na to! Mnie się też wnętrzności burzą.

Porwał się Talwosz i żywo po izbie biegać począł.

– Trzeba radzić! nic nie pomoże.

Bobola się ironicznie uśmiechał.

– Gdyby cię książd podkanclerzy Krasieński do rady wezwał – rzekł – nie żleby było, a no, wąpię żeby mu to na myśl przyszło.

Talwosz stał zadumany ponuro.

– Patrzajże – odezwał się jakby żarciku Boboli nie dosłyszał – lada dzień ztąd chorego króla wywiozą do Tykocina lub Knyszyna Bóg wie dokąd, cóż się naówczas z królową stanie? W Warszawie pozostać, gdy tu powietrze albo już przyszło, albo jutro nadejdzie, niepodobieństwo, bo to wyrok śmierci na nią. Dokądże wyjedziemy i o czym?

– Nie wiem – odparł Bobola – ale mi się widzi, że ani ty, ani ja, ani piękna Dosia Zagłobianka, choćby latała do pana Karwickiego, do Żalińskiego, do podczaszego nawet, nie uczynimy nic. Na to trzeba większej siły. Więc po co się rwać?

Talwosz zwątpiwszy ażeby towarzysza przekonał, tchnął piersią całą i rzucił się z impetem wielkim na swój tarczan.

Bobola z wolna wstał, poszedł do dzbanka wody sobie nalać, napił się, wąsy otarł i nic nie mówiąc, legł także na posłanie.

W komnacie ogień, jakby czekał na to, przygasł zupełnie i karmazynowe tylko węgle z pod popiołu jak rubiny świeciły.

Gdy z rana wstawszy Talwosz się ubrał i wyszedł się około dworu rozpatrzeć, ranniejszą jeszcze od siebie Dosię Zagłobiankę znalazł już stojącą w progu, na rozmowie z ochmistrzynią i starą sługą królowej Żalińską.

Szeptały obie, tak smutne mając twarze, iż Talwoszowi na myśl przyszło spytać czy się co złego nie stało.

Dosia Zagłobianka cała czarno ubrana, ale w smutnej tej odzieży tak cudnie piękna, iżby ją nikt za sługę nie wziął, ale za wysokiego rodu panią – z pańską też dumą nosiła strój ten skromny i ubogi.

Po dniu dopiero ta piękność, o której sobie wczoraj rozpowiadali Bobola z Talwoszem, w całej swej świetności się okazywała.

Czarnowłosa, czarnooka, biała ale z odcieniem jakimś płci brunatnym, świeża, rysy miała nadzwyczajnej czystości i wielkiego wdzięku, chociaż coś w nich niemal męskiego, zuchwałego, dziwnego w tak młodem dziewczęciu uderzało.

Dumna była i wyzywająca, jakby nieustannie bronić się była zmuszoną.

Twarzyczka zawsze piękna, pod naciskiem myśli i uczuć mieniała się co chwila i była w ciągłym ruchu, to się rozpogadzając, to zachmurzając naprzemiany.

Kibić, włos bujny, rączka i nóżka, wszystko odpowiadało obliczu.

Zdawała się jakąś przebraną księżniczką, tak wybitnie arystokratyczną miała powierzchowność, chociaż się nie starała o nią.

Talwosz, na którym czyniła wrażenie istoty jakiejś wybranej, stawał się przy niej pokornym i nieśmiałym, choć mu zwykle na energii nie zbywało.

Żalińska ochmistrzyni, zdawna przy królownie Annie w usługach będąca, była jedną z tych długą powolnością zepsutych sług, które przewodzą i dziwaczą, więcej o sobie niż o pani myślą, mało się na co zdają a wiele kosztują. Anna królowna ulegała jej przez wdzięczność i z nałogu, obawiała się nawet, dawała na siebie gderać i wyrzekać i wszystko od niej przyjmowała. Ona, mąż, syn więcej na dworze przewodzili niż należało, a wiernością swą i przywiązaniem oczy nieustannie wykałali.

Rozmawiały z Zagłobianką po cichu, nachylone ku sobie, zajęte czymś mocno i strwożone; Żalińska jak zawsze skarżyła się na królowną, broniła jej Dosia – gdy Talwosz przybliżył się do nich z zapytaniem.

– Nie ma tam co nowego, na coby radzić potrzeba? Nie mogę ja służyć czym?

Żalińska skrzywiła się, patrząc na niego z ukosa.

– Nowego nie ma nic – rzekła kwaśno – i stara bieda dosyć dokucza. Wszyscy głowy tracimy, a królowna nad sobą i nad nami litości nie ma, dziwaczy i płacze, a płacze...

Dzień łzami poczyła, wieczorem skończywszy go płaczem.

– Wracam z zamku, od oboźnego – dodała Dosia nie patrząc na Talwosza. – Król i dziś ma się coraz gorzej, ani doktorowie, ani czarownice nic nie mogą, a o widzeniu się z siostrą słuchać nie chce.

– Na rany Chrystusowe – przerwała Żalińska gwałtownie, ręce załamując – nie może to być! Widzieć się musi, pojednać się, obmyśleć coś dla niej! Nie ma się znowu czego tak trwożyć, jak królowna, a wy jej strachu dodajecie, gdy ją trzeba zgromić i uspokajać.

Nie dokończywszy nasrożyła się ochmistrzyni.

– Nie do nas należy gromić! – odezwał się Talwosz. – Ale jeśli trzeba co czynić, powiedzcie mi dokąd mam iść, będę kołatał, dobiję się bodaj do samego króla.

Dosia spojrzała na niego teraz dopiero.

– Czekajmy, co królowna każe – odezwała się.

Wszystko troje zamilkli a Żalińska burczała coś sama sobie, gdy wtem do jednego z okien, z wewnątrz pukać zaczęto i Talwosz dojrzał za szybami białą rękę, która mu dawała znaki.

– Zdaje się, że królowna mnie woła – odezwał się.

Żalińska i Dosia usunęły się a Talwosz śpiesznym krokiem wszedł do sieni i skierował się w lewo do antykamery, od której drzwi do dalszych izb stały otworem.

W pierwszej z nich czekała na niego królowna Anna.

Tu ona zwykle przyjmowała niewielu ją odwiedzających, a nic nie dozwalało domyśleć się mieszkania córki i siostry królów, tak komnata skromną była i ubogą. Przysłałaby ledwie zamożniejszemu mieszczaninowi.

Obicia na ścianach nie było żadnego, sklepienie przyciemniałe i niskie dawało jej cechę klasztorną i ponurą, okna, z błonami w ołowiu dawno nieoczyszczanymi, skąpo przepuszczały światła. Stół w pośrodku stojący okrywał kobierczyk wytarty i spłowiały. Kilka krzeseł ciężkich, ławy pod ścianami okryte lichem, a za całą ozdobę w głębi rodzaj ołtarzyka, na którym stał krucyfiks i dwa dzbanuszki z kwiatami – to było wszystko.

Anna Jagiellonka w czarnej, fałdzistej sukni, jakby zakonną przypominającej, z łańcuchem na szyi, przy którym był krzyżyk złoty, z głową odkrytą, na której koronkowa, przejrzysta zarzucona była zasłonka, związana pod brodą, chusteczkę białą trzymając w ręku, czekała w pośrodku izby na Talwosza.

Pomimo oczu łzami zmęczonych i bladej twarzy, miała jeszcze resztkę młodości, i lat, których doszła, domyślać się nie było można.

Wyraz wielkiej, tłumionej boleści czynił ją sympatyczniejszą jeszcze.

W obliczu tem zmęczonem życiem, nadziejami i rozpaczą, pragnieniami i upokorzeniami, ofiarami i niewdzięcznością, tyle się łączyło z sobą znamion różnych przeszłości i teraźniejszości,

iz trudno było właściwy jej charakter odgadnąć. Energia i zwątpienie, słabość i siła jakby prądami gorączki i zimna przepływały po licu.

Niecierpliwe drżenie dostrzegł Talwosz zbliżając się ku niej z uszanowaniem.

Zaledwie dała mu się pokłonić.

– A! Talwoszu mój! – odezwała się głosem poruszonym, w którym łkanie tłumione czuć było.
– Talwoszu mój! Radź i ratuj, nie mam nikogo. Co tu począć, król coraz gorzej.

– Miłościwa pani – przerwał Talwosz żywo nie chcąc się jej dać rozzalać – pewny jestem, że tam u króla JMości co panna Dorota przez oboźnego uczynić mogła, to zrobiła jak najlepiej. Wiem że obiecali dopilnować, aby o W. K. Mości nie zapomniali. Nie może to być, lada chwila odbierzemy wiadomość.

– Ale nim to nastąpi – rzekła królowna głos zniżając – mój Talwoszu, na utrzymanie mego szczupłego dworu, choć jak oszczędne, nie mam nic. Nikt o moich potrzebach nie myśli.

Ja dla siebie nie wymagam wiele, gotowam suszyć o chlebie i wodzie, Bóg widzi, ale mi wstyd ludzi... dla tej dostojności córki królewskiej, siostry królewskiej, którą dźwigać muszę.

Zbliżyła się parę kroków do Talwosza i obejrzała dokoła.

– Przed wami ja się ukrywać nie potrzebuję – dodała – tyś wiernym naszym sługą.

– I żywot gotówem dać aby tego dowieść – gorąco zawołał Talwosz.

– Na wiarę u ludzi brać nie mogę, a u mnie już w całym domu talara jednego nie ma – poczęła Jagiellonka. – Pożyczać nie widzę u kogo, prosić się nie nauczyłam, trzeba potajemnie część srebra zastawić, ale nikt, na świecie nikt wiedzieć nie ma, że ono mojem jest.

Gdy to mówiła głos jej drżał i oczy napępniały się łzami. Talwosz stał strapiony, z oczyma wlepionymi w podłogę.

– Chodź za mną – odezwała się królowna.

Posłuszny Litwin powłókł się smutnie za królowną, która pośpiesznym krokiem skierowała się ku drzwiom w głąb wiodącym i prowadząc go za sobą, doszła do małych drzwiczek zamkniętych, wgłębionych w murze sypialni. Otworzyła je kluczem dobytym z kieszeni, i po dwu wschodkach wprowadziła Talwosza do bardzo szczupłej komórki o jednym zakratowanym w górze okienku.

Izdebka pusta była i na podłodze jej ceglanej tylko, na rozesłanym sukna kawałku, widać było rozsypane w nieładzie srebrne misy, kubki, dzbanki, nalewki i puhary. Jak gdyby je niespokojna ręka jakaś niedawno przebierała, stały porozdzielane na kupki, powywracane, rozproszone. Nie wiele tego już było.

Królowna wszedłszy na próg, stanęła ręce załamawszy, zamyślona.

– To resztki! – odezwała się do Talwosza – a po większej części pamiątki z lepszych czasów, przypominające różne lata życia. Na niektórych z nich znaki i herby okazują pochodzenie, tych tknąć nie można... inne...

I nie kończąc zakryła sobie oczy. Talwosz, chcąc królownie oszczędzić bólu, schylił się ku tym naczyniom.

– Wybierz mój Talwoszu z tych co są na prawo – odezwała się Anna – weź jak najmniej, a przynieś jak najwięcej, ale nie sprzedawać nic. Pozbywać się nie mogę.

Daj w pewne ręce aby to nie przepadło, wykupię jak tylko będę mogła... ale dziś, nim siostra moja Brunświcka coś nadesłać raczy, nim się od Czarnkowskiego doczekam, nim się król ulituje, ludzi głodem morzyć nie mogę, a i odprawić ich wszystkich nie godzi mi się.

Talwosz przyklękawszy na podłodze, to przebierał rękami misy i dzbanki, to się cofał, żal mu było dotknąć tych pamiątek, a i założenie ich bezpieczne nie sądził łatwym.

Królowna sparszyła się o drzwi, nie patrzyła już na niego.

Po chwili tylko szepnęła:

– Śpiesz się, pokaż mi, co wybierzesz. Kawałek sukna znajdziesz tu w kątku. Zawień aby nikt nie widział. A! wstyd mi wielki.

– Miłościwa pani – odezwał się nareście Talwosz – tymby się wstydzić trzeba, co was do tego przywiedli.

Pójdę zaraz na miasto, żydów się boję, znajdę może pocziwego mieszczanina.

– Umów się proszę aby to nie przepadło – dodała królowna głosem drżącym.

Żal chwycił ją za serce, gdy ujrzała Talwosza kilka mis i kubków zawijającego i wybuchnęła:

– A! Zajączkowskiej, którą wzięła prawie bez koszuli, nie zbywa dziś na niczem w Witowie.

Płacz mówić jej nie dał. Talwosz pośpiesznie zawinawszy srebra, stał już gotowy do wyjścia.

– Referendarz Czarnkowski pewnie przybędzie – rzekł, chcąc dodać odwagi strapionej – niech wasza miłość nie lęka się o przyszłość, o srebrach żywa dusza wiedzieć nie będzie. Lada chwila z królem też pewnie się widzieć będzie można, a on opatrzeć musi.

– Daj to Boże, bo się siły wyczerpują – szepnęła oczy ocierając królowna. – Idź, mój Talwoszu, spraw się jak należy, a nie opuszczajcie wy mnie, których już tylko garstka pozostała wiernych.

Królowna zamykała drzwi komory. Litwin stał przed nią z węzełkiem pod pachą.

– Słówek mi dozwólcie rzecz miłość wasza – odezwał się po namyśle. – Co tu pomoże łąć, gdy należy o swe prawa się upominać śmiało. Wasza miłość zbytkiem powolności i dobroci uzuchwalała niegodziwych ludzi, a i królowi JMości, jako siostra, mogłaś rzecz śmieiej słowa prawdy.

– Przystępu nie mam za temi złemi, którzy go opanowali – rzekła Anna.

– Nie prosić więc teraz o to, ale się domagać trzeba – odparł Talwosz. – Jam mały człek, ale mi na odwadze nie zbędzie, gdy tylko rozkazy otrzymam. Pójdę przebojem choć do króla JMości.

– Gdyby zdrowszym był – przerwała cicho królowna.

– Właśnie dlatego, iż chory niebezpiecznie, zwlekać nie można – dodał Talwosz.

Anna chciała się tłumaczyć ze swej powolności.

– Dosi obiecano, iż mi posłuchanie wyrobią – rzekła – czekać już trzeba cierpliwie.

– Lecz jeśli zawiodą i nie doczekamy się – rzekł Litwin burząc się – niech miłość wasza ręce rozwiąże, ja pójdę i nie może być, żebym posłuchania nie wyrobił. Posłyszają ode mnie faworyci i zauszniczy czego od nikogo nie słyszeli.

Złękła się Anna i składając ręce, zawołała szybko.

– Tylko mi się bez zezwolenia nie wrywaj, nie chcę nic gwałtem zdobywać.

Gdy to mówili, Talwosz już stał w progu pierwszej izby.

– Idź, śpiesz – dokończyła królowna – zrób to com ci zleciła, ale więcej nic. Bóg łaskaw ulituje się nademną.

Tak odprawiony Litwin, znalazłszy się sam z węzełkiem pod ręką w posłuchalnej komnacie, zwolnił kroku, obejrzał się. Musiał teraz obmyśleć środek jakiś wymknięcia się ztąd niepostrzeżonym.

W antykamerze nie było nikogo, a małe drzwi wiodły z niej na korytarz, gdzie się nie spodziewał spotkać z żadnym ze dworu sługą, bo ich tu niewiele pozostało. Wymknął się więc, uchodząc niemal jak złodziej i szczęśliwie dobiegł do swojej izby, w której towarzysza Boboli nie zastał. Było mu to właśnie na rękę.

Zaryglowawszy drzwi, mógł swobodnie zabrane srebro zwinąć i ułożyć tak, aby jak najmniej miejsca zabrało, okrył je wołokiem i obwiązał rzemieniem od upręży. Węzeł mógł się wydawać częścią jakąś stajennego przyboru.

Tak się dopiero przygotowawszy, drzwi otworzył i chłopaka od stajen zawołał, sam się ubrawszy jak do miasta.

Nim przestąpił próg, pocziwy Talwosz przeżegnał się krzyżem świętym. Znał on siebie, gorączka był i przy najlepszym sercu do spraw, które przebiegłości i cierpliwości wymagały, nie zdał się bardzo, ale ufał w pomoc Bożą.

Poszanowanie i miłość dla nieszczęśliwej królowej, a może i rozkochanie w Dosi, u której łaskę mógł sobie zaskarbić najłatwiej, służąc jej pani, dodawały mu odwagi.

Raźno więc wyruszył przez podwórce na miasto, stajennego z węzłem na ramieniu prowadząc za sobą.

W podwórcach teraz ruch już był wielki i ludzi się płało mnóstwo; przejść niepostrzeżonemu trudno było, lecz nikt nie spytał Talwosza co za nim niesiono, a znano go też z opryskliwości i zaczepiać nikt nie miał ochoty.

Tak szczęśliwie do głównych już wrót od strony Krakowskiej Bramy się dostał, gdy Pudłowski, jeden z królewskich dworzan, go pozdrowił.

– Z czymżeście się to w miasto tak rano wybrali? – spytał, ciekawymi oczyma mierząc pacholę.

– Zechcieliście, rupiecie potrzeba do podróży połączyć – odparł Talwosz.

Pudłowski głową tylko pokręcił i ciekawą ręką chciał węzełek obmacać, gdy Litwin tak mu nad uchem zarzyczał: Wara! – że musiał się cofnąć.

– Dajcie pokój moim rupiecicom – krzyknął – ja pewnie z zamku nie wyniosę co do mnie nie należy. Pilnujcie lepiej swoich towarzyszków.

Zamruczał coś śmiejąc się kwaśno Pudłowski – i na tem się skończyło.

Talwosz wyszedł z chłopcem na miasto, ale gdzie się tu było obrócić?

Obcy w Warszawie, poczuł, że bez rady czyjejs nie potrafi nic.

Posadzić go też łatwo było, a na samą tę myśl krew mu twarz oblewała. Stanął trochę w ulicy, nie wiedząc spełna dokąd się obróci.

Z gorącej chęci usłużenia królownie podjął się tego, co mu teraz bardzo trudnem wydało się do spełnienia.

Rozmyślał jeszcze, gdy poczuł, że mu ktoś rękę na ramieniu położył i pozdrowił go łagodnym głosem po chrześcijańsku.

– Niech będzie pochwalony Jezus Chrystus.

Przed nim stał, od kościoła Panny Maryi idący, w wytartej sutannie księżyna, słuszny, blady, z twarzą niepiękną, której rysy nieforemne były i grube, ale nadzwyczaj łagodne i pełne jakiegoś miłosierdzia. Był to ubożuchny wikaryusz Stępek, którego Talwosz znał i cały dwór królowej, bo często do gawiedzi i służby zaglądał, za obowiązek mając szczególnie biednych i mało oświeconych pocieszać, uczyć i nawracać. Było to jego powołanie.

Sam, syn ubogiego włościanina, sierota, z trudnością wielką dobił się tego, iż mógł kapłanem zostać i poświęcić się też temu ludowi, którego czuł się bratem.

Nie stary jeszcze, zahartowany życiem, ksiądz Stępek żył jedynie powołaniem swoim i spełnianiem obowiązków wziętych na siebie dobrowolnie. W kościele wszyscy, od proboszcza począwszy do zakrystyana, na niego wszelkie ciężary zrzucali. On ubogich grzebał bezpłatnie, on szedł do biednych umierających w słotę po nocy, on siadywał przy trumnach, śpiewał i modlił się, gdy inni nie chcieli.

Dla siebie nie potrzebując tak jak nic, w sutannie wytartej chodząc, poszcząc niemal ciągle, zawsze wesół i spokojny, ks. Stępek budził w jednych litość niemal szyderską, w drugich poszanowanie.

Widywano go tam, gdzie rzadko się duchowni spotykać zwykli, po Rynkach, po szynkach, wśród ciżby, niosącego słowo Boże, rozbrajającego zwaśnionych, jednającego pokłóconych, nawracającego obłąkanych.

Łagodny zawsze, miewał czasem ks. Stępek wybuchy pobożnego gniewu tak straszne, iż się go obawiano. Lud bowiem miał go niemal za świętego człowieka, który o sobie zapominając, z prawdziwie apostołską gorliwością służył braciom, o których inni nie dbali.

Zdawało się Talwoszowi, iż mu chyba Opatrzność zesłała w tej chwili tak świętego człowieka i pochwyił rękę jego, całując ją radośnie.

– A dokąd to? – zapytał wikary.

– Żebyśmy wiedział! – odparł Litwin, odprowadzając nieco księdza na stronę. – Wy może ojczyzna kochana, powiecie mi, dokąd iść. Wam się ja zwierzyć mogę. Królowa mnie posyła! Nie mamy ani

grosza w domu... biedna pani srebra mi potajemnie zastawić kazała w miejscu bezpiecznym. Sam nie wiem dokąd udać się z niemi.

Ksiądz Stępek podniósł ogromne swe ręce do góry.

– Królowna! potrzebuje srebra zastawiać aby chleba kupić? Królowna! – zawołał przejęty i przestraszony. – Możeż to być! O! dopuście Boży! za grzechy ojców, niewinna ofiara! A dworki chodzą w łańcuchach i jeżdżą w kolebkach wyłaczanych a wszetecznicy pieniędzmi sypią siejąc grzech i zgorszenie.

Podniósł oczy, które mu łzami zasły, ku niebu.

– Ojciec mój – przerwał Talwosz – na miłość Bożą, nie mam chwili do stracenia, radź jeśli możesz lub dozwól mi iść, bo na mnie czekają z powrotem.

Zamyślił się duchowny, wodząc oczyma dokoła. Wtem właśnie z bramy zamkowej ujrzeni wyjeżdżającego na koniu, w towarzystwie kilku zbrojnych dworzan, mężczyznę lat średnich, w polskim stroju, dość wytwornym, który chmurnem wejrzeniem, pokręcając wąsa, rozglądał się dokoła. Twarz jego poważna, była miłego wyrazu, ale smutek ją okrywał. Temu się dziwić nie było można, bo nikt naówczas z zamku od króla wesołym nie wyjeżdżał, ani ci co go widzieli schorzałym i na duchu upadłym, ani tacy co się do niego docisnąć nie mogli.

Ksiądz Stępek zobaczywszy jadącego, dał znak Talwoszowi.

– Zatrzymaj się małą chwilę, ja dwa słowa tylko powiem panu staroście.

Posłuszny Litwin, który poznał w jadącym starostę warszawskiego Zygmunta Wolskiego, choć nie rozumiał dlaczego wikary mu czekać kazał, zatrzymał się, a ks. Stępek poszedł żywo ku przyjeżdżającemu.

Wolski stanął i począł z wikarym rozmawiać, który wkrótce znak dał Talwoszowi, aby się przybliżył.

Zaledwie miał czas pozdrowić go Litwin, gdy starosta, pochyliwszy się ku niemu, szepnął:

– Przychodź zaraz do mnie, na starościński dwór, wiesz, ułatwimy co potrzeba. Dzięki Bogu, że się to tak złożyło. Trzeba było wprost przyjść do mnie.

To mówiąc Wolski skłonił się księdzu, głową skinął Talwoszowi i konie puściwszy pojechał dalej ze swoim orszakiem.

Stępek tymczasem Talwoszowi szeptał na ucho.

– Ani słowa więcej nikomu, idź do starosty.

– Ale, na Boga! – przerwał Talwosz – tym sposobem się tajemnica wyda, o której nikt wiedzieć nie powinien.

– Starosta jej nie zdradzi, ja go znam – zawołał ks. Stępek. – Mów z nim szczerze, szanuje on królową i rodzinę całą, jemu zaufać możesz. Idź, a śpiesz.

Litwin od niedawna przy królownie będący, chociaż w krótkim czasie energią swą jej zaufanie pozyskał, nie znał zbliżka starosty, ale wiedział o nim, że był prawym człowiekiem i że królowna Anna ceniła go wielce; słyszał że z temi co króla otaczali i obdzierali, nie miał żadnych stosunków – posłuchał więc ochotnie rady ks. Stępka i pośpieszył na dwór pana starosty.

Ten stał jeszcze w ganku i dawał ludziom rozkazy, gdy Talwosz się przystawił, chłopca z węzełkiem prowadząc za sobą.

Weszli razem do izby wielkiej, w której Wolski zwykł był gości przyjmować. Zwrócił się starosta żywo, szablę odpasując, do Talwosza.

– Na rany pańskie, tak że już u was źle, że srebra trzeba zastawiać aby dwór nie marł z głodu! – zawołał Wolski.

– Nie mogę zaprzeczyć – odparł Litwin – ale to jest i powinno zostać tajemnicą. Zwierzyłem się z tego ks. wikaremu, chociaż prawa nie miałem, niech pan starosta ma miłosierdzie nad sługą swoim.

– Ja nie zdradzę – żywo począł Wolski – bądź spokojny. Więc tak źle, tak źle jest?

– Źle tak, iż gorzej być chyba nie może – przerwał Talwosz. – Litość bierze patrzeć na królową. Z zamku tysiącami czerwonych złotych wywożą, klejnoty zabierają, a z królowną najjaśniejszy pan

mówić nie chce, potrzeb jej nie opatruje nikt, ona od rana do nocy płacze i z rozpaczy srebra i klejnoty zastawia.

Stukamy i kołaczemy dopraszając się rozmowy, posłuchania – i tego się nie można doczekać.

Wolski wsa kręcił namarszczony.

– Zgroza! – zawołał – ale Bóg łaskaw, wszystko się to zmienić musi.

Przeszedł się po izbie dumając i zawrócił do Talwosza.

– Srebra sobie weź nazad – rzekł – ile na nie mogłeś dostać?

– Sam nie wiem – odparł Litwin. – Sreber w żadnym razie zabrać nie mogę, bo by się wydało żem tajemnicę zdradził, a królowaby mi nie przebaczyła. Idzie jej o cześć królewskiego domu. Nikt wiedzieć nie powinien, że jest do tego przywiedziona.

– Pokaż te srebra – rzekł starosta.

Talwosz otworzył drzwi, skinął na chłopca i kazał mu podać węzełek, który sam na stole rozwiązał.

Wolski niemal ze łzami w oczach po jednym brał przyniesione puhary i półmiski, zakrył je szybko suknem i odezwał się do Talwosza.

– U żydów wątpię abyście na nie więcej nad parę set złotych dostali; tyleż i ja dam, i niech srebra w skarbcu leżą, jeżeli ich nazad zabrać nie możecie... ależ my wszyscy śmiertelni... napiszesz ty mi kwit, a ja waszmości.

Sklonił się Litwin.

– Panie starosto, na rany Chrystusowe, niech nikt nie wie! – dodał cicho.

– Ja dlatego to czynię, aby nie wiedział nikt – odezwał się Wolski – bo mi nietylko królowej żal, ale i mnie też cześć krwi jej droga.

To mówiąc Wolski, wyszedł na przeciwek, zabawił krótko, i przyniósł worek z sobą, a Talwoszowi wskazał miejsce u stołu, dla napisania rewersu.

W kilka minut wszystko było gotowe, Talwosz odetchnął; z poszanowaniem pożegnał starostę i wyniósł się pośpiesznie nazad na zamek, rad że mu się szczęśliwie udało spełnić zlecenie...

Chłopaka odprowadzając przodem, sam z workiem za pazuchą, już był na drugim podwórzu, niczyjej szczęściem, nie zwróciwszy uwagi na siebie, i miał zaraz opowiedzieć się do królowej, gdy Zagłobianka zaszła mu drogę.

Zmierzyła go oczyma bystremi, z których mógł wyczytać, że wiedziała z czem chodził, a chciała się dowiedzieć jak powracał.

– Dzięki Bogu – szepnął kłaniając się jej Talwosz – wszystko dobrze mi się powiodło.

To mówiąc, ręką uderzył po worku, który miał za suknią.

Dziewczę nie mówiąc słowa, wzrokiem mu tylko podziękowało.

– Jest kto u królowej? – zapytał Talwosz.

Dosia ramionami poruszyła.

– Nie ma nikogo – rzekła – wiedzą ludzie, że się tu niczem pożywić nie można, rzadko też kto zajrzy. Idź waćpan...

Wejrzenie dziewczęcia zdawało się Litwinowi płacić za wszystko, tak mu się twarz wyjaśniła. Nie miał nawet czasu namysleć się, jak skłamał przed królową, gdy go zapyta, co ze srebrem zrobił, i wbiegł do posłuchalnej izby.

Anny tu nie było, chodziła po drugiej komnacie z Żalińską coś radząc po cichu, a zobaczywszy Talwosza, z uśmiechem pośpieszyła naprzeciw niemu do progu.

– Uwinąłeś się waszmość! – rzekła, mierząc go oczyma, aby wiedzieć, czy przyniósł co z sobą. Talwosz dobyty worek położył na stole, kłaniając się, i cicho szepnął ile przyniósł.

Zdziwiła się trochę królowna.

– Tak wiele? – spytała, nieco wahając się i badając go oczyma.

– Poszło na wagę – skłamał Talwosz – i tyle wypadło...

– A pewne są srebra?

– Ja gardłem za nie stoję – odezwał się Litwin.

Królewna Anna, której pilno było bardzo, drżącymi rękami podała Żalińskiej worek, skinieniem dziękując Talwoszowi.

– Bóg niech ci zapłaci – rzekła – bo ja nie wiem, czy kiedy wdzięczność moją waszmości okazać potrafię.

Litwin skłonił się aż do ziemi... Obawiał się, aby go królewna nie rozpytywała więcej, i natychmiast cofnął się do progu, jakby podziękowań unikał.

Teraz dopiero odetchnął swobodniej, gdy do swej izby powróciwszy, usiąść mógł, czoło otrzeć, i podumawszy przyjść do tego przekonania, że się z polecenia szczęśliwie wywiązał.

Nadchodzący Bobola zastał go siedzącego nad stołem, z daleko jaśniejszym czołem, niż wczora...

Tuż prawie za Krakowską bramą, stała ogromna gospoda dla podróżnych, znana dobrze w owych czasach, bo była niemal jedyną w mieście, do której, czasu pobytu dworu, podróżni z daleka, mianowicie Niemcy zajeżdżali.

Wywieszony na drągu z jednej strony znak, wyobrażał bardzo nieforemnie z drzewa wyrzezanego i biało pomalowanego konia z grzywą i ogonem karmazynowym.

Słoty i pył wprawdzie białego konia szarym i pstrym uczyniły, a czerwoną niegdyś grzywę i chwost wyblakowały, ale niemniej zwała się gospoda: „pod białym Koniem”. Obok rumaka tego, który w powietrzu dwiema nogami przebierał, na mniejszym drążku była ogromna wiecha, mająca z obowiązku być zieloną, lecz także żółkła i na pół opadła.

Domstwo wielkich rozmiarów, z szopami, stajniami, chlewami i szpichrzami, opasane parkanem dokoła – na oko nie wyglądało wytwornie, ani nawet czysto, ściany miało szare i pobryzgane, okiennice nie szczelne, dach połatany, ale wiadomo było wszystkim, że lepszej gospody i usługniejszego gospodarza nad Barwinka, nie było w Warszawie.

Barwinek miał szczególnie przywilej przyjmowania u siebie podróżujących Niemców, z którymi w ich języku macierzystym mógł się rozmówić, czem był dumny. On sam utrzymywał, że z biedy coś niecoś i łaciny miał w zapasie na nieprzewidziany wypadek.

Oprócz tego gospodarz w osobie swej łączył jeszcze – z powołania – rzeźnika, i mówiono, że zawód swój począł od zabijania, nim się wziął do karmienia. Postać Barwinka, który fartucha i noża z zapasa nigdy we dnie nie zrzucał, odpowiadała w zupełności tradycjom cechu, do którego się liczył. Ogromnego wzrostu, ramion i szyi silnych jak u żubra, twarzy okrągłej i rumianej, połyskujących policzków, Barwinek był niezmordowanym w pełnieniu swych dwoistych obowiązków. Przez cały dzień na nogach, gęby też nie żałując, chodził, biegał, krzyczał, i nie raz pięści względem czeladzi zażywał.

Z gospody swej, choć wiele może zostawiała do życzenia, bardzo był dumny. Na dole mieściła się olbrzymia izba wspólna dla ogółu podróżnych, która zarazem i kuchnię zastępowała, gdyż w głębi jej na ogromnym kominie, w oczach gości przysposabiała się potrawy, które im Barwinek podawał.

Przy kilku stołach jedzono tu i zapijano od świtu do późnej nocy. Kilka zabrukanych kobiet ledwie usłudze starczyć mogło. Naprzeciw znajdowała się rzeźnia, z okiennicą wywieszoną na ulicę, na której i przy niej mięsivo świeże wywieszano. Przez szerokie wrota w pośrodku wchodziło się do stajen i do dalszych izb i komor na tyłach. Wschody stare i wychętane prowadziły ztąd na strychy i na górę, gdzie izb kilka było dla podróżnych, co lepiej zapłacić mogli i na szczególne względy zasługiwali.

Bywały czasy, iż w gospodzie pod białym koniem panowała cisza, i Barwinek na ławie mógł się zdrzemnąć przy kufelku piwa, ale gdy dwór zawitał do Warszawy, trudno się tu było docisnąć.

Niemcy, którzy z cesarstwa często przybywali, od księżnej Zofii z Brunświku, od książąt pruskich, wszyscy tu się mieścili, a choć kto dostojniejszy na zamku miał kwaterę, konie i poczet pod białym koniem zostawiał.

Z Mazowsza też i innych ziem, kto przybywając do Warszawy, u mieszczanina znajomego, albo w klasztorze nie miał gospody, musiał się wpraszać do Barwinka.

W niemąłą też dumę wbijało to gospodarza, iż świat i ludzi znał, a lepiej był oświadczony ze wszystkim, co się gdzie działo, od innych.

Nieraz panowie radni, burmistrz i mieszczanie, chcąc się czegoś dowiedzieć, do Barwinka ciągnęli, a o kim on nie dał dobrego świadectwa, temu nie ufano.

Skarżyli się cudzoziemcy szczególnie na niego, iż przy obrachunkach litości nie miał nad nimi i słono sobie płacić kazał, ale Barwinek powiadał, że darmo pracować nie mógł i za te pieniądze spokój swój sprzedawał.

Mało z kim i z jakiegokolwiek narodowości człowiekiem, choćby najopryskliwszym, najbutniejszym, nie dał sobie rady Barwinek. Wiele zimnej krwi w początku, a potem żelaznego uporu, w tem mu posługiwało. Ludzi z aspektu, z przyborów, ze stroju, z miny, a jak powiadał, nawet z ucierania nosa, nauczył się poznawać tak, iż mu nie wiele czasu było potrzeba, aby wiedzieć jak ma postępować z nimi.

Milczący w pierwszych godzinach, gdy swojego podróżnego raz spenetrował, grał na nim jak na znajomym instrumencie. Z każdym niemal postępował inaczej, a mało kogo potem nie wyśmiał...

Nie pochlebiał i nie płaszczył się nikomu, a dumnym kłaniał się nisko, ale im potem za to płacić sobie kazał.

– Kiedyś wielki pan, dobądźże mieszka! – powiadał.

W tej porze, gdy się nasze opowiadanie poczyna, Barwinek, jak rzadko, chodził posępny i nie kontent z siebie. Chłopcy mogli to poznać po własnych plecach, podróżni po usposobieniu milczącym. Dziewki, posługujące w wielkiej izbie, uchodziły na sam widok jego, tak biegał zły i kwaśny i niczem mu dogodzić nie było można.

Przyczyną tego było upokorzenie. Rzadko się kiedy trafiło Barwinkowi, aby kogoś do dwóch dni nie poznał, nie wiedział, jak się z nim obchodzić i z kim miał do czynienia.

Tymczasem już cztery doby mijało od czasu gdy do niego zajechał podróżny, a Barwinek dotąd nawet narodowości jego zbadać nie mógł.

Na oko wydawał mu się Niemcem, służbę miał niemiecką, konie i wóz na sposób niemiecki przybrane. Sam się nosił jak Niemcy, i uzbrojenie miał jak oni, a okazało się, że po polsku rozumiał i mówił nawet polszczyzną trochę zepsutą, w której czuć było, że ją niegdyś dobrze umiał.

Z Barwinkiem wolał mówić po niemiecku, ale gdy gospodarz się łątał polszczyzną, nie miał najmniejszej w zrozumieniu trudności.

Nazwisko też nie mówiło wiele, słudzy zwali go Ritter von Nemetsch; on sam nazwał się gospodarzowi Niemczkowskim, ale mógł być zarówno Czechem i Polakiem, a Barwinek go nawet za Czecha z początku wziął.

Z pytań, które zadawał gospodarz, wnosił, że niegdyś w Polsce był i znał ją dobrze, ale nie dzisiejszego czasu.

Z czem i po co tu przybył, nie mógł też Barwinek odgadnąć ani z niego wyciągnąć. Człowiek był dobrze nie młody, posiwiaty, twarzy opalonej i pofałdowanej, marsowego oblicza, rycerskiej postawy i obyczaju. I on, i służba żołniersko wyglądali, a karność między czeladzią była wielka.

Około tego Niemczkowskiego wyglądało dostatnio wcale i sobie ani ludziom nie skąpił; ale co on tu robił, dlaczego przesiadywał, w tem sęk był dla Barwinka.

Pocieszał się tem tylko, że prędzej czy później dojść tej tajemnicy musi.

Zrana podróżny wychodził zwykle na miasto, a choć go śledził gospodarz, wysuwając się za nim, nie mógł dojść gdzie przez cały dzień przebywał. W rozmowy się nie rad wdawał i za język pociągnąć nie dopuszczał.

Wiedział Barwinek, że i na zamku był ów Niemczkowski, ale u kogo?... dojść nie potrafił.

Najbardziej zagadkową była mowa jego, w której czasami najdoskonalsza brzmiała polszczyzna, to znów słów i wyrażeń brakło nagle, tak że się niemieckimi posługiwać musiał.

Żeby się tak Polak dał przerobić na Niemca, to się Barwinkowi w głowie pomieścić nie mogło. Znał on takich wielu, co w służbie u cesarza, u króla rzymskiego, u księżnej Brunświckiej bywali, ba nawet w Szwecyi przez długie lata z królowną Katarzyną przeżyli, a języka przecie własnego nie zapomnieli i stąpiwszy na rodzinną ziemię, zaraz łatwość mówienia nim odzyskiwali.

Niemieczkowski zaś już dziś lepiej po niemiecku i łatwiej się wyrażał niż po polsku, więc, zdaniem Barwinka, Polakiem być nie mógł.

Piątego dnia pobytu owego zagadkowego podróżnego w gospodzie pod białym koniem, zdziwił się niepomału gospodarz, gdy zrana ujrzał znanego sobie z widzenia rotmistrza Bielińskiego, przychodzącego i zapytującego wprost o Niemieczkowskiego.

Trafił z tym zapytaniem na samego Barwinka, który nisko się pokłoniwszy, skorzystał ze zręczności i spytał.

– My tu mamy tylko Rittera von Nemetsch! miałaby to być Polak Niemieczkowski?

Bieliński się rozśmiał głośno.

– A juści nie kto inny jest, tylko szlachcic polski, Niemieczkowski.

– No, proszę! – odparł Barwinek – a języka rodzzonego tak zapomniał!!

– Ba! – zawołał Bieliński – co za dziw, gdy może przez te lat dwadzieścia i kilka, jak Niemcom i cesarzowi służył, nie wiem czy go raz w rok przy świętej spowiedzi używał!!

Zapisał to sobie Barwinek w pamięci i z tem większą ciekawością przypatrywał się gościowi swemu.

Rotmistrz tego dnia poszedł szukać dawnego znajomego aż do izby na strychu, i tam się między niemi zawiązała następująca rozmowa.

Niemieczkowski z początku mówił ciężko i połamaną polszczyzną, dopiero, gdy się z Bielińskim rozgadał, popłynęła mu coraz łatwiej.

Uścisnęli się w progu.

– Toś mi dopiero gość – rzekł Bieliński. – Gdyśmy cię z oczów stracili, a potem głucho było, jakbyś w wodę wpadł, naprawdę wszyscyśmy cię opłakiwali. Wszak to temu...

– Dwadzieścia siedem lat – przerwał Niemieczkowski. – Młoda królowa Elżbieta naówczas, uproszona przez ś. p. hetmana Tarnowskiego, dała mi listy polecające do cesarza na wojnę francuską. Chciałem się rzemiosłu rycerskiemu u obcych przypatrzeć i ani mi się śniło tam zagnieździć.

Cesarz Karol V. przyjął mnie jak nie można lepiej i dał w wojsku pomieszczenie. Prawda, że w początkach ciężko było i z mową i z obyczajem się oswoić a do nich nałamać, ale młody był i chciwy uczyć się, a wojsko całe, bodaj nawet te lancknechty ich, tak się od naszego różniło, iż mi się korzystać pragnęło, aby co do domu przywieźć. Więc jałem się do ich oręza, do sukni, do zbroiczki, i na podziw mi się poszczęściło...

Ludzie też mnie polubili z tego, że zapamiętały był a dziarski...

Cóż powiecie? Od roku do roku, jakem się z niemi żył, a w domu z rodziny nikogo nie było, zasiedzialem się aż po te czasy.

Niemieczkowski nagle oczy spuścił, i zawahał się, jakby mu się do czegoś przyznać było nie łatwo.

– Trochę w tem i babska chytrość była winna – dodał – polubiłem w Wiedniu dziewczynę i musiałem się żenić...

Bieliński parsknął.

– Domyślałem się – rzekł – inaczej byś tam nie wytrwał tak długo.

– A! piękna bo była, piękna, krew z mlekiem! wesół i rozumna – mówił Niemieczkowski – opętała mnie... Panie świeć nad jej duszą, bo już nie żyje. Dopiero po śmierci żony tęskno mi się do kraju zrobiło, choć w nim tak jak nikogo już nie mam.

Pamiętacie rotmistrzu, młodemi byliśmy oba... dwadzieścia siedem lat... król Zygmunt panował jeszcze... królowa Elżbieta żyła... Jak się tu u was w Polsce wszystko zmieniło! Nic nie

rozumiem, nikogo nie znam... Naówczas gdym jechał na dwór Karola V., nasz Zygmunt Stary chorzał i rychłą mu śmierć przepowiadano, a teraz, słyszę, August też bez nadziei życia... i... bez potomka!

Szlachcic zniemczyły powiódł oczyma po zamyślonym rotmistrzu, jakby chciał odgadnąć co odpowie, i urwał czekając; ale Bielińskiemu smutek nie dał rychło przyjść do słowa.

Milczeli tak dobrą chwilę. Rotmistrz podniósł głowę.

– Słuchajno, Niemeczkowski – rzekł – nie kryj się przedemną. Dwadzieścia siedem lat nie byłeś u nas i nie pilno ci było, teraz nagle ochota przyszła... Przyznaj się otwarcie... wysłano cię na zwiady?

Cesarz ma wielki apetyt na Polskę?

Niemeczkowski rzucił się tak gwałtownie, usłyszawszy to pytanie, jakby w niego piorun uderzył; stanął przerażony niemal.

– W imię ojca i syna! któż to powiedział? – krzyknął.

Bieliński śmiał się.

– Nikt nie mówił, ale ja cię o to posądzam – rzekł. – Kręci się tu różnych ludzi siła i od Szweda, i od cesarza, i od Francuzów, a w Litwie od cara. Cesarz ma dużo swoich u nas... naturalnaby rzecz była, gdyby i z ciebie chciał skorzystać.

Pan Zygmunt – tak było imię Niemeczkowskiemu – nie odpowiadając, węża zagryzał; w twarzy widać było jakieś wahanie i obawę.

– Gdzieżby znowu mieli takiego małego jak ja człowieka posyłać – odezwał się – nie na wieleby się im przydało. Ale ja tyle lat cesarzom służył, napatrzył się ich potęgi, że sam z siebie, gdybym mógł, gotówbym im pomagać, po dobrej woli.

Więc jak tu rzeczy stoją, rotmistrzu?

Bieliński śmiejąc się poklepał go po ramieniu.

– No! no – rzekł – więcej wiedzieć ja nie chcę. Co do cesarskich zalotów o naszą koronę, niewiele wiem i znam tych rzeczy. Jest tu możnych panów dosyć, co z cesarzem trzymają; prawda, będą tacy, co go za pieniądze zechcą popierać, ale szlachta się boi. Na Węgrzech i w Czechach Niemcy dobrze swobód i przywilejów ukrócili, a my o swoje dbamy. Gdyby nawet kogo z rodziny wybierać chciano, naprzódby się musiał z naszą królową ożenić, a powtóre... dobrzeby go obwarowano, aby nam *absolutum dominium* nie wprowadził.

Szlachta nie lubi Niemca...

Niemeczkowski słuchał z zajęciem.

– Ale dla obrony od Turka i Moskala – rzekł – potęga cesarza bardzoby się nam przydała...

– Dotąd myśmy się bez niej obchodzili – odparł Bieliński.

– Któż się więcej do korony swatał? – począł po chwili Niemeczkowski.

– O Francuzie mówią – rzekł Bieliński – a ten siłę ma bodaj nie mniejszą, jak cesarz, a groźnym nie jest. Pruski książę pokrewny takżeby rad być wybranym. Litwa chciałaby cara, ale się pono rozmyśli... Są tacy, co o małym synku króla szwedzkiego, z naszej królowej narodzonym, bąkają...

Kto może zgadnąć przyszłość, wszakci król żyje.

– Ale mu życia nie obiecują? – zapytał Niemeczkowski.

– Bardzo źle jest – począł rotmistrz. – Nieszczęśliwy pan przez baby popadł i w chorobę i w taki stan, że mu się życia nie chce.

Dziś lub jutro testament ma pisać kazać i pieczętować.

Bieliński spartł się na rękę i łzę otarł.

– W testamencieby mógł wyrazić życzenie co do następcy? – wtrącił Niemeczkowski.

– Nie wiem czyby się to na co zdało – ciągnął dalej Bieliński – a mniej niż komu cesarzowi, bo z powodu królowej żal do niego ma. Powtarza to iż umiera bezpotomnym przez niego, gdy mu się wczas rozwieść z żoną nie dano.

Niemeczkowski słuchał pilno, nie odpowiedział nic i rozmowa zdała się wyczerpaną, gdy stanąwszy znowu przed Bielińskim spytał.

– Nie słyszeliście tu co o Gastaldim?

Ruszył ramionami rotmistrz.

– Jakim? tym co się na naszym dworze wychowywał?

– Myślę, że ten właśnie jest, bo ich dwu nie znam – odezwał się pan Zygmunt. – Nie ma go tu?

– Nic nie wiem o nim.

Znowu czas jakiś rozmowa nie szła. Niemczkowski przysiadł na tarczanie.

– Cale ja tu – odezwał się – inaczej u was znajduję niż się spodziewałem. Mówiono w Wiedniu, że cesarz potężne ma stronnictwo w Polsce i prawie zapewniony wybór. Tu zaś kogo zapytam, komu o tym napomknę, słuchać o nim nie chce.

Myślałem, że się wam na co przydam, bom się zżył z wielu dworskimi, panami i rycerstwem.

– Ale wszystko to za wczesne – przerwał Bieliński. – Król żyje, Bóg dać może iż się podźwignie.

W ten sposób przerywana rozmowa trwała jeszcze czas jakiś, gdy rotmistrz zapytał Niemczkowskiego, czy długo myślał tu bawić i jaki był właściwie cel podróży, ażali tu osiąść nie myślał.

– Sam nie wiem – odezwał się Niemczkowski – rodzinę mam daleką, która mnie nie zna a ja jej też. Chciałem się w kraju rozpatrzeć na wypadek, gdyby cesarz miał tu jaką nadzieję.

– I wybrałeś się w złą godzinę – dodał Bieliński – gdy powietrze już do Warszawy zagląda a po kraju się szerzy. Lada chwilę my z królem ztąd wyruszamy.

– Dokąd?

– Nie wiem, ku Litwie pewnie – mówił Bieliński.

– A królowa? – badał Niemczkowski.

– Ją także wyprawia, ale pewno nie tam gdzie król będzie – rzekł rotmistrz. – Ci co przy naszym panu są, nie radzi, aby na ich czynności zbliżka patrzano.

Mówiąc to wstał stary Bieliński.

– Do licha mi tu u ciebie w tej izbie pod strychem duszno, albo ty ze mną chodź ztąd, lub ja sam na zamek muszę.

– Weźmiecie mnie z sobą? – spytał wahając się gość?

– Dlaczegożby nie – uśmiechnął się Bieliński. – Najlepszy to będzie sposób przekonania cię jak tu na cesarskich patrzą, gdy ciebie ze stroju i z mowy za jednego z nich wezmą.

Zawahał się posłyszawszy to pan Zygmunt.

– Jeżeli tak – odparł – wolę w gospodzie pozostać.

– Ja mam izbę na zamku – dodał Bieliński – pójdziesz do mnie. Przyjechałeś się rozpatrzeć, a w gospodzie tylko czeladź spotkasz, u mnie zawsze się kto znajdzie. Choćby ci co nie w smak było, lepiej ażebyś się nie łudził.

Wyszli tedy na zamek oba.

Stojący w progu Barwinek pozdrowił ich przechodzących i powiódł za nimi oczyma. Od czasu, jak rotmistrza widział na rozmowie poufalej z gościem swoim, znacznie był uspokojony i miał go już za Polaka. Zaczęto Bielińskiego znano jako prawego rycerza, który w żadne potajemne konszachty się nie wdawał.

Nie miał też czasu bardzo się zajmować Niemczkowskim, gdyż od wczoraj inna i jeszcze osobliwsza figura zjawiała się pod białym koniem.

Ta większą była może dla Barwinka zagadką, niż w pierwszych dniach ów domniemany Niemiec.

Nad wieczór wcale piękna zatoczyła się przed gospodę kolebka, czterema gniademi woźnikami w błyszczącej uprząży ciągniona, ze służbą w barwie, z pachołkami i wozem za nią. Panowie i panie, które naówczas same tylko kolebkami jeździły, do gospody nigdy prawie nie zwracali się. Możlijsi mieli albo własne dwory lub znajomych w mieście.

Wyszedł Barwinek czapki już zawczasu uchylając i spodziewając się zobaczyć wychylającą z powozu kobietę, gdy dwóch pacholców, zbliżywszy się do stopni, wydobyli z wnętrza kolebki coś, jakby małego wyrostka, dziecko... i postawili go na ziemi.

Figurka ta Barwinkowi zaledwie do kolan sięgała, ale nie było to dziecko, gdyż schyliwszy się dostrzegł ze zdumieniem gospodarz maleńkiego, niemłodego człowieczka, karła, ubranego z cudzoziemska, z miną butną, przy mieczyku.

Karły po dworach naówczas nie były osobliwością, miała ich Bona kilkoro, z których dwoje darowała cesarzowi Karolowi; Dosieczkę karlicę zabrała z sobą do Szwecyi Katarzyna, i ta w więzieniu z nią siedziała, Jagnieszkę wzięła księżna Brunświcka, ale karła, któryby sam sobie panem był, kolebką jeździł, sługi miał, barwę i pańsko występował, Barwinek jako żyw nie widział i nigdy o podobnym nie słyszał.

Nie wiedział jak miał się znaleźć, uczcić go, czy sobie równym poczytać. Jeszcze rozmyślał, gdy karzeł coś żywo zaszwargotał do sługi, a ten zbliżył się do Barwinka i oświadczył mu, że pan jego, podkomorzy królewski (jakiego króla nie mówił) dowiadywał się gdzieby wygodną i piękną gospodę mógł znaleźć, za którą jak należy zapłacić.

– Ale – dodał sługa – lada czem pan nasz nie da się zaspokoić, nawykł do królewskich pokojów, trzeba mu czystych i pięknych izb parę.

Barwinek byłby go chętnie u siebie pomieścił, dla zarobku, lecz miejsca nie było; tarł więc głowę i rozmyślał, a tymczasem zobaczywszy tak ustrojonego karła, gromada się ludzi jak na dziwowisko koło niego i u wrót zebrała, co małego pana mocno niecierpliwiło.

Strasznie był żywego temperamentu, począł wołać na sługi, niecierpliwie się kręcąc – i nim Barwinek się namyślił zaprowadzić go w sąsiedztwo do mieszczanina Sówki, który mógł pięknych parę izb odstąpić, karzeł porwał się nazad do swej kolebki i już precz chciał jechać, rozkazując do dworu starosty, choć pora była spóźniona.

Barwinek ledwie miał czas przypaść i zaofiarował się do Sówki zaprowadzić, a że tam szopy i stajni nie było, dwór i konie małego owego podkomorzego, miały pod białego konia powrócić.

Od ludzi później dowiedział się gospodarz, iż karzeł zwał się Krassowskim, że był szlachcicem polskim z Podlasia, możnym człowiekiem, i że przez czas długi na dworze królowej francuzkiej bawił, a niedawno do Polski powrócił.

Tegoż dnia rano widziano go z kolebką jadącego do pana Wolskiego starosty, który nie tylko przyjął gościa, ale go od Sówki do siebie na dworzec zabrał z ludźmi i końmi. Około południa potem nadjechał posłaniec ze Szwecyi z listami i ten pod białym koniem stanął, a pod wieczór od księcia Pruskiego dwóch przybyło.

Słowem, nie miał Barwinek spoczynku i wnosił z tego ruchu, jaki się tu objawiał, iż z królem źle być musiało, kiedy się tak dowiadywano pilno ze wszech stron.

Na zamku dzień ten nie zmienił położenia, ci co bliższy mieli przystęp do króla, powiadali, że polepszenia na zdrowiu nie rokowali doktorowie, a na wyjazd nalegali.

Zamęt panował wielki wśród służby usiłującej z chwil ostatnich życia pańskiego korzystać. Wynoszono skrzynki i worki, przyprowadzano żydów i lichwiarzy, włóczyły się kobiety różne, ulubieńcy króla postępowali sobie tak śmiało i zuchwale, jak gdyby bezkarności byli pewni.

Wieść chodziła dnia tego, że król długo z ks. Kasińskim podkanclerzym siedział zamknięty i testament już ułożony, na kilka rąk spisywać kazał. W stajniach wszystko przysposabiano do podróży. Zygmunt August z łóżka prawie nie powstawał.

Dzień wyjazdu jeszcze nie był postanowiony. Krajczy i podczasy, którzy oba liczyli się do przyjaciół Giżanki, zwłóczyli z podróżą, chcąc się jej tu doczekać, aby jeszcze dla siebie i dla córki swej u króla coś wyłudzić mogła.

Z mnogich ulubieniec Zygmunta Augusta, Barbara Giżanka najgłośniejszą była, a w tym roku powiwszy córeczkę, którą za królewskie dziecię miano, korzystała z tego, aby dla siebie obfite wyjednać wyposażenie.

Piękna bardzo, córeczka ta mieszczanina i burmistrza warszawskiego, żyła z matką w klasztorze, gdy ją krajczy i podczaszy napatrzyli i z pomocą żyda Egidego, który im w podobnych sprawach służył, uwiedli dla króla. Podczaszy miał być pierwszym, co się tam wkraść potrafił pod nazwiskiem siostry Opackiej.

Sprowadzona na zamek, w którym na jednym dziedzińcu z królowną Anną mieszkała, boleśnie dała się czuć jej, gdyż z okien królowej widać było po całych dniach wyglądającą i przyjmującą mnogich gości kochankę, a potem nieraz i kwilenie jej dziecka dochodziło do uszu upokorzonej pani.

Dwór królowej Anny oburzony i ona sama dziecięcia tego inaczej jak „szczeniciem” nie nazywali.

Łaski u króla wielkie mnogich jej zjednały przyjaciół, na których czele stali krajczy i podczaszy. Pierwszy z nich obdarzył ją zaraz karetą i końmi, którymi po mieście się pyszniła, gdy u królowej grosza na kuchnię dla dworu nie było. Hieronim Sieniawski kasztelan kamieniecki, Łaski wojewoda mazowiecki, wielu innych skarbiło sobie Gizankę, przez nią u króla wyrabiając przywileje i dary.

Boleśniejsem może jeszcze nad sąsiedztwo Gizanki na zamku, było porwanie z własnego królowej fraucymeru pięknej Anny Zajączkowskiej, z którą król chciał się żenić. Zażyto fortelu, oszukano królowę, udając jakoby Zajączkowska za mąż wychodzić miała, i w ten sposób wzięto ją do króla, a potem umieszczono tymczasowo w Witowie, niedaleko Piotrkowa, gdzie po książęcemu ją utrzymywano. Po kilka tysięcy czerwonych złotych posyłał naraz król Zajączkowskiej, a samo jej wystawne łóżko cztery tysiące kosztować miało.

Krwawemi łzami srom ten domu swego opłakiwała Anna, a że oburzenia swego powściągnąć nie umiała, że o tem co mówiła donoszono Augustowi i usiłowano ich poróżnić, przyszło do tego, iż się od dawna brat z siostrą nie widywali i król o wszystkich jej potrzebach zdawał się zapominać.

Anna miała wprowadzić przyjaciół i na królewskim dworze, ale mniej śmiałych niż ci, którzy z ostatnich godzin dla siebie starali się korzystać.

Testament, który właśnie dnia tego spisywano, dowiódł najlepiej, że serce Zygmunta Augusta nie odwróciło się od siostry. Wstyd raczej niż gniew był powodem zerwania stosunków. Obawiał się król wymówek słusznych, łez samych, któreby go dotknęły boleśnie.

Nie dawano też pokoju choremu, odosobniano go umyślnie, zajmowano coraz nowymi lekami bab i sprowadzanych czarownic – tak że osłabły, zmęczony nie był panem siebie.

Obożny Karwicki jednym z tych był, którzy najuroczyściej sobie przyrzekli nie dopuścić wyjazdu króla, dopóki by się z siostrą nie widział i nie pojednał.

Gdy tak w jednej zamku połaci około chorego kręci się rój ludzi chciwych, w drugiej około królowej Anny zbierają się wierni jej i rodzinie, gotowi bronić opuszczonej. Do tych należał, jakeśmy widzieli, i starosta warszawski, który będąc na zamku, a do króla nie mogąc się docisnąć, kazał się do królowej prowadzić.

Przymowała go zawsze mile, gdyż szacowała w nim człowieka, który nikczemnem służalstwem się nie plamił, a u króla łaskę miał zasłużoną pracą, jaką podejmował około mostu na Wiśle, bo Zygmunt August pragnąc to dzieło widzieć dokonanem, powierzył jemu i po nim się go spodziewał.

Ogromny ten most, budowa na swe czasy trudna i kosztowna, już w połowie była ukończoną. Jeździł gdy zdrowszym się czuł król oglądać ją, przypatrywała się królowna, chlubił nią Wolski.

Zobaczywszy go u siebie, Anna, która jak zawsze, tak i tego dnia z zapłakanemi wyszła przeciwko niemu oczami, sądziła iż przybywał dziełem się swym pochlubić.

– Dawno was nie widziałam, panie starosto – odezwała się smutnie – a no wiosna, zima pono nie uszkodziła robót waszych, które pewnie daleko postąpić musiały.

– Nie spoczywamy – odpowiedział starosta wesoło, gdyż zawsze oblicze pogodne zwykł był okazywać – lękam się tylko teraz, aby nam postrach powietrza nie rozpędził ludzi.

Westchnęła królowna. Wolski coś jeszcze o moście powiedziałwszy, nagle zmienił przedmiot rozmowy.

– Gościa mam ciekawego u siebie – rzekł – którego bym i waszej miłości rad okazać, ale bez zezwolenia nie śmiałem.

– Któż to taki? – obojętnie zapytała Anna.

– Szlachcic polski, Krassowski, ale długim pobytem we Francyi na dworze królowej matki, której ulubionym był i jest, na poły już Francuz. Zowie się on Krassowski. Pan Bóg go dotknął kalectwem, bo ja tego inaczej nazwać nie mogę, gdyż nie wiem czy nad łokieć ma wzrostu, ale Łokietek ten rozumem, dowcipem, nauką a nawet postacią i twarzą nie jednego olbrzyma przechodzi. Potrzeba go widzieć aby temu uwierzyć.

Tak mu owa karłowatość, co miała być upośledzeniem, stała się narzędziem fortuny. Długie lata na dworze francuzkim przebywając, zebrał sobie i mienia dosyć i wziętość uzyskał. Zateśkniło mu się jednak do Polski i teraz tu przebywa. Najciekawsza to co o dworze francuzkim, królowej matce, królu i jego rodzinie opowiada, posłuchać warto.

– Starosto mój! – westchnęła Anna – dziś u nas tak smutno, iż najpiękniejszą bajeczką o królach zabawić nas trudno!

Wolski nie zraził się tą odprawą.

– A jabym – rzekł – pomimo to pokornie dla niego o posłuchanie upraszał. Gdyby król zdrowszym był, przyjąłby go pewnie, w zastępstwie choć miłość wasza zechcesz mu tę łaskę wyrządzić.

Obojętnie dosyć, nie podnosząc oczów, odezwała się królowna.

– Jeżeli to koniecznie potrzebne, a wam miłem być ma?

Starosta się do kolan pokłonił.

– Chciałbym mu to wyjednać, bo do mnie miał z Krakowa polecające listy – rzekł. – Człowiek zresztą ciekawy, bo jak mały tak w nim rozumu wiele, i warto widzieć tę osobliwość, gdyż się podobna nierychło zjawi.

Karłów myśmy wszyscy znali i widzieli wielu, pospolicie złośliwych i dziecinnych, ten zaś wcale różny i wstydu narodowi polskiemu u Francuzów nie uczynił.

Zapytał starosta kiedyby mógł Krassowskiego z sobą przywieść, a królowna zafrasowała się nieco.

– Kiedy chcecie – rzekła – tylko nie wówczas gdy mi u brata, u króla JMości posłuchanie wyjednają, bo się go dziś, jutro spodziewam.

– Dziś wątpię – rzekł starosta – z ks. podkanclerzym zajęty i wiem że się nieprędko to skończy. Gdybyś więc miłość wasza dozwoliła, nad wieczór bym go tu mógł przywieść.

Królowna nie zdawała się ani ciekawą, ani żadną poznania tego stworzenia tak oryginalnego, które jej starosta zalecał, lecz nie chciała się sprzeciwiać Wolskiemu.

– Dobrze więc – odparła zimno – a mówi on po polsku czy po włosku?

– Zna oba te języki, i francuzki naturalnie, bo do tego przywykł długim we Francyi pobytem.

Wolski krótko tak zabawiwszy odjechał, a królowna Anna zakłopotała się zaraz tem, że karzeł, który do przepychu na dworze paryzkim był nawykły, miał u niej znaleźć takie ubóstwo i prostotę. Kazała Dosi postarać się, aby posłuchalna komnata trochę świetniej wyglądała.

Ale zkądże tu było wziąć do niej sprzętów i przyozdobień?

Zagłobianka z innych izb powynosiła co mogła, postarała się o kwiatki i odświeżyła nieco smutną i ciemną komnatę.

Jak starosta zapowiedział, przed wieczorem zajechał z kolebką pod małe zamkowe podwórze, gdzie kilka osób ze służby się znajdowało i zdumiało się widząc przechodzącego Krassowskiego.

W istocie była to figurka tak osobliwa, że się jej cały Boży świat zdumiewał i wydziwić nie mógł. Karzeł był bardzo wytwornie wedle mody francuzkiej ubrany, a że zręczny był i pełen życia, choć nie młody, obracał się rzeźko, nastawiał bardzo śmiało i butnie – miło było na niego popatrzeć. Poczawszy od włosów utrefionych kunsztownie, wszystko, co miał na sobie niezmiernie starannie było dobrane, kosztowne a piękne. Łańcuch, mieczyk, były dla niego robione umyślnie.

Twarzyczka, acz podstarzała i pomarszczona, miała wiele życia, oczy ognia, ruchy wdzięku.

Nawykły do wielkiego dworu, do towarzystwa królów i książąt, obracał się żwawo, śmiało, bynajmniej nie zmięszany i pewien siebie.

Królowna przystroiwszy się trochę staranniej, choć ubierać się niebardzo lubiła, wyszła na spotkanie starosty, który jej Krassowskiego przedstawił.

Karzeł z kapelusikiem w rękę, przybrawszy postawę dworaka, pokłonił się królownie i nader śmiało wypalił swój komplement po włosku.

Głos jego nie tak piskliwy, jak zwykle karłów bywa, brzmiał przyjemnie i Krassowski w ogóle miłe na Annie uczynił wrażenie.

Spytała go jak długo w kraju nie był. Naówczas karzeł począł opowiadać, jak się przed dwudziestu niemal latami dostał do Francji przypadkiem, jak dla swej ułomności był przedstawiony na dworze królewskim, polubiono go tam i zniewolono pozostać.

– Chociaż mi tam bardzo dobrze było i cieszyłem się łaskami całej rodziny królewskiej – mówił dalej – nieraz mi za krajem było tęskno i nigdy o nim zapomnieć nie mogłem.

Królowa matka, w której usługach miałem honor zostawać, nie chciała mnie odpuścić, musiałem nawet przyrzec iż powrócę odwiedzwszy moją rodzinę, i tak się tu teraz dostałem.

– W smutną dosyć godzinę – odparła królowa Anna. – Dwór nasz z powodu słabości króla okryty smutkiem, rozerwany, a oto i powietrze nam zwiastują. Prędko waszmość pewnie, przekonawszy się co u nas się dzieje i jak tu życie ciężkie, powrócisz do weselszej Francji.

Krassowski odparł, że mu tu jednak miło było między swymi i że tyle doświadczył już dobrego, będąc przyjętym łaskawie przez panów Zborowskich i innych znaczniejszych, że nie rad Polskę opuści, a pewno nieprędko. Zatem zręcznie zwrócił rozmowę karzeł na rodzinę królewską we Francji panującą, na jej potęgę, bogactwa, wielkie przymioty, przywiązanie do kościoła i wierność Stolicy apostołskiej.

Opowiadał jak królowa matka miała wiele zgryzot, porówni z synem swym panującym Karolem, usiłując się opierać zamachom Hugonotów, którzy herezyę szczepili i jednolite dotąd a zgodne królestwo rozerwać usiłowali na dwa obozy.

– Coś podobnego i u nas widzę – dodał Krassowski – gdyż i my swych Hugonotów mamy, również możnych jak francuzcy; daj Boże tylko, aby się znaleźli tak czynni obrońcy kościoła, jak królowa matka we Francji, która pewnie Hugonotom przewagi wziąć nie dopuści.

Ponieważ królowa dosyć ciekawie się przysłuchiwała, rzuciła kilka pytań i zdawała się żywo zajmować opowiadaniem o francuzkim dworze, Krassowski o jego zabawach, grzeczności, wykształceniu, wielkiej wytworności i elegancji obyczaju szeroko się rozwodzić zaczął.

– Król sam – dodał – mało dotąd się rządami kraju zajmował, więcej zabawom i polowaniu oddając, za to królowa matka bardzo jest czynną. Szczególną ona ma miłość dla drugiego syna swego, młodego księcia andegaweńskiego Henryka, który jest nieochybnie jednym z najmiłszych i najpiękniejszych książąt swojego czasu w Europie.

Jest też ulubieńcem matki, która właśnie szuka dla niego pomieszczenia po za krajem, gdyż się obawia, aby król o niego zazdrosnym nie był, i stronnictwo Karola co przeciwko niemu nie knuło...

Chciano dla niego utworzyć królestwo nowe z ziem poganom podległych, ale trudno, aby to przyszło do skutku.

Jam sobie myślał – dodał śmiało Krassowski – że gdyby kiedy nasze królestwo przez bezdzietność pana osieroconem zostało, nie mogłoby lepszego uczynić wyboru, jak prowadząc na tron Henryka.

Słyszac to, zarumieniła się mocno królowa, a karzeł dodał żywo.

– Księżę Andegaweński nie żonaty jest i lepszego dla dziedziczki tronu męża życzyćby, ani marzyć nie można.

Wystąpienie to trochę zuchwałe, nie podobało się królownie, gdyż udała jakby go nie słyszała lub nie rozumiała, ale karzeł się tem nie zraził bynajmniej.

– Należy mi przebaczyć – rzekł, kłaniając się – iż do obu rodzin królewskich będąc przywiązany, snuję sobie takie plany, i takąbym rad przyszłość im zapewnić.

Dla Polski nie byłoby sprzymierzeńca potężniejszego a pewniejszego nad Francję, i bezpieczniejszego daleko niż cesarz Maksymilian, który tu ma swych przyjaciół, ale też boi się go tu wielu, bo tego losu się spodziewają, jaki Czechy i Węgry spotkał.

Królowna Anna zaczęła słuchać z uwagą.

– Widać – rzekła – żeś waszmość korzystał z krótkiego czasu, jaki w Polsce przebyłeś i już rozśluśchałeś się potroszę, co się u nas dzieje.

Smutne to przewidywania są, o których mnie szczególnie nie przystało sądzić.

Krassowski powrócił do rodziny królewskiej Francji.

– Książę Andegaweński – rzekł – jako bardzo gorliwy katolik, prędkoby u nas sobie serca pozyskał... Osobiście też pełen jest przymiotów, które go czynią miłym. Młody, wesół, dowcipny, lubiący się bawić, umiejący sobie zawsze wynaleźć rozrywkę... z powierzchowności nawet wszystkim się podoba...

To mówiąc, Krassowski z płaszczyka i sukni, zapiętej na piersiach, dobywać coś zaczął.

– Przy rozstaniu królowa JMość, która zawsze tak łaskawą dla mnie była – dodał – najdroższym mnie podarunkiem i pamiątką zaszczyliła... Noszę ją zawsze przy sobie... Są to wizerunki królowej JMci, która dotąd jeszcze majestatem i pięknnością góruje nad młodszymi nawet, króla JMci Karola IX. i brata jego, młodego księcia Andegaweńskiego.

To mówiąc Krassowski, dobył nareszcie w aksamit szkarłatny oprawny rodzaj pugilaresu i przyklękając zręcznie podał go królownie.

Zawahała się zrazu Anna, czy ma rzucić okiem na te wizerunki, lecz po chwili namysłu wzięła z rąk Krassowskiego pugilares, i przypatrywać się zaczęła z kolei wizerunkom.

Karzeł tymczasem starał się szczególną jej uwagę zwrócić na ostatnią z tych miniatur, wyobrażającą bardzo pochlebnie upięknionego księcia Andegaweńskiego.

Starosta Wolski, który stał blisko, mógł dostrzedz, jak blade lice królowej zarumieniło się i twarz jej wyraziła pewne pomieszanie...

Krassowski wciąż tymczasem opowiadał: o dostatkach, wspaniałości, o zabawach na dworze, maszkarach, tańcach, turniejach i o wielkiej wytworności, z jaką się tu wszystko odbywało.

– Niczem są przy tem – mówił – słynące z wykuintności i przepychu dwory książąt włoskich, z których żaden dostatkami i potęgą królowi Francji dorównać nie może.

Z całej Europy, z Włoch też, co jest najprzedniejszych kunsztmistrzów, malarzy, rzeźbiarzy, tu się zbiega na usługi potężnego monarchy. Nie ma życia, jak tam...

Książę Henryk, który od kolebki do niego przywykł, gdziekolwiek się obróci, pewnie z sobą poniesie to, co mu jak powietrze jest potrzebnem... Szczęśliwa pani, która serce jego i rękę pozyskać potrafi.

Naleganie ciągle na przymioty księcia Henryka, tak jakoś było znaczące, że królowna nie mogła go niezrozumieć, rumieniła się, milczała, ale każde słowo Krassowskiego głęboko się w jej pamięć wrazało.

Czas na tych jego opowiadaniach, dowcipem i wesołością ożywionych, upływał tak prędko, iż ani się spostrzegła królowna, jak wieczór nadszedł.

Starosta dał znak Krassowskiemu, iż czas było pożegnać królownę.

Karzeł zostawił w jej rękach swój pugilares z wizerunkami i nie upominał się o zwrot jego, a królowna położyła go przy sobie na stoliku; lecz Krassowski nie sięgnął po tę swą własność i już żegnał się, gdy mu ją królowna przypomniała.

– Jeżeli miłość wasza pozwoli – odezwał się – mogę wizerunki te, dla lepszego ich widzenia zostawić tu, dopóki się je zatrzymać podoba... Może je kto więcej widzieć zechce, a radbym bardzo, aby one sobie tu serca pozyskały... dla drogiej mi dobroczyńców moich rodziny.

Nim Anna miała czas zaprotestować, karzeł się uwinął pędkiem, pokłonił się i wyszedł z Wolskim, pugilares zostawiwszy na stole.

Zaledwie byli za progiem, gdy królowna drżącą ręką chwyciła książeczkę z miniaturami, i wizerunkowi księcia Henryka chciwie przypatrywać się zaczęła.

Twarz jej mieniła się, drżała; widać było, że jakieś marzenie, nadzieja jakąś nią owładła. Stała zadumana, wpatrzona w te niemal niewieście pieszczone rysy młodego księcia, którym malarz nadał wyraz i wdzięk, a urok młodości, jakiego może w naturze nie miały.

W Henryku nawet najmniej wprawne oko mogło wyczytać szyderstwo i zimną jakąś, okrutną ironię człowieka, który siebie tylko kochać umie; na obrazku wcale inaczej się on stawił: łagodnym, uprzejmym, miłym.

Królowna uczuła się dziwnie pociągniętą ku temu nieznanemu, który mógł być jej przeznaczonym, jej, co tak długo czekała na kogoś, na tego opatrnościowo dla niej wskazanego męża i pana. Biedne jej serce od tak bardzo dawna pragnęło kochać kogoś, dla kogoś się poświęcić, przywiązać się do jakiejś istoty, któraby jej choć odrobiną miłości za całe serce wypłaciła.

Ileż to razy zazdrościła losu siostrze Katarzynie, dzielącej więzienie Jana, cierpiącej z nim, odpowiadającej tym, co ją rozdzielić chcieli od męża: Bóg nas złączył, wierną mu będę do śmierci.

Temu sercu biednej królowej przez cały ciąg życia tylko najboleśniej zadawano ciosy. Ojciec dla niej był obojętny, matka kochała przedewszystkim Izabellę... brat był zimnym... Poświęciła się dla Katarzyny, której praw swego starszeństwa odstąpiła, nie zdobywszy tem jej serca. Zofii Brunświckiej służyła, korzyła się przed nią, padała przed nią, rzadko otrzymując dowód pamięci i przywiązania.

Wszystkie projekta wydania jej za męża pęzły z kolei na niczem... została coraz bardziej samą, samą, a teraz brat się jej wyrzekął, znać nie chciał, i śmierć jego mogła lada chwila, bez opieki, bez przyjaciół, rzucić na łup rozterek domowych o wybór pana.

Panowie polscy i litewscy mieli o niej pamiętać, czy nie?? Pomiedzy nimi liczyła przyjaciół niewielu, niechętnych i obojętnych tysiące.

Nadzieja, jakkolwiek słaba, ułudna jakiegoś szczęścia, odzycia, odmłodzenia, poruszyła jej sercem. Henryk się jej podobał, coś zdawało się mówić, że on był tym przeznaczonym!

W błogiem, razem i tęsknem marzeniu, Anna spędziła chwilę długą... Siadła zadumana, a lękając się, aby jej wizerunków nie odebrano, aby się nie wyśmiewano może z zajęcia niemi, schowała je skrzętnie.

Żalińska, która wiecznie i zawsze teraz wymówkami ją karmiła, naganiała, gniewała się, dąsała – i to marzenie pewnie znalazłaby grzesznem... i niewłaściwem.

Z tem marzeniem o Henryku, milcząca... poczęła się wręście modlić, aby natrętne myśli odpędzić.

Talwosz, dla miłości królowej Anny, a trochę i dla pięknych oczów Dosi Zagłobianki, nabiegawszy się zrana ze srebrem i szczęśliwiej, niż się spodziewał, dostawszy grosza, spoczywał już na laurach dnia tego i wesoło rozmawiał z Bobolą, który posępny siedział na swoim tarczanie, biadając, gdy do drzwi zapukano i w tejże chwili uchylono je; główka wyrostka, dziewczyny z krótko ostrzyżonymi włosami, ukazała się w nich, oczyma poszukała Talwosza i zawołała.

– Pana Talwosza proszą!

Nie pytając kto i sądząc, że albo Żalińska go potrzebuje, lub królowa wołać każe, porwał Litwin za czapkę i pobiegł.

Dziewczyna poprzedała go, wyskakując przez korytarz aż do antykamery, w której z założonymi rękami na piersiach, z podniesioną dumnie głową, stała oczekująca na niego Zagłobianka.

Niespodziewane szczęście dla rozkochanego Talwosza.

Dziewczę, które przyprowadziło go tutaj, wskazało palcem Dosię. Talwosz się uklonił, serce mu biło...

Zadumana Dosia zdawała się namyślać, co mu ma powiedzieć.

– Nie potrzebuję was pytać – rzekła – czyście tak przywiązani do królowej, jako ja? Choć niedawno jesteście na jej dworze, ale mam was za wiernego sługę naszej pani.

– I możecie za to poręczyć – przerwał Talwosz, rękę kładnąc na piersiach.

Zagłobianka powiodła białą rączką po czole.

– A! – rzekła smutnie – gdyby ona tylu miała przyjaciół, co ma wrogów... Na nią się wszyscy spikają i sprzysięgają. Opuścił ją król i zaniedbał... a drudzy, gdy on oczy zamknie, wszystko będą czynili w interesie jakichś tam przyszłych panów, którym się chcą zaprzedać... a o królowie, choć się jej to państwo należy i korona, ani pomyśla!!

Westchnęła Dosia i nagle znizywszy głos, poczęła żywiej.

– Cesarz Maksymilian ma już tu więcej przyjaciół, niż ona... Wszyscy za nim i z nim...

Królowna wie na pewno, że kardynał Commendoni tylko o cesarskich interesach myśli, a o jej los wcale nie dba.

Jak i z kąd my to wiemy, z tego ja nie potrzebuję wam się spowiadać, ale to pewno, że kardynał, który codzień wyjeżdża do lasu Bielańskiego dla świeżego powietrza, dzisiaj się tam ma spotkać z kimś... pono z Litwy. Będą tam jakieś narady.

Spojrzała na Talwosza, nie śmiejąc dokończyć. Litwin się zarumienił.

– Niemiała to rzecz – odezwał się – podsłuchiwać i szpiegować, i jeśli komu, to mnie ona nie przystała... ale gdy idzie o królowę...

– O ocalenie jej może! – przerwała Dosia gorąco – bo niebezpieczeństwo dosyć czasem znać, aby go uniknąć. Gdybyś waszmość choć o tem się dowiedział, kto tam kardynała oczekuje, z kim i... o czym będzie narada.

Wejrzenie dziewczęcia, które doskonale wiedziało, że niem co zechce, wymoże na Talwoszu, stało się tak nalegającym, iż Litwin gotowym się uczuł na wszystko.

– Już kiedy kardynał – dodała Zagłobianka – takich sposobów używa, iż za miastem w lesie zwołuje schadzki, niemałej wagi sprawa być musi, i osoby do niej wezwane.

– Ja naszych Litwinów wszystkich znam, i Chodkiewiczów i Radziwiłłów, i ile ich tam jest – rzekł Talwosz.

Dosia przerwała mu.

– Ponieważ Commendoni już wprzódę się znosił z Polakami, z wojewodą Firlejem, z Zebrzydowskimi nawet... a teraz Litwinów sprowadza, oczewista rzecz, że idzie o ważne sprawy, o spadek po królu, którego już uważają jakby dni jego policzone były.

Talwosz zamyślony stał, węża mordując i wargi zakąsywając.

– Kardynał, Włoch przebiegły, jak tu żaden – rzekł – dosyć przypomnieć, że króla zmógł, gdy mu o rozwód chodziło; miarkujcież miłość wasza, jeżeli on do lasu jedzie dla skrytości, postawi pewnie strażę i zbliżyć się do nich nie będzie podobna.

Dosia rzuciła ramionami.

– Na to waszmość masz rozum i przebiegłość – odezwała się rzeźko. – Zapewne że tak jak stoisz, nie zbliżysz się, ale...

Talwosz się rozśmiał.

– A! prawda – zawołał – juści się za chłopca albo za babę po grzyby idącą mogę przebrać.

– Dosyćby za żebraka – wtrąciła Zagłobianka żywo.

– Nie wiecie o której godzinie ta schadzka w lasu ma się odbyć? – zapytał Talwosz.

– Przed wieczorem, czasu dużo do stracenia nie ma, a choćbyś waszmość się jaką godzinę przechadzał, oczekując, nie tak to sroga męka.

Litwin nic jeszcze stanowczego nie odpowiadał, poczęła się niecierpliwić Zagłobianka.

– Pójdiesz, czy nie? – spytała.

- Muszę – rzekł posłuszny Litwin – ale jak ja to potrafię, co mi rozkazuje... jeden Bóg wie.
– Ja wam nie rozkazuję – przerwała Dosia – nie dla mnie to uczynicie, ale dla królowej.

Talwosz wejrzeniem zdawał się jej mówić, że przynajmniej równie dla niej, jak dla Anny, podejmował się bardzo niebezpiecznego i nieprzyjemnego szpiegostwa.

Nie upłynęła godzina potem, gdy odarty żebrak z osmoloną twarzą, w sukmanie dziurawej, w łapciach, o kiju, z zamku się przez ogród spuścił ku Wiśle, odwiązał u brzegu przytwierdzone czółenko małe, siadł do niego niepostrzeżony i potężnie wiosłem robiąc posunął się, obejrzawszy dokoła, z biegiem rzeki ku Bielanom.

Trudno w nim było poznać młodego i przystojnego chłopaka, który się stroić lubił i dbał o to, ażeby nie gorzej od innych wyglądał. Ale czegoż miłość nie robi i pocziwe serce.

Talwosz wiele dla Dosi czynił, to pewna, niemniej jednak pragnął usłużyć królowej, którą dwór jej i ci, co ją teraz w położeniu tem sierocem widzieli, kochali mocniej niż kiedy, dlatego, że ją prześladowano.

Talwosz nie darmo nad brzegami Niemna się wychował, z maleńką łódką umiał sobie doskonale radzić, kierował nią zręcznie i bardzo krótkiego potrzebował czasu, aby się dostać do lasku, który zarosłym brzegiem schodził aż do rzeki.

Ukrywszy łódkę w trzcinach i sitowiu, wyskoczył z niej, i przygarbiony, o kiju, rozglądając się pomiędzy sosnami, począł wspinać się na górę, usiłując odgadnąć, gdzie kardynał i tajemniczy owi Litwini zejść się mieli. Znał on trochę lasów ów, bo do niego na przechadzki z miasta chadzano.

Nie spostrzegł w nim zrazu nikogo, pusto było... Dopiero dalej nieco idąc, na maleńkiej polance, konie, które masztalerz wodził, widzieć się dały. Z siodeł i przykryć, choć skromnych, poznał, że nie lada kto z tych wierzchowców zsiąść musiał.

Ale oprócz pachołka, przy koniach nikogo nie było. Ostrożnie od drzewa do drzewa przesuając się tak, aby go pnie i zarośla zasłaniały, wdarł się Talwosz aż w głąb lasu, ciągle na wszystkie strony oczyma rzucając i nastawiając ucha.

Długo nic słyszać nie było.

Dalej idąc, zdało mu się, że cichą posłyszał rozmowę... Szedł więc w tę stronę, z której ona go dochodziła. Wkrótce mignęły mu dwie postacie. Pełznąć prawie po ziemi Litwin, teraz usiłował się jak najbardziej ku nim przybliżyć.

Kilkanaście kroków zrobiwszy, mógł już twarzy dostrzedz... i zdziwił się nadzwyczajnie, gdy mu się zdało, że w nich poznał Jana Chodkiewicza i Mikołaja Krzysztofa Radziwiłła.

Nie osobom się zdumiał, ale temu, że one się zbliżyć do siebie i spokojnie z sobą mogły rozmawiać. Wiadomo mu bowiem było, że Chodkiewicz naówczas z Radziwiłłami o lepszą idąc, kto na Litwie zawładnie, na noże byli z sobą.

Nikt nie słyszał i nie przypuszczał pojednania. Cudem się to wydało Talwoszowi, gdy ich postrzegł spokojnie stojących obok siebie i zamieniających z sobą co chwila po słów kilka.

Serdeczności wielkiej widać po nich nie było. Chodkiewicz stał, w bok się wzięwszy, z tą dumą ogromną, która go nigdy nie opuszczała, nawet obok tronu. Radziwiłł nieco opodał, z twarzą obojętną, z udanym może chłodem, spoglądał na niego bacznie – nie dając sobie imponować tym wyrazem buty.

Radziwiłł był jakby ten, który już swojego stanowiska zdobytego czuł się pewnym. Chodkiewicz zdawał się dopiero chcieć je zdobyć i zapewnić sobie.

Mówili mało.

Talwosz idąc w kierunku ich oczów, bo oba w jedną stronę wzrok zwracali, domyślił się, że zamtąd pewnie kardynała oczekiwać musieli.

Upłynęła dobra chwila. Talwosz począł się pilno rozglądać, chcąc domyśleć, gdzie rozmowa miejsce mieć może, aby się zbliżyć ku niemu i choćby na ziemi w krzakach przylegnąć.

W lesie dosyć zarosłym podówczas, pełnym gałęzi połamanych, suszy i łomu, przechadzać się nie było podobna, aniby wypadało szukać w nim kątów jakichś; należało przypuszczać, że kardynał nadjedzie drogą z Warszawy, i że na tym gościńcu z oczekującymi na niego zatrzyma się dla rozmowy.

Zdała słyhać już było turkot powozu, i Litwin podniósł głowę, usiłując go dostrzedz, lecz wkrótce umilkło wszystko. Radziwiłł i Chodkiewicz spojrzawszy na siebie, posunęli się kilkanaście kroków naprzód, jakby na spotkanie, a z za drzew w głębi wystąpiły dwie postacie idące pieszo.

Talwosz nie jeden raz widywał kardynała, ale zawsze w jego szatach urzędowych, w szkarłatach. Teraz miał on na sobie tylko ciemne fiolety na spodzie, a wierzchem suknię długą i płaszczyk czarny. Na głowie takż kapelusz z szerokimi skrzydłami.

Tuż za nim, tak samo ubrany, szedł drugi duchowny tylko – nikogo więcej. Służba i powóz zostały zapewne gdzieś u skraju lasu.

Kardynał szedł coraz żywiej, oglądając się pilno dokoła. Była to też sama, znana Talwoszowi twarz Włocha, w której niezmierną przebiegłość, niesłychaną zręczność, okrywał wyraz takiej łagodności i dobroci, takiej słodyczy i naiwności prawie dziecięcej, iż nikt się go obawiać, nikt o chytrłość posądzić go nie mógł.

A był to swojego czasu najzręczniejszy z negocjatorów, najrozumniejszy z dyplomatów, mąż niepoścignionej umiejętności pozyskiwania ludzi, przekonywania ich, zdobywania.

Dość jest na dowód przytoczyć, że potrafił ludzi już od Kościoła odpadłych, straconych dla niego, skłonić do wyboru zgodnego z katolikami, że umiał sprzedaż zawziętych wrogów, jakimi byli: marszałek Firlej i wojewoda Zebrzydowski, Radziwiłł i Chodkiewicz.

Gorliwy katolik, gdy tego interes Kościoła wymagał, umiał Commendoni, sprawę religii wrzekomo odłożyć na stronę, nie tykać ją, uczynić podrzędną; wyrzekał się propagandy, nawracania, zamykał oczy na żądania wbrew jego przekonaniom przeciwne.

Zyskiwał sobie naprzód słodyczą i łagodnością ludzi, potem dopiero do sumienia ich kołatać próbował. Na przemiany tolerujący i nieubłagany, od nikogo nie stronił, nikim nie gardził – i dokazywał też cudów, o ile mogły być dokonane.

Przeszkodzenie rozwodowi króla, utrzymanie go wiernym Kościołowi, gdy o niewiele szło, by od Rzymu odpadła Polska i sprzeniewierzyła się jemu – już za prawdziwy cud zręczności i taktu Commendoniego uważać można.

Chodkiewicz i Radziwiłł powitali go z wielkimi oznakami uszanowania. Commendoni szedł ku nim z twarzą rozpromienioną, uśmiechający się, słodki, z wyrazem ojcowskiej dla obu czułości.

Nie było więcej nikogo, nad ich czterech tylko. Jakim sposobem Talwosz zdołał podpełznąć ku nim niepostrzeżony, on samby może tego zuchwalstwa, które mu się szczęśliwie powiodło, wytłómaczyć nie umiał. Na wypadek, gdyby go towarzysz kardynała, który pilno się rozglądał dokoła, był postrzegł – miał gotowe tłómaczenie: chciał udać uśpionego w zaroślach.

Szcześnie nie domyślano się nawet, aby w lesie pustym zupełnie, mogła się żywa dusza znajdować.

– Cieszy mnie niewymownie – począł po przywitaniu Commendoni – iż uprzedzając wypadki, naradzić się możemy, zapobiegając klęskom, jakieby na to piękne państwo, będące przedmurzem chrześcijaństwa, spaść mogły, gdyby je zdać przyszło na niepewne losy chwili rozstrojenia w umysłach i trwogi.

Król żyć nie będzie.

Zwiążmy się uroczystą przysięgą, iż to, co tu między sobą ułożymy, pozostanie tajemnicą.

Chodkiewicz i Radziwiłł zamruczeli coś niewyraźnie, skłaniając głowy, kardynał rękę na piersiach położył, i mówił dalej.

– W tej chwili, stanowiącej o przyszłości, od Litwy zależy los państwa całego. Nie ulega wątpliwości, iż Polacy muszą wybrać tego królem, kogo wy obierzecie wielkim księciem. Tak zawsze bywało, tak będzie i teraz.

– Unia jest wprawdzie zawartą – odparł posępnie Chodkiewicz – ale Litwa nie jest nią zaspokojoną. Oderwano nam należne ziemie... W przymierzu z Polską chcemy trwać, ale jej podlegać i przez nią pochłonięci być nie powinniśmy.

– Jeżeliście odrębność waszą potrafili dotąd ocalić – przerwał kardynał – tembardziej ją ugruntujecie na przyszłość, jeżeli mnie posłuchacie. Zaręczy ją wam jeden z synów cesarskich, jeśli go wybieriecie.

Ani Chodkiewicz, ani Radziwiłł nie zaprotestowali przeciwko temu, spojrzeli po sobie tylko, badając się wzajemnie i milczeli.

– Aby poprzeć elekcję tę, siłę też zbrojną przygotować trzeba i nie zawadziłoby mieć ze dwadzieścia tysięcy jezdnych.

– To się zbierze łatwo! – zamruczał Radziwiłł.

– Ernest lub inny z synów cesarskich – dodał kardynał – może pozostałą zaślubić królowę, aby swe prawa umocnił tym związkiem.

Chodkiewicz się namarszczył.

– Królowa żadnych praw już nie ma – odparł butnie. – Wszakże się dziedzictwa swego nad nami zrzekł król, gdy Unię czynił, zatem i spadku po sobie nikomu nie może przekazać. Swobodni jesteście pana sobie wybrać jako chcemy.

Kardynał spojrzał na niego.

– Sądzę – rzekł łagodnie – iż przywiązanie do dawnych panów, jeżeli nie u wszystkich, znajdzie się jeszcze u wielu na Litwie. Uczucie to uszanowaćby należało i nie wyłączać go z rachuby.

Radziwiłł zasępiony nie ujął się za prawa królowej, myśl jego zdawała się gdzieindziej wędrować.

– Cesarz – odezwał się – pewnie dla nas najlepszym panem będzie i obrońcą, ale w Polsce ma on wielu nieprzyjaciół.

Commendoni uśmiechnął się.

– Ci się nawrócą – rzekł – nie obawiajcie się. Korzyści z wyboru członka cesarskiego domu są tak wielkie dla kraju, dla Kościoła, dla całego świata, że je w końcu wszyscy uznać muszą.

– A jeśli Polacy się oprą temu wyborowi – przerwał Chodkiewicz – tem lepiej, zerwiemy Unię. Nie przyniosła ona nam korzyści żadnych a straciliśmy na niej wiele.

– Nie mówcie tego, niech Bóg uchowa – począł łagodnie Commendoni. – Osłabłyby oba państwa, a że, jak mówicie sami, sporne są granice i posiadanie ziem niektórych, cóż gdyby do wojny pomiędzy nimi przysięg miało.

Korzystaliby z tego nieprzyjaciele Krzyża św., Turcy i czyhający na posiadłości wasze carowie moskiewscy. Litwa, choćby coś poświęciła nawet dla Unii, nie tyle waży utrzymując ją, ileby mogła stracić zrywając.

Chodkiewicz nie nalegał, ale się nie zdawał być przekonany, zamruczał tylko:

– Cesarz nam nasze odrębności, jakieśmy ocalili dotąd, poręczyć musi.

– I poręczy! i utrzyma! – zawołał kardynał. – Właśnie dlatego wy pierwsi go wybiercie, wam winien będzie tron i sprawom waszym da pierwszeństwo.

– Musi nam przywrócić oderwane ziemie – dodał uparty Chodkiewicz.

– To sobie przy wyborze zawarujecie – wtrącił Commendoni.

– A starostwa i urzędy – ciągnął dalej Litwin – tylko urodzonym Litwinom rozdawać ma.

– Mogę was zapewnić, iż wszystkie te warunki przyjęte zostaną – począł prędko Commendoni, chwytając za rękę Chodkiewicza. – My tu nie o nich mówić mamy, ale się zgodzić na wybór potrzebujemy.

Macież co do zarzucenia przeciwko niemu – dodał zwracając się do Radziwiłła.

Milcząc głowę skłonił tylko powołany. Chodkiewicz nieuspokojony nalegał znowu na odrębność Litwy i wyswobodzenie się od Unii, na zwrot ziem i powiatów oderwanych.

Commendoni zwrócił rozmowę na więcej osobiste stosunki, zaręczając za cesarza, iż tym, którzy mu drogę pierwsi do tronu utorują, potrafi zawdzięczyć ich miłość i zaufanie i że najwyższe czekają ich dostojeństwa.

Ani Chodkiewicz, ani Radziwiłł nie zdawali się do tego przywiązywać wagi, a przynajmniej okazać jeden wobec drugiego, iż mogli osobiste widoki mieć na myśli.

– Litwa więc niech przoduje – dodał kardynał. – W Polsce mogą być zdania i głosy rozbite, wy za sobą rozprzężonych pociągniecie.

– Ernest, syn cesarski, jeżeli na niego padnie wybór – odezwał się nareszcie Radziwiłł – powinien być pogotowiu osobą swą, abyśmy go podnieśli na księstwo i ukoronowali.

Zawczasu zbliżyć się musi ku granicom.

– Sądzę i ja, że nic nie zagraża mu, gdy się narodowi litewskiemu powierzy – dodał kardynał – ani wahać się może.

Chodkiewicz potwierdził to. Nie było już sporu. Ani kardynał, ani żaden z przybyłych nie wspomniał o królownie Annie, tak jak gdyby wcale praw jej nie uznawali.

– Mam więc słowo wasze i mogę na nie rachować? – spytał wpatrując się po kolei w obu Commendoni.

Radziwiłł spojrzał na Chodkiewicza, który już nie stawiał oporu.

– Uczynimy co w mocy naszej – rzekł Radziwiłł.

– A w mocy was dwu, miłościwi panowie – ciągnął dalej Commendoni – jest wszystko. Jeżeli zechcecie w tej sprawie być zgodni, kraj pójdzie za wami, oprzeć się nikt nie może.

Dawnych sporów i nieporozumień zapomnieć należy.

Zapanowało milczenie.

– Nalegam na pośpiech – odezwał się raz jeszcze kardynał. – Potrzeba ażeby Litwa Polskę wyprzedziła i dała jej dobry przykład, od tego wszystko zależy. Pierwsza ona, okrzyknawszy Ernesta, pozyska większe prawa do jego serca i wdzięczności. Młody jest i przez matkę świątobliwą wychowany, więc Kościołowi będzie podporą i wam opieką przeciw tym, coby rozdwoić chcieli pod pozorem wiary, gdy ona najlepszą i jedyną trwałą jest spójnią narodu.

– Cesarz zapewne kogoś nam przysze od siebie – wtrącił Chodkiewicz – abyśmy się porozumieć lepiej mogli.

– Tak sądzą i skłonię go do tego – odparł Commendoni.

Bogu więc niech będą dzięki, jeżeli król ocalonym być nie może, a zgon jego was osieroci, nie zostanieie nieprzygotowani.

I z kolei Radziwiłła naprzód, potem Chodkiewicza ucałował obejmując kardynał, obiecując im błogosławieństwo i modlitwy Ojca świętego.

– Ufam – rzekł – znanej mi wierności domu cesarskiego dla Stolicy apostolskiej; jednakże, jeśli nie dla dnia dzisiejszego, to dla przyszłości radziłbym wam, abyście od króla przyszłego wymogli przywrócenie tego wydartego kapitułom, a słusznie im należnego prawa, iżby z pomiędzy siebie biskupów wybierały.

Monarchowie najświętobliwsi rządzą się, mianując ich od siebie, więcej tem co im dogodne, niż co interesom Kościoła odpowiada. Bezpieczniej zawsze, gdy Kościół od państwa niezawisłym pozostanie, bo może po stronie praw narodu, w razie gdyby zagrożone były, zająć przeważne stanowisko.

Mówiąc to Commendoni, spojrzał na obu z kolei. Radziwiłł się zgadzał i przyzwalał, Chodkiewicz pozostał obojętnym. Jedna tylko niezawisłość Litwy i odrębność jej od Polski najmocniej go obchodziła.

Talwosz usłyszał raz tylko wymienione imię królowej, lecz w tej chwili kardynał razem z przeprowadzającymi go ku powozowi swemu zwolna iść zaczął, a las w tem miejscu przerzedzony nie dozwalał pełznąć dalej niepostrzeżonemu.

Musiał więc pozostać w krzakach i widział tylko jak się na pół drogi pożegnali z kardynałem Litwini i jak on prędkim krokiem napowrót do karety swej podążył. Chodkiewicz i Radziwiłł, mało co mówiąc do siebie, zwolna iść do swych koni poczęli.

Chociaż rozmowę nie całą może podchwycił Litwin i nie mógł zapamiętać jej szczegółów, smutnie go to w niej uderzyło, iż Chodkiewicz wszelkich praw królownie zaprzeczał, a Radziwiłł się też nie ujmował za nią.

Kardynał zaś o warunku zaślubienia jej przez przyszłego króla nie wspomniał prawie potem i nie nalegał wcale.

Niepłonne więc były obawy, iż się tu coś knuło, co biednej Annie zagrażało.

Niedługo czekając teraz na odejście Chodkiewicza i Radziwiłła, Talwosz, który się już nie lękał być postrzeżonym jako żebrak, wstał z ziemi i napowrót poszedł ku łódce, którą zostawił u brzegu. Powiodło mu się szczęśliwie, ale to, co posłyszał, wcale pocieszającym nie było.

Utkwiło w nim boleśnie, co z taką mocą przekonania wygłosił Chodkiewicz, iż królowna wcale żadnych praw nie ma i do żadnego spadku przypuszczoną nie będzie.

Zdało mu się to zuchwałem, niemożliwem, chociaż Chodkiewicz pewnie mówił to nie z siebie, ale wiedząc o usposobieniu części znacznej kraju. Nie potakiwał mu Radziwiłł, lecz się też nie sprzeciwił i za królowną nie ujął.

Zaczynało zmierzchać, gdy zsunąwszy się z brzegu, Talwosz dopadł łódki swej szczęśliwie, znalazł ją na miejscu i siadł, aby nią powrócić do zamku. Ciężej mu teraz przychodziło, przeciwko dość silnemu prądowi rzeki wiosłować i dla pośpiechu trzymać się musiał brzegów, a wiosła do popychania używać. Dobrze się tem umęczył i kawał czasu upłynęło, nim wręście dzwony na pacierze wieczorne odzywające się posłyszał i przybił w miejscu, z kąd niepostrzeżony mógł się dostać do zamku.

Bobola, towarzysz jego, właśnie był z miasta powrócił i próbował ogień rozpaścić dla odświeżenia powietrza, gdy Talwosz w tych łachmanach, w których się ztąd wykradł, wpadł do izby.

– A toż co się z tobą stało! – krzyknął zdziwiony koniuszy.

– Ani pytaj, ani mów o tem – odparł Talwosz. – Masz wiedzieć, że się musiał przebrać, ale po co i na co, tego ci powiedzieć nie mogę.

Bobola poruszył głową.

– Doigrasz ty się – rzekł krótko.

W jednej chwili Litwin żwawo łachmanów się pozbył, twarz i ręce obmył, suknię codzienną wdział i biegł, bo mu pilno było zdać sprawę z wycieczki przed Dosią.

Ta oczekiwała na niego, niespokojna chodząc po podwórku. Zobaczywszy go, choć zawsze starała mu się obojętną pokazać, tym razem pośpieszyła na spotkanie.

Talwosz w krótkich i prostych słowach wszystko jej opowiedział.

Rozumne dziewczę słuchało chciwie.

– Nie ma co z tem do królownej śpieszyć – rzekła – dobrze wiedzieć co kardynał knuje, chociaż to rzecz nie nowa. Na teraz i rady nie ma. Pan Bóg wam za pocziwe serce zapłaci – dodała. – Nowina za nowinę... ja też powiem wam, że obożny Karwicki wymógł nareście na królu dziś, iż jutro siostrę przyjmie. Królowna i rada temu, i płacze. Pojutrze, jeżeli się królowi nie pogorszy, wywieźć go ztąd mają, może jutro nawet.

– A my? – zapytał Talwosz.

– Zdaje się, że pozostaniemy na zamku, nikt o nas nie myśli, królowna się powietrza nie obawia, a choć ono w pobliżu już jest, w mieście go nie ma dotąd. Łacniej nam tu i żyć i ludzi znaleźć i radę sobie dać, choćbyśmy tylko starostę Wolskiego mieli.

Za królem jechać nam nie dadzą, bo teraz więcej niż kiedy nie chcą dopuścić, aby kto wglądał jak umierającego odzierać będą.

Talwosz słuchał nie przerywając, a korzystał z tej chwili, aby oczyma jeść piękną Dosię, która zwykle nawet mu na siebie patrzeć nie bardzo pozwalała.

Westchnął boleśnie.

– Królownę Wolski dziś trochę rozerwał – dodała Zagłobianka – bo jej przywiózł karła, szlachcica polskiego, który długi czas przebył na francuzkim dworze i o nim wiele opowiadał.

Zajął tem naszą panią. Bogu dzięki, i dawnom jej nie widziała tak ożywioną, tak zaciekawioną i zajętą, jak dziś powieścią karła tego.

Żalińska i to jej ma za złe, a nieustannie ją fuka i gderze...

Nie dokończyła.

– Gdyby tak mnie spytano – zamruczał Talwosz – jabym dawno tę jędzę i sekutnicę wyprawił stąd na cztery wiatry.

– Tsyt! – odparła oglądając się Zagłobianka – królowna ją znosi i kocha nawet, choć ona srodze jej dokucza. Musimy i my znosić.

– Ale ona wszystkim już kością w gardle.

Uśmiechnęło się dziewczę i głową skinąwszy Talwoszowi, natychmiast do królowej powróciło.

Litwin siadł na ławce przy drzwiach i rozważał co czynić.

Czy o królowie myślał, czy o Dosi, trudno było poznać – brwi mu się ściągały, ręce wyprężyły i opadały, dumał tak, nawet o wieczery zapomniawszy, gdy wyrostek od pana Konieckiego, ochmistrza królowej a raczej miejsce jego zastępującego, bo Anna dawno go już nie miała, przybiegł przypomnieć, że misy na stole były, a z jedzeniem nie czekano na nikogo. Talwosz powlókł się za nim.

Krajczy i podczaszy napróżno zabiegając, aby królowej do brata nie przypuścić, gdy się to niemożliwym okazało, ściągnęli spotkanie się rodzeństwa do ostatniego dnia przed wyjazdem Augusta z Warszawy i postarali się o to, aby jak najkrócej trwało.

Gdy obojny Karwicki przypomniał ten obowiązek królowi i nastał na przyjęcie Anny, król naznaczył dzień, zgodził się bez trudności i nie okazał już najmniejszego żalu i niechęci. Czuł w tych ostatnich życia swego godzinach, że wina nieporozumienia nie ciążyła na królowie, ale na nim samym.

Spowodowało je słuszne oburzenie Anny, gdy podstępem z jej dworu wykradziono Hannę Zajączkowską dla Augusta. Krajczy i podczaszy starali się gniew siostry odmalować w takich barwach, że króla do najwyższego rozjątrzyli stopnia. Zapobiegali potem, korzystając z tego, aby pojednania nie dopuścić, nosili plotki, oczerniali Annę, i gdyby nie starania Karwickiego i Żalińskich, możeby do zgody nigdy nie przyszło.

Zapowiedziane przybycie królowej, której ochmistrz jej tymczasowy Koniecki miał towarzyszyć i Żalińska, wyгнаło obu oblubieńców królewskich, nieśmiejących się na oczy pokazać Annie. Musieli się skryć, równie jak czynniejsi ich pomocnicy.

Godzina ranna była na to posłuchanie naznaczona; zapowiedziano zawczasu, że króla chorego długo nie mogła siostra zatrzymywać i żadnymi go skargami i żalami trapić. Doktor Fogelweder sam jeden miał być świadkiem spotkania, bo Karwicki chciał u drzwi pozostać, których niepocziwy, rozpustny łotrzyk Książnik pilnował.

Z łoża wstać król ani mógł, ani myślał; okryto go jedwabnym płaszczykiem i pozostał leżący z nogami przykrytymi.

Zaprawdę była to dla obojga uroczysta godzina; wiedziała królowa Anna, że brata pewnie już nie ujrzy żywym, że go miała pożegnać na wieki. I on też żyć się nie spodziewał, a czuł się względem siostry winnym. Jedno to, że był sam wielce nieszczęśliwym, powinno mu było wyjednać przebaczenie.

Od czasu jak się z Anną nie widzieli, zmiana w twarzy Augusta była niezmiernie wielka, straszna i znacząca. Wychudzenie, żółtość, wzrok zaostrozony chwilami i nagle ospały i znużony, mowa niezrozumiała, głos stłumiony, oddech głośny i ciężki, czyniły go na wejrzenie przerażająco zniechęcającym i jakby dogorywającym.

Chwilami opanowywała go jakby gorączka i rozdrażnienie, częściej jednak wpadał w rodzaj ospałej apatii, w odrętwienie zobojętnienia na wszystko.

Gdy godzina, w której królowna nadejść miała, zbliżyła się, łatwo ją poznać mógł król, bo ci, co zwykle łoża jego nie odstępowali, znikli nagle, pozostał Fogelweder; w komnacie było pusto, w pokojach sąsiednich cicho.

Szelest szat i chód powolny zwróciły wejrzenie chorego na drzwi, podźwignął się trochę niespokojny.

Szepty dały się słyszeć w progu, drzwi otwarto powoli, Karwicki wpuszczał czarno ubraną, chwiejącym postępującą krokiem, zmieszaną, bladą królowną Annę. Za nią szła Żalińska, która się zatrzymała u progu.

Wzruszenie przybyłej było tak wielkie, iż łzami wybuchnąć musiało, ale cichemi; przycisnęła do ust chusteczkę, skłoniła głowę i nieśmiało, nie mówiąc słowa, pokornie podstaąpiła do królewskiego łoża.

Widok brata, na którego licu już śmierć wycisnęła swe piętno, rozbroił zażaloną i zboląłą.

Czemże były jej osobiste cierpienia wobec tego umierającego a zrozpaczonego ostatniego z rodu, który schodził sam, bez rodziny, wyniszczony rozpaczą, znękany życiem, bez żadnej, bez najmniejszej pociechy.

August dobył z pod przykrycia bladą rękę drżącą i wyciągnął ku siostrze, która chwyciła ją i pocałowała z uczuciem.

Dopiero teraz wejrzenia ich się spotkały. Król spoglądał na siostrę bez gniewu, łagodnie spokojnie, jak gdyby wszystko przeszłe w niepamięć poszło. Szeptał, lecz nic słyszeć nie mogła.

Anna chciała coś powiedzieć, ale słów jej zabrakło, tchu nie miała. Po przestanku dopiero, widząc go tak cierpiącym, a w nim razem króla, ojca i brata, głowę rodziny czcząc, odezwała się pokornie.

– Jeżelim w czem pobłądziła, a była przyczyną W. K. Mości żalu jakiegoś, raczcie mi to przebaczyć. Złej woli nie miałam, i źli ludzie chyba przypisać mi ją mogli.

Król obawiając się zapewne, aby rozmowa dłuższą w tym przedmiocie do wzajemnych wyrzutów nie była powodem, przerwał żywo.

– Wzajem sobie przebaczyć należy. Przekonasz się z testamentu, który ci oddaję, żem o tobie pamiętał i nie dozwolił, aby cię rodzeństwo pokrzywdziło. Zdrowa mi bywaj...

Głos słabnął, rękę wyciągnął znowu – rozplakała się Anna.

Wtem August znak dał Fogelwederowi, który się domyślił o co chodziło, i podał leżący na stole testament dla oddania go królownie.

Jakby spełniwszy ten obowiązek, pilno mu było rozstać się z Anną, raz jeszcze pożegnał ją król, ucałowała rękę jego i zachodząc się z płaczem, z zakrytymi oczyma, wyszła podtrzymywana przez Żalińską, która zaraz, za próg wyszedłszy, strofować po swojemu i fukać zaczęła.

Ale biedna królowna nie słyszała nic i nie wiedziała co się z nią dzieje.

Wyjazd królewski zapowiedziany był na dzień następny; tymczasem, po pożegnaniu, przestraszeni panowie krajczy i podczaszy lękając się zbliżenia większego i wnosząc, że serce brata dla siostry obudziło się, natychmiast po oddaleniu się Anny, wbiegli dowodząc, że i z dnia pogodnego i z polepszenia małego na zdrowiu króla należało korzystać. Mieli za sobą doktora Ruppertta i całą swą służalców gromadę.

Ani obożny Karwicki, ani się nikt im nie mógł oprzeć, król słuchał ich, powodując się biernie, nie sprzeciwiając się w niczem.

Umyślnie już od dni kilku przygotowany wóz ogromny zatoczono pod same drzwi zamkowe.

Gawiedź mogła się zbiedz oglądać wcale niezwykłą i niewidzianą kolebkę, która dla króla zbudowaną została. Rozmiary jej, olbrzymie koła, grube osie, nakrycie na słupkach zawieszone, opona szkarłatna, stopnie dla pacholąt, które stojąc na nich, króla strzedz i na zawołanie mu być miały, ośmiokonny cug koni grubych i silnych, przygotowanych do ciągnięcia tej arki, wszystko to w istocie tłum ciekawych sprowadziło.

Ponieważ krajczy i podczaszy władali tu wszystkim, na znak przez nich dany, czarodziejsko zaraz napełniły się podwórca ludem konnym, służbą, czeladzią, wozami.

Pilno im było wywieźć Zygmunta Augusta, ażeby go od siostry odłączyć i wpływowi jej zapobiedz.

Pomimo łagodności jej, bezbronności, upokorzenia, potwarcze głosy czyniły Annę straszną, przepowiadały w niej drugą Bonę.

Sam ks. Krasiński nawet, potakując królowi i Mniszchom, wszystkich od królowej odstręczał, ostrzegał aby się do niej nie zbliżano.

Anna szła płacząc do swoich pokojów na zamku, nic nie wiedząc o nagłym wyjeździe postanowieniu; pochlebiała sobie nawet może, iż pierwsze lody przełamawszy, brata pozyskać potrafi.

Otaczający ją szczupły dwór wieszował, cieszył się, prorokował zgodę, i ani się domyślano, że w tej chwili już Mniszchowie wóz kazali zatoczyć, czeladzi na koń siadać, a króla skłonili do wyjazdu nagłego.

Przyśpieszono tak wszelkie do niego przygotowania, iż w niespełna kilka godzin, służba na ramionach już niosła schorzonego pana do zaprzęzonego wozu, przy którego koniach stali pachołkowie, każdy swojego za uzdę trzymając. Z trudem niemałym, przyszło łoże na wozie tak ustawić, aby za każdym poruszeniem jego nie drgało i nie przechylało się.

Świeże powietrze, którem August odwykł był oddychać, drażniło mu piersi, sam ten wyjazd z takimi przybory czynił na nim wrażenie przykre. Wiedział, że tu już nie powróci. Błady, oczyma błędnymi rzucał dokoła, jakby ratunku szukając i Fogelweder na krok go nie mógł odstąpić.

Krajczy, podczaszy, najulubieńsze sługi, Książnik, Konarski skarbnik, chirurg Łukasz, Maciej Żaliński dozorca łoża, otaczali wóz, czepiając się dokoła.

Podwórze przedstawiało widok niezwykły a smutny, pośpiech sprowadzał nieład, ludzie się rozbijali, pędzili, wołali, odpychano cisnące się tłumy, zasłanianie leżącego króla – a Mniszchowie naglili, aby co prędzej ruszać z miejsca.

Woźnice, pachołkowie, paziowie ustawiali się niespokojni.

Na dany znak wszystkie osiem koni ruszyło z miejsca i ciężki wóz zaskrzypiał, lecz jakby na *omen* nieszczęsny, jeden z woźników na kolana padł i dźwignąć go nie było można. Wóz z łożem stanął.

Koniuszowie biegali klnąc na służbę, król dopytywał niespokojnie co się stało. Czwierć godziny potrzeba było, nim znowu koniom znak dano i powolnie jak z marami żałobnymi ruszył naostatek zaprząg ku bramie.

Słudzy tak szczerze zewsząd poopinali firanki i trzymali je przy drążkach, iż nikt ani posłania, ni leżącego na nim króla dostrzedz nie mógł.

Daleko pewnie dnia tego nie myśleli Mniszchowie wywieźć króla, szło im o to tylko, aby Warszawę opuścić. Tłómaczyli się troskliwością o pana z powodu zbliżającego się powietrza, gdy w istocie szło im o skutki pojednania z siostrą, której zbyt się dali we znaki, aby się jej zemsty nie obawiali.

Królowna cieszyła się jeszcze tą oznaką dobrego serca, jaką jej dał brat, jeszcze rozmawiała o nim, bolejąc nad zdrowiem a obiecywała sobie, iż nazajutrz przypuszczona zdoła odzyskać odebrane zaufanie, gdy Talwosz wpadł do komnaty.

– Króla wywożą! – zawołał.

Zerwali się wszyscy.

– Nie może to być – odparła królowna – miał jechać jutro dopiero. Wozu może próbują.

– Tak jest jak mówię! – potwierdził żywo Litwin. – Patrzałem na to, jak łóżko z nim zniesiono i na wóz wkładano.

Oślupiała królowna ręce łamiąc. Jak stała z Żalińską razem wybiegła ku wrotom z drugiego podwórza wychodzącym na pierwsze, z kąda widać było wszystko co się na niem działo.

Panował tu nieład i zamieszanie, służba królewska wyciągała, wozu już widać nie było.

Przechodzący dworzanin, spytany potwierdził, iż króla właśnie już wywieziono.

Jakkolwiek pośpiech ten był niespodziewany, wyjazd nagły, Żalińska na swój sposób to tłumaczyła, nic nie widząc nadzwyczajnego, nic tak bardzo dla Anny niepomyślnego.

Na wpół zdrętwiała powróciła królowna do izb swoich, rozmyślając co teraz pocnie.

Chociaż król pogodził się i oddał jej testament, choć gniew ustał i poróżnienie, położenie się w niczem nie zmieniło. Niewiadomo było czy August pomyślał o tem, aby siostrze przyzwoite stanowi jej opatrzyć utrzymanie. Brakło pieniędzy, rozkazów, opieki nad nią.

Panowie, którzy pomocni w tem jej być mogli, razem z królem wyruszyli z Warszawy; wszystko, co żyło, miało się dla zbliżającego powietrza i dla opustoszenia zamku rozproszyć.

Anna zostawała tu zupełną sierotą na łasce warszawskiego starosty, który niewiele mógł i miał prawo uczynić dla niej.

Rozpłakała się więc znowu, a nieznośna Żalińska, gdy ona wybuchnęła łzami, razem buchła wyrzutami i narzekaniem, że Annie nigdy niczego dosyć nie było, że sobie tworzyła troski, aby je móżdż opłakiwać.

Anna była tak do tych strofowań nawykłą, że mało one na niej czyniły wrażenia, co jeszcze bardziej jątrzyło i niecierpliwiło Żalińską.

W takich razach jedna Dosia Zagłobianka poradzić coś mogła, uprowadzając królownę do jej sypialni, a starając się Żalińską oddalić.

Pośredniczyła ona, łagodziła, jednała, a gdy inaczej nie umiała, gniewy i fukania ochmistrzyni odciągała albo na siebie, lub na kogoś, co je obojętniej mógł znosić.

Wyjazd nagły króla, natychmiast po widzeniu się z siostrą, którego znaczenie zrozumieli dworscy i przyjaciele Anny, wywołał powszechne oburzenie.

Jeżeli powietrze od Okuniewa idące, spodziewane łada dzień, wybuchnąć tu miało, potrzeba było i królownie uciekać. Dokąd? o czym? o to się nikt nie troszczył.

Talwosz pobiegł na zwiady czy nie było jakich rozporządzeń lub rozkazów, tyczących się królownej? Nikt o tem nie wiedział, nigdzie się nią nie zajmowano.

Mniszchowie i ks. biskup Krasziński nie zapobiegli wprowadzić testamentowi na korzyść Anny, ale potrafili tymczasem uczynić ją sierotą, bezbronną i na łasce narodu, który w tej chwili więcej myślał o własnem zagrażającym mu osieroceniu, niż o losie królownej.

W mieście, po którym się rozeszła błyskawicą wieść o wywiezieniu chorego króla, uczyniła ona wrażenie przerażające. Mówiono sobie, że ta ucieczka zwiastowała mór nadchodzący, więc kto mógł, chciał także się wynosić.

Z gospody pod białym koniem widziano ogromny wóz wyciągający Krakowską bramą. Barwinek załamał ręce, bo dla niego to zwiastowało też wprędce pustki.

Niemieczkowski stał właśnie we wrotach, gdy z zamku ruszać poczęto; domyślił się co to znaczyło i zapowiedział, że on też rusza ztąd.

Starosta Wolski, który dopiero nazajutrz spodziewał się wyjazdu, gdy się o nim dowiedział siadł na koń, aby króla dognać i pożegnać, ale Fogelweder go nie dopuścił, utrzymując, że kołysanie wozu chorego uśpiło.

Zwrócił się więc na zamek, aby się o królownie dowiedzieć, i przybył w sam czas aby ją pocieszyć.

Uradowała się gdy jej oznajmiono o nim i wyszła natychmiast zapłakana.

– Panie starosto – zawołała – godzin temu para zaledwie, gdym miała to szczęście zbliżyć się do króla.

Dla łez i wzruszenia parę tylko słów mogliśmy przemówić do siebie, spodziewałam się widzieć go jutro... porwano i uwięziono!

– A miłość wasza co myślisz czynić? – spytał Wolski.

– Ja? czekałam woli i rozkazów króla – odparła Anna. – Nie wiem co pocnę, nie mogę się dowiedzieć czy wydał jakie rozporządzenia.

Przy pomocy Bożej, powietrza się nie lękam, siedzieć będę, dopóki od brata nie otrzymam wiadomości co chce abym z sobą postanowiła.

– Ja także – odezwał się starosta – gonilem próżno za wozem pańskim, chcąc się mu pokłonić. Nie dopuszczono mnie, pod pozorem, iż usnął w drodze.

– Jam teraz na opiece waszej – dodała smutnie Anna.

Dzięki choć za to Bogu, iż odjechał nie mając żalu do mnie, żem mogła przebłagać go za niemoją winę. Dziś zrana dał mi krótkie posłuchanie. Dłuższemby ono stało się może, ale czyhano na niego aby mu się poczziwe, braterskie otworzyć nie mogło serce.

Królewna zapłakała.

– Miłościwa pani – odezwał się Wolski – łzy tu nie pomogą, mężstwa potrzeba i wielkiego serca, bo niedaj Bóg, przyjdzie chwila, gdy na waszej miłości mężtwie losy narodu spoczywać będą.

Cud stać się może i zdrowie powróci, lecz tak jak dziś jest król, nie obiecują mu dni długich doktorowie.

W przewidywaniu nieszczęścia tego, w całym kraju niepokój się szerzy i trwoga. Król żyw a już biegają obcych panów posły i szpiegi jednając im przyjaciół.

Cesarz Maksymilian zdaje się ze wszystkich najczynnijszym dotąd, a że ma po sobie kardynała, który stanie za wielu, bodaj abyśmy się w rakuzką niewolę nie popadli.

Królewna słuchała ciekawie, łzy ocierając.

– Wasza to rzecz – odezwała się – zapobiedz wcześniej, aby się wam krzywda nie stała.

– A razem i miłości waszej – dorzucił Wolski. – Ja do cesarskich nie należę, a wołałbym abyśmy francuzkiego księcia, którego karzeł zaleca, dostać mogli.

Zarumieniała się królewna Anna, ale Wolski nie mógł dostrzedz zmiany na jej twarzy, bo łzy jeszcze ciągle ocierała.

– Krassowski tak samo jak tu – dodał Wolski – w Krakowie panom Zborowskim opowiadał o księciu Andegaweńskim i zaręcza, że bardzo wzięli do serca jego kandydaturę do korony.

– Wszystko to zawczesne – szepnęła Anna.

– Miłościwy pan nasz, gdyby mu nawet Bóg życia przedłużyć raczył – podchwycił Wolski – zawszeby sam nawet, bezdzietnym będąc, powinien myśleć o wyborze następcy, przyczem i waszej miłości los przyszły mógł i powinien być zabezpieczyć.

– A! mój starosto – tęskno i smutnie odezwała się królewna – mój los dla wszystkich ostatnią będzie rzeczą, o której pomyślą. Jam na sieroctwo bez opieki skazana.

– Nie – sprzeciwił się Wolski – jeżeli miłość wasza zechcesz tylko dla samego dostojęstwa krwi swej o prawa swe się upominać i zamiast łez, okazać energią i wytrwanie. Ja mam lepsze przecucia. Po tych dniach smutnych, Bóg i nam i miłości waszej nagrodzi jaśniejszemi.

Nie śmiała królewna wspomnieć starości o pozostawionych u niej wizerunkach królewskiej rodziny, ani o Krassowskim, którego sobie jeszcze widzieć życzyła, lecz sam Wolski napomknął zaraz jak miłe miał towarzystwo karła, który przebywał w domu jego, zapytując królewnę czyby mu dozwoliła raz jeszcze pokłonić się sobie.

Półśłówkiem zgodziła się na to Anna, zapytując co dalej z sobą myśli ów gość poczynąć, zostanie-li w Polsce, czy nazad do Francji się wybiera.

– Nie wiem – rzekł starosta – ale mi się zdaje, że odwiedzwszy na Podlasiu rodzinę, wróci naprzód do panów Zborowskich, którzy go sobie bardzo upodobali, a ci pono tak biorą do serca Henryka, na przekorę tym, którzy się już dziś z cesarzem noszą, iż gotowi Krassowskiego użyć za narzędzie.

Nowy rumieniec okrył twarz Anny, która nic nie odpowiedziała.

Wolski wkrótce ją pożegnał, ale zaraz nazajutrz z południa zjawił się tu znowu, Krassowskiego przywołując z sobą.

Karzeł, jakby chciał okazać iż francuzkiego dworu przejął obyczaje, ustroił się jeszcze staranniej niż pierwszym razem i było mu dziwnie do twarzy w tych sukniach tak szytych, przyozdobionych, wykwintnych, jakby najwybredniejszej niewieście przeznaczone były.

Od sukni i płaszczyka począwszy, aż do kapelusza i łańcucha, wszystko znowu było inne, nowe i dobrane, aby piękną stanowiło całość.

Śmielszy teraz, wesół, Krassowski opowiadał o zabawach wykwintnych dworu, o pałacach i rezydencyach królewskich, o przepychu królowej, o jej rozumie wielkim i nadzwyczajnej przebiegłości.

Mało co o królu Karolu mówiąc, przeszedł zaraz do księcia Andegaweńskiego, wielkiego ulubieńca matki, który rozum i talenta jej miał odziedziczyć... a być bardzo mogło, że i tron francuzki później mógł spaść na niego.

Królowna słuchała z zajęciem, chociaż ani pytać, ani okazywać nie śmiała, że to ją żywo obchodziło.

Bolało ją wielce, że słuchając o przepychu, o wykwintności dworu, do którego karzeł był przywykłym, sama tak ubogo i skromnie, sieroco go przyjmowała. Rzuciła więc o tem słówko, jako ona i brat w podróży byli, a z powodu słabości króla wszystko się rozpręgało.

Krassowski, któremu na ośniewie do opowiadań o dworze, o najgłówniejszych osobach, otaczających króla młodego i królową matkę, nie zbywało, gwarząc o różnych przygodach, o zabawach i zajęciach, kilka godzin zajmował królownę, a musiał ją w istocie zainteresować, gdy żegnającemu się zapomniała oddać pozostawionych wizerunków.

Przypomniła je sobie zapóźno, gdy już starosta z Krassowskim do kolebki wsiedli, a posyłać je za niemi wstydziła się. Tak więc zostały przy niej jeszcze... i biedna królowna uradowała się w duszy, że mogła lepiej się przypatrzeć tej nadziei swej, której wstydziła się, ale wyrzec nie chciała.

Wszystko się tak jakoś składało, jak gdyby Opatrzność, ulitowawszy się nad nią, miała za długie dni łez i tęsknoty, za opuszczenie i sieroctwo niespodzianie świetnym nagrodzić losem.

Serce jej biło na tę myśl, że i ona mogła mieć rodzinę, męża, dziecię... własną wolę i moc dobrze czynienia ludziom, gdy teraz skrzepowana, nawet litościwą być nie miała z czego.

To imię Henryka powtarzało się jej ciągle, obraz młodzieńczego narzeczonego przesunął się przed jej oczyma.

Wprawdzie Ernest rakuzki był także młodym, był synem cesarskim, ale jakiś wstręt i obawę czuła dla tego domu, z którym połączenie nigdy szczęścia Polsce nie przyniosło. Augustowi jedna z arcyksiężniczek żałobę z sobą dała, druga męczarnię długą i rozpaczliwe lata walki.

Oczy królowej zwracały się ku Francji i nadzieja wstępowała w serce.

Nigdy może żadna niewieścia gałązka wielkiego panującego domu nie znalazła się w takim położeniu, w jakim królownę Annę, co chwila spodziewany zgon brata, miał postawić.

Z liczego rodzeństwa, wszystko co żyło, rozproszone było i rozbite. August konał zobojętniały już na wszystko w świecie, schodząc bezpotomnie, ostatnim rodu.

Królowa szwedzka, przecierpiawszy wiele i strasznie, całkiem teraz była oddaną rodzinie swej i krajowi, nad którym mąż jej panował. Pomiędzy nią a Anną trwały stosunki, biegały listy, ale dowodów miłości wielkiej nie dawała Katarzyna, więcej żądając od Anny, niż przynosząc jej, troszcząc się głównie o spadek po matce i po bracie.

Sprawy tego spadku stanowiły najsilniejszy węzeł, który królowę Katarzynę łączył z Polską i z siostrą.

Czułości serca, współczucia nie było w listach.

Anna próżno swojemi pokornymi, posłusznymi starała się w siostrze obudzić uczucie, którem jej serce było przejęte.

Jan III., mąż Katarzyny, wiedząc o tem, że Augusta lekarze na śmierć skazywali, sam już myślał o tronie polskim, o połączeniu dwu państw. Miał młodziuchnego syna Zygmunta, któremu też, jeżeli nie sobie, rad był koronę zapewnić.

A Anna – Anna już naówczas gotową była dla szwagra i siostrzeńca, którego jak własne dziecko kochała, wyrzec się marzeń swoich i praw swoich. O tem dziecku siostry, przyswajając je za własne, pisała, dowiadywała się, chciała mu być matką. Serce jej domagało się kogoś, aby kochać i poświęcić się mogło.

Z księżną Brunświcką, drugą siostrą, stosunki były ściślejsze jeszcze, serdeczniejsze ze strony Anny i nacechowane taką pokorą, poddaniem się, posłuszeństwem, ofiarnością, jak gdyby Zofia odpłacała to uczucie. Tymczasem Brunświcka księżna obchodziła się w listach swych do Anny pisywanych dosyć szorstko z nią, nadużywała powagi, wymagała, rozkazywała, rzadko słowem uprzejmem wywzajemniała się Annie, która padała przed nią.

Więcej mogąca, mająca, swobodniejsza księżna Brunświcka, rzadko w czemś pomagała Annie, najczęściej od niej wymagała ofiar, przysług, poświęceń i krzywiła się, gdy jej rozkazom natychmiast nie czyniła zadość.

Ze strony królowej szły dary za darami, wszelkiego rodzaju posługi, a od księżnej z trudnością, w najcięższych godzinach mogła małą jakąś wyprosić pożyczkę.

Zofia obchodziła się z nią jak mentorka, nauczycielka, przybierając tony protektorskie. Lecz z dwu ich, królowej szwedzkiej i księżnej Brunświckiej, jeszcze ostatnia dla Anny była serdeczniejszą, więcej siostrą.

Widzieliśmy jaki smutny skutek sprowadziły intrzygi dworskie, dzieląc Zygmunta Augusta od siostry. Ona mu nie mogła przebaczyć tego, że na jednym dziedzińcu, pod jednym dachem musiała mieszkać z Gizanką i jej „szczenięciem”, z bezwstydną Orłowską, czarownicą, z innemi babami, że z pod jej opieki porwano Zajączkowską, swatając królowi za małżonkę.

Mniszchowie malowali niechęć Anny i żal do brata w takich barwach, że serce jego odwrócili od niej. Dopiero w chwili pisania testamentu, chociaż biskup Krasiński, pochlebając Augustowi, także był przeciw Annie, sumienie tknęło króla i nie ukrzywdził jej, ale, jak należało, uczynił, znaczniejszej części swojego spadku dziedziczką.

Najlepszy to był dowód, że schorowany król ulegał zausznikom, ale czuł swe obowiązki i na łożu śmiertelnem chciał krzywdę wyrządzoną nagrodzić.

Pomiędzy znakomitszymi panami, którzy w chwili tej przy królu i w królestwie głównejsze zajmowali stanowiska, królowa nie miała prawie nikogo, na któregoby rachować mogła.

W Małej Polsce wcale się nie zajmowano i nie myślano o niej, a na Litwie zawczasu zaprzeczano wszelkich praw nietylko do dziedzictwa kraju, ale nawet do spadku po panującym.

Ks. podkanclerzy Krasiński, niby wtórując królowi a w rzeczy pobłażając Mniszchom, głośno mówił, że kto chciał mieć łaskę u pana, nie powinien był ani bywać u królowej, ani z nią stosunków zachować.

Z możniejszych i znaczniejszych jako przyjaciół, opiekun, jako wierny sługa Jagiellonów, zatem i Anny, a szczególnie księżnej Brunświckiej, występował Sędziwoj Czarnkowski referendarz, postać charakterystyczna swojego czasu, dwuznaczna, dwulicowa, wcale inna w istocie, niż się na oko ukazywała.

Przywiązanie jego do Jagiellonów i Jagiellonek było pokrywką oddania się zupełnego, zaprzędania cesarzowi Maksymilianowi, którego sprawę Czarnkowski nader zrećcznie popierał, ale czynił to tak potajemnie, tak umiejętnie, aby popularności nie postradał i nie naraził się nikomu.

Dla Czarnkowskiego losy własnego kraju, a tem mniej Anny, nie były rzeczą pierwszą i główną – interes cesarza brał górę.

Udawał wylanego dla Anny, dlatego tylko, aby pomagając jej, miał na nią oko i nie dał nic uczynić przeciwnego interesom Maksymiliana. Czego nie mógł sam dokazać, to starał się przez księżną Brunświcką, z którą był w ścisłych stosunkach, wymódl na Annie.

Przy królu Czarnkowski do ostatniej godziny tak umiał chodzić, iż ani Mniszchowie, ani Krasieński się go nie obawiali i nie znajdowali niebezpiecznym. Służył, przewoził pieniądze, nie sprzeciwiał się, a nawet Anny nie bronił, aby się nie dać w podejrzenie.

Zręczny, chytry, przebiegły, myślący tylko o sobie, Czarnkowski spodziewał się z obraniem rakuzkiego księcia wypłynąć na wierzch i dojść najwyższych dostojeństw. Nikt nie mógł się domysleć jego podziemnych chodów, zabiegów, rachub i sieci intryg, jaką opłatywał królową.

Anna jego zaręczeniom i przysięgom, gorącym zapewnieniom miłości dla rodziny, wierzyła najmocniej, nie posądzając go nawet o to, co knował, gdy referendarz i ją i jej los gotów był bez skrupułu poświęcić cesarzowi.

Z możliwych panów i urzędników wyższych nie miała królowa nikogo więcej. Najlepszego serca, ale złośliwa, smutna, wyrzekająca, często zamknięta w sobie, nie wiedzieć czemu wyrobiła zawnazs opinie kobiety, która, zdaniem wielu, „mogła być drugą Boną”.

Nieprzyjaciele jej posługiwali się tem wyrażeniem groźnem, zapowiadając w niej chytrą intrygantkę, która wszelkimi środkami mogła się dobijać władzy. Potwarz ta nie miała najmniejszej podstawy, ale raz rzucone słowo, gdy z ust do ust pójdzie między ludzi, ma siłę dziwną.

Najłagodniejsza z Jagiellonek, która dotąd energii i charakteru nie miała zręczności okazać, uchodzić zaczęła za „drugą Bonę”.

Tego dosyć było, aby od niej odstręczyć. Losem zresztą sieroty nie zajmował się nikt.

Mozna było przewidzieć, że ją mogli ludzie użyć za narzędzie w swych rachubach, ale dla niej samej nikt nic czynić nie myślał.

Przywiązanie do dynastji nie było tak silnem, aby dla niego najmniejszą chciano uczynić ofiarę.

Tak Anna była ostatecznie skazaną na – niewielkiego znaczenia służy swoje – kilku życzliwych, którzy żadnego wpływu nie mieli.

Pocziwy obożny Karwicki sprzyjał jej przez dobre serce i litość. Rotmistrz Bieliński, jako wierny służy rodziny, z rycerską gotowością stawiania w obronie uściśnionej.

Jeden i drugi przecież niewiele mogli, wpływ ich był tak jak żaden, Karwicki wyrobił ostatnie posłuchanie, Bieliński miał później stać na straży spadku po królu, dla zachowania go królowie.

Do tych dwu doliczyć trzeba równie jak oni wiernego królewskiej rodzinie Ryłskiego, którym się posługiwała to szwedzka królowa, to księżna Brunświcka, to Anna. Wylany dla nich, jeździł z listami, z powierzonymi przesyłkami, z ustnemi poleceniami; niezmordowany, gorliwy, ale to jedno tylko mógł uczynić, nic więcej.

Człowiek był mały i nieznaczący.

Od śmierci ostatniego ochmistrza, królowa Anna, nie miała wyznaczonego po nim następcy. Pełnił te obowiązki niejaki Jan Koniecki.

Był to dobry człowiek, życzliwy dla swej pani, wierny, uczciwy, ale ciasnej głowy, niewidzący daleko, dający sobie z kolei wmówić, co się komu podobało. Tłusciuchny, zażywny, powolny, nadający sobie powagi, której utrzymać nie umiał, Koniecki popełniał omyłki nieustanne przez dobroduszość i głupotę.

Ludzie sobie z niego żartowali, ale on zawsze był rad z tego co czynił i nigdy się nie dał przekonać, ażeby mógł się omylić.

Talwosz, Litwin, żywy, czynny, roztropny, syn zamożnego ziemianina, dostał się niedawno na dwór królowej, zbiegiem dziwnych okoliczności, przy królu miejsca nie znalazłszy.

Nie byłby może pozostał tu, bo służba królowej żadnej przyszłości mu nie obiecywała, ale na nieszczęście, piękne oczy Dosi go przykuły. Stał się jednym z najgorliwszych, najzapaleńszych pomocników osieroconej pani.

Różnił się on tem od innych, że gdy wszyscy niemal Annę starali się utrzymać w beczynności, wyczekiwaniu spokojnem, wyrzeczeniu się wszelkich starań na swoją rękę – Talwosz dowodził, że królowa powinna była wystąpić czynnie w obronie swych praw i nie zapominać, że była Jagiellonką, której Polska i Litwa przecież coś dłużną była.

Z tego powodu Talwosz i z Konieckim iż innymi ciągle musiał się ujadać. Znajdowano go niebezpiecznym, chciano się pozbyć, ale i on trzymał się twardo i Anna powoli zaczynała się ośmielać, słuchać go, nabierać energii, jakiej nigdy nie miała.

Okoliczności też wyrobić jej nie mogły nigdy. Zahukana, zapomniana, słuchać musiała zawsze Bony, która dla niej jak i dla reszty sióstr nie miała serca, słuchać potem sióstr, poddawać się woli brata.

Zaledwie parę razy dozwolono jej objawić własne przekonanie, gdy szło o małżeństwa sióstr, a Anna dla nich uczyniła z siebie ofiarę.

Energia, jaką ją obdarzyła natura, spoczywała jakby uśpiona, służyła tylko do oporu przeciwnościom, upokorzeniom, sponiewieraniu, które znosiła z powagą i dumą. Teraz po raz pierwszy bliski i przewidywany zgon brata powoływał ją do czynu, do wystąpienia, do objawienia siły.

Talwosz usiłował ją w niej obudzić. Nie mogło po długich latach bezczynności przyjść to łatwo, królowna zresztą otoczona była ludźmi, przeciw którym działać musiała z ostrożnością.

Z męskiego otoczenia, dodawszy doktora Czeczera, milczącego medyka, który zioła zbierał, w politykę się nie wdawał i zabawić mógł królowną, ale pomódz jejby nie potrafił; księdza Jana Borakowskiego sekretarza króla, ograniczającego się duchowną posługą, nie było przy królownie bliżej nikogo prawie.

Z kobiet miała przy sobie dawną swą ochmistrzynię Żalińską, która teraz stanowiła ciężar i nie zdała się wcale do posług, bo, dla swoich widoków, gotową była poświęcić królowną.

Ufna w tę przewagę, jaką jej dawały długie lata służby, Żalińska, która miała dwudziestokilkuletniego syna pana Matyasza, na dworze Zygmunta wychowanego na zepsute a zarozumiałe chłopię, ułożyła sobie plan zawczasu, wyrobienia mu stanowiska przy królownie takiego, aby nią, jej majątkiem i sprawami zawładnął.

W tym celu trzymała go przy sobie, narzucała nieustannie królownie, a gdy ta dosyć zimno przyjmowała niemiłe sobie usługi, gniewała się, burczała i nie ustępowała. Patrzano już na to krzywo, że Żalińska, mieszkająca obok swej pani, w komorze przy sobie trzymała syna na uwięzi, i nocować mu tu nawet kazała.

Gdziekolwiek potrzeba było pośrednictwa, poufnego rozmówienia się, Żalińska syna narzucała królownie. Kazała mu pisać listy, utrzymywać rejestra, wciskała go gdzie tylko mogła.

Królowna znosiła cierpliwie, lecz widać było, że jej to ciążyło.

Zuchwały, naprzykrzony, rozpuszczony Matyaszek, był tu, oprócz matki, wszystkim dokuką wielką.

Żalińska, nie mogąc królownej zmusić do poddania się, ciągle teraz ją strofowała i w sposób najnieprzyzwoitszy burczała. Wyrzucała jej, że udaje choroby, że się skarży nadaremnie, że jest wszystkim ciężarem, że jej w niczem dogodzić nie można.

Starą piastunkę, nudną i naprzykrzoną, z angielską cierpliwością znosiła królowna.

Prawdziwą przyjaciółką od serca, dla której tajemnic nie miała Anna, była Zofia ze Śmigła Łaska krajczyna koronna, zdawna z królownami Zofią, Katarzyną i z nią związana wspomnieniami dzieciństwa.

Krajczyna równie kochała księżnę Brunświcką i Annę, ale teraz nie mogła być z nią i listami tylko się z sobą znosiły. Obiecywała jednak przybycie. Była to niewiasta czynna, żywa, lubiąca zajęcie, szlachetnego charakteru, a nadewszystko nienawidząca spoczynku. Potrzebowała ciągle coś pisać, o coś się starać, coś wiedzieć, czego nikt się nie domyślał.

Gotową była narazić się, pracować, jeździć, byle nie nudzić się spoczynkiem i bezczynnością.

Krajczyna była w sercu Anny jedyną, a choć obok niej stały pani Elżbieta Świdnicka i Elżbieta z Gulczewa Brudzeńska, wdowa po łęczyckim wojewodzie, i Zosia Łaska córka wojewody sieradzkiego, żadna z nich mierzyć się nie mogła z krajczyną.

Brudzewska nie młoda, trochę już wiekiem ociężała, nie mogła tak czynnie służyć królowie, jakby chciała, Świdnicka nie była wolną, dla rodziny; Zosia Łaska za młodą, aby coś, oprócz wesela, uśmiechu i słowa pociechy przynieść tu mogła.

I te wszystkie przyjaciółki rozproszone, nie rychło się obiecywały przybyć, aby samotność Anny ożywić i podzielić jej losy. Za całą więc pociechę, jako jedyną powiernicę, miała Dosię Zagłobiankę, którą wychowała, do której się przywiązała jak do dziecka.

Była to istota wyjątkowa, rozumna, odważna, gotowa na wszystko dla Anny, ale mimo niezmiernej energii i przebiegłości, niewiele ona mogła; chyba w domu i gdy szło o obronę od Żalińskiej.

Zamiast Matyasza Żalińskiego, jej Anna używała do listów, gdy ich nie mogła pisać sama, nią się posługiwała chcąc zachować w czemś tajemnicę. Dosia umiała ją pocieszać, dodawać odwagi, zapobiegać nieustannym napaściom ochmistrzyni, pozbywać się jej syna i t. p.

Matyasz chłop jak od siekiery wyciosany, dworak zepsuciem ale nie umysłem, bo był tępy, choć wiele trzymał o sobie, nie mógł codziennie widywać i ocierać się nieustannie o Zagłobiankę, nie rozmawiały się w jej nadzwyczajnej piękności.

Wzdychał do niej, równie z wielu innemi, mając więcej niż inni zřeczności zalecania się, ale wszystkie jego zabiegi, starania, wdzięczenie się, nie potrafiły mu zjednać dziewczyny, dla której był zanadto ograniczonym.

Posługiwała się nim, ale zbliżyć się do siebie nie dopuszczała.

Na próżno matka, która dla syna była słabą, starała się go popierać. Dosia zaloty w śmiech obracała.

– Wiadomo wszystkim – mówiła Żalińskiej – że jestem podrzutkiem, do którego się nikt przyznać nie chce, za mąż iść nie myślę, boby mi mąż mógł wypominać, że mu nic, nawet pocziwego szlacheckiego imienia nie przyniosła!

Żalińska rachowała jednak na swoją potęgę, wpływ na Annę, jej pośrednictwo i sieroctwo Dosi. Z powodu syna też nie występowała tak przeciwko niej, jakby nieraz mogła, znajdując ją na zawadzie.

Zagłobianka nie cierpiała Żalińskiej, jasno widząc jej zamiary względem królowej. Nie tała się z niemi ochmistrzyni, mówiła otwarcie.

– Ma lat blisko pięćdziesiąt, co jej się tam śni, że jeszcze za mąż wyjść może. Po co jej to. Weźmie po bracie dosyć grosza, wyposażą ją panowie i dadzą oprawę czy na Mazowszu czy gdzieindziej i będzie Pana Boga chwalić, a my przy niej spokojnie żyć i używać.

Ja dla niej na ochmistrza syna wychowałam, ja i on, byle głupich podszeptów nie słuchała, wystarczmy aby wszystko w porządku otrzymać.

Teraz się ze śmiercią króla wszystko tak składało, że Żalińska poczyniała być niespokojną. Słyszała dokoła mówiących o tem, iż na przypadek zgonu jego, gdy nowego króla obierać będą, pewnie mu Annę za żonę następcą.

Nie obawiała się odprawy Żalińska, znając dobre serce pani, ale przewidywała, że i syn, i ona zniżyć musieli na stronę i już jej tak opanowaćby nie mogli, jak ona sobie ułożyła.

Wśród tej gromadki zastępujący ochmistrza Koniecki, z wielką powagą obracał się sądząc, że nadzwyczaj jest czynnym, a w istocie nie widząc nic i nie robiąc nic wcale.

Pilnował porządku, chodził, pytał, wydawał rozkazy, których nie słuchano, zapominał o tem, co mówił, a zresztą gorliwie zawsze narzucał się pani do wszystkiego, choć nigdy go prawie nie używano do niczego.

Konieckiemu starczyło gdy go służba i dworacy czcili tytułem ochmistrza i drwiąco mu się kłaniali.

Odjazd Zygmunta Augusta, którego królowa ostatniego dnia dopiero widziała i znalazła niemal dogorywającym, zrodził niepokój wielki.

Zostawała sama na tym pustym zamku, nie będąc nawet pewną, czy o zdrowiu brata mieć będzie wieści. Nikt się o to nie troszczył. Jeden starosta Wolski mógł jej w tem posłużyć.

Czarnkowski referendarz miał się znaleźć też przy królu i na tego rachowała, że listem ją zawiadomić może.

Wyzdrowienia zaledwie się można było spodziewać, a doktor Czecher zapytany, odpowiedział, że choć się cuda dzieją, ale tam gdzie baby i czary doktorom robotę psują, nie wielką w nich nadzieję pokładać należy.

Opowiadano wówczas wszędzie, że zaniedbana przez króla czas jakiś Zajączkowska, co tydzień wieczorem dnia jednego, z jakimiś obrzędami groch na ogień ciskała, przeklinając aby się tak rozpuknęła ten co jej wiernym być nie chce.

Inne czarownice myły i naparzały chorego, odrywały strzępki jego szat, aby go mieć w swej mocy. Jedna z nich dała królowi prostą obrączkę, którą on jak najkosztowniejczy pierścień nosił.

Było zawsze około króla tych bab z Wilna i z różnych stron przywożonych dosyć... cóż potem mogli doktorowie?

W parę dni po odjeździe króla dowiedziała się Żalińska i przyniosła to królownie zaraz, że po drodze z Warszawy do Knyszyna, Barbara Giżanka czekała na Augusta w Ostrowie. Nie było temu końca!

Któż mógł przewidzieć, co czekało króla w Knyszynie? i co z nim poczynać mieli ulubieńcy, na których łaskę był zdany?

W niedzielę dnia 6 lipca zmierchało, gdy starosta tykociński Łukasz Górnicki, wysiadłszy z wozu przede dworem, pieszo przyszedł do drzwi budynku, w którym król leżał w Knyszynie, dowiadując się z obawą o zdrowie pańskie.

Z twarzy ludzi, którzy stali w gankach i na podwórzu, z ciszy, jaka tu panowała, chociaż ruch był niespokojny, mógł wnieść że się tu źle święciło.

Poznawszy mimo mroku starostę, wyszedł naprzeciw niemu dworzanin Lissowski i szepnął, że król kilka razy słabym głosem pytał czy nie przybył, a nakazał go natychmiast gdy się zjawi puścić do siebie, choćby odpoczywał i drzemał.

Szedł więc już nie zatrzymując się starosta, a tu go w pierwszej komnacie spotkał referendarz Czarnkowski, który u okna siedział z rękami złożonemi, jakby się modlił, i ujrawszy Górnickiego, ku niemu powstał.

– Idźcie do króla, idźcie – szepnął, zniżając głos – pragnął mówić z wami. Źle się ma. Duchowni go do pojednania z Bogiem i przyjęcia Sakramentów już przygotowują. Życia pozostało niewiele.

Gdy to mówił, z drugiej izby wystąpił Jakób Zaleski starosta piaseczyński i ujrawszy Górnickiego pośpieszył ku niemu mówiąc:

– Król na was czeka.

Nie wdając się więc już w pytania Górnicki pośpieszył za Zaleskim, który go do sypialni prowadził.

W izbach, przez które przechodzili, cisza panowała i smutny mrok wieczora je zalegał. Powietrze ciężkie było i parne.

U drzwi sypialni, gdy zcicha zapukali, zjawił się Książnik, który już się zabierał ofuknąć aby panu nie przerywano spoczynku, gdy zobaczywszy starostę, podniósł zasłonę i wpuścił go prędko, nie pytając.

W izbie było przyciemno też, tylko w kątku osłonięta gorzała lampka mała, a że okno nie było całkiem zamknięte, płomień jej poruszało się i migotało.

W głębi na szerokim, niskim łożu, osłoniętem pawilonem szkarłatnym, spoczywał król drzemiąc chorobliwie i marząc, cały w białiznie, z nogami tylko okrytymi jedwabną kołderką.

Żółtą, wychudłą twarz jego widać było na białych poduszkach leżącą z oczyma zamkniętymi. Ręce białe, kościste, złożone trzymał na piersiach.

Pomimo że starosta jak najciszej wniść się starał, Zygmunt August posłyszał czy przeczuł jego przybycie, powolnie ciężkie podniosły się powieki i poruszyły usta blade.

Górnicki przejęty widokiem umierającego stał jak wryty i oczy mu się zwilżyły.
Chwilę trwało milczenie, słaby głos dał się słyszeć od łoża.

– A to ty... nareście... czekałem...

Ręka jedna z trudnością podniosła się nieco i skinął aby przystąpił. Górnicki posłuszny zbliżył się na palcach powoli.

Oczy króla, które były zapadły, podniosły się ku niemu i usta drgnęły.

Starosta, który od tak dawna i dobrze króla znał, a widywał go w różnych ducha usposobieniach, przerażony został zmianą jego twarzy.

Było to zawsze tożsamo, poważne, Jagiellońskie oblicze, wiekuistym jakimś obleczone smutkiem, lecz teraz zbliżający się zgon nadawał mu wyraz uroczysty, jeszcze bardziej majestatyczny i namaszczony.

Nie był to już człowiek na ziemi żyjący i ziemskimi sprawami przejęty, lecz duchem na poły na świecie innym.

Starosta pytania żadnego zadać mu nie śmiał, stał z boleścią w duszy wpatrując się w niego i ręce załamał.

Słysząc był oddech w piersiach ciężki i chrzęszczenie.

Parę razy powieki trochę się poruszyły i opadły.

– Koniec, koniec się zbliża – odezwał się po cichu po długiej chwili oczekiwania. – Żyłem za długo, za długo, cierpiałem wiele... zostawiam was sierotami.

Górnicki ledwie mógł stłumić płacz, który, mimo męztwa, pierś mu i oczy napęśniał.

– Miłościwy panie – rzekł – życie, Bóg łaskaw, zdrowie wam przywróci.

Na ustach króla widać było jakby uśmiech niedokończony.

– Ani dla siebie, ani dla was tego nie życzyć – odezwał się cichym bardzo głosem. – Walczyłem próżno, z dołą walczyć nadaremnie, nikt swego nie uniknie losu.

Zatrzymał się król, jakby mu tchu zabrakło, spojrzał na Górnickiego i szeptał znowu:

– Całe życie, całe stoi przedemną jak rozwinięta karta. Widzę je przed sobą. Pasma przeznaczeń. U kolebki, matka! tak, matka, która być miała mi prześladowcą i mojego szczęścia nieprzyjaciółką. Ojciec kochający a surowy... pochlebcy i kobiety... a! te kobiety, te sokoły, które mi żywot zatruć miały.

Przez nie ginę! a tak je kochałem?

Zamilkł znowu. Górnicki chciał powstrzymać go i szepnął, że mówienie rozdrażnia i męczy.

August nie zdawał się słyszeć i rozumieć. Oddech stał się żywszym, powieki odkryły oczy wpadłe, ale jaśniejące blaskiem niezwykłym.

– Widziałeś Elżbietę, pierwszą moją... padła ofiarą, niewinna, biedna, anielska istota. Co ona zawiniła, że jej męczennicą być przeznaczono...

Barbara... a! ukochana Basia moja, o którą z narodem walczyć, z matką wojnę prowadzić, z całym światem się poróżnić przyszło, ją i mnie żółcią i piołunem poili.

I ta jak kwiat w mych oczach uwiędła... i ta...

Górnicki dostrzegł jak dwie łzy dobyły się z pod powiek powoli i nieotarte potoczyły z wolna po twarzy, znikając gdzieś na białźnie, w którą wsiąkły.

I znowu było milczenie, król się podniósł nieco, uczynił wysilek, lecz osłabłe ciało zmusiło opaść na pościel bezwładnie, oddychał coraz ciężiej, ale oddech stawał się przyspieszony.

– Chcieli bym żył z Katarzyną, to mi śmierć zadało. Nie mogłem się zwyciężyć. Przez to umrę bezpotomny, ostatni, ze mną do grobu pójdą Jagiellonowie.

Bóg, los, przeznaczenie, fatalność, żelazne prawo zniszczenia.

Górnicki chciał coś wtrącić, aby smutne te myśli odwrócić, król mówić mu nie dał.

– Bezpotomnym! – rzekł – to nic, ale zejść bez dobrego imienia, bez pociechy z wielkiego dzieła.

Starosto, wszystkom chciał, nic nie mogłem. Litwa dotąd dąsa się na to co jej przyszłość miało zapewnić. Na Unię pracowałem życie całe, dla niej praw się zrzekłem... oni jej nie chcą.

Swobody ich szanowałem... plwali mi w oczy za to.

Nie było nieszczęśliwszego nademnie. Na Ruś zbierałem się iść odzyskać zabrane... zawady mi stawili.

Wrogów wszędzie, przyjaciół nie miałem nigdzie, nigdzie, nikogo.

– A! miłościwy panie – przerwał Górnicki – nie czynicie nam wiernym sługom swoim krzywdy, myśmy cię cenili i miłowali!

– Wielu? kto? – przerwał król. – Mój starosto, śmierć oczy przemysła i wzrok daje co do głębi dusz sięga... widzę w każdym co w sobie nosi, do szpiku kości.

Przyjaciół dla łupieży, kochanek dla łask i darów, jest wiele, a ktoby kochał?...

Zamilkł nagle i z wolna w piersi się uderzył.

– Winienem, winienem – szeptał – przebac mi panie, winienem wiele, ale przejrzałem za późno.

Starosto, pamiętajcie o tej sierocie królownie Annie, ja życie jej zatrąłem. Co z nią będzie? maż ona do końca żywota łzami się obmywać?

– Miłościwy panie – podchwycił Górnicki – naród nigdy panów swoich krwi nie odrzucił i nie zapomniał o niej. Nie trwożcie się o los królownej.

– Zapóźno przyjdzie jej korona i małżeństwo – przerwał znowu ciszej król. – Katarzyna przecierpiała wiele, Zofia owdowiała, sierota Anna na łasce waszej.

A cóż z tem państwem?

Wstrzymał się król i milczał długo, spoglądał na starostę, jak gdyby go wyzywał.

– Wybierajcie ostrożnie, abyście za soczewicę praw swych nie pozbyli. Jest ich dosyć co sięgnąć po koronę naszą.

– Cesarz pierwszy – podszepnął Górnicki.

– Cesarz? – zamruczał król – przez nich my straciliśmy Czechy i Węgrów, oba kraje Jagiellonom należały. Ojciec dał się im uwikłać i wyrzucił je sobie.

Cesarz uczynił mnie bezpotomnym, cesarz zakuje was w niewolę!

Podniósł rękę, która opadła ciężko na posłanie.

– Litwa za carem ze strachu. Tyran jest. Katarzyna truchlała, by mu jej nie wydano; nie oddawajcie mu Anny, biednej Anny. Zabije ją.

Nie śmiał Górnicki wspomnieć o Francuzie, ale król sam szepnął.

– Francuskiego króla brat się swata, obcy nam, daleki, młody. Polska niczem dla niego, on na nic dla was.

I dodał po namyśle.

– Pruski książę? któż wie? Zechciecie go?

Starosta słuchał z natężoną uwagą, lecz te myśli przesuwające się z kolei rozmarzonemu po głowie, zdały mu się go dręczyć nadto; przerwał uspokajając.

– Miłościwy panie, Bóg miłosierny. Jeśli osierocić zechce, opiekować się będzie! Pocóż trapić się zawcześnie.

– Tak! przeznaczenia są nieuniknione, konieczność żelazna – westchnął. – Widzę przyszłość, widzę ją... smutna...

– Wasza miłość – odezwał się Górnicki – zechciecie mi wydać jakie rozkazy. Rozkazaliście mnie przywołać.

Król niespokojnie ręką powiódł po czole.

– Nie wiem już – rzekł – tak... potrzebowałem was... Chciałem mieć kogoś przy sobie...

Oczy jego skierowały się na drzwi.

– Sokoły i sępy... chciwe... nikogo więcej... wszyscy czegoś żądają, nikt nic nie przynosi. Słowa pociechy... łzy pocziwej...

Jaki to dzień? – zapytał nagle.

– Niedziela – szepnął Górnicki.

– Tak, było to dziś rano? czy wczoraj, czy miesiąc temu? już nie wiem. Wszystko się zmieszało razem, cała przeszłość leży pogmatwana przedemną.

Te sokoły...

– Zbyćby się ich, miłościwy panie – rzekł starosta.

– Płaczą – począł król – jak ojciec łez niewieścich znieść nie umiem. Gizanka ma córkę... dziecko moje jedyne. Zajączkowska... wiesz... żenić się z nią chciałem... czeka... świat zawiązany. Zuzię Orłowską aż tu przywieźli... i ta... A! te sokoły!

Nie śmiał nic powiedzieć Górnicki, ale mu się zrobiło przykro, a gdy potem król zamilkł, odważył się podszeptać:

– Nie myślęby o nich!

– Tak – po chwili dodał król – czarami mnie i napojami wzięły, a zdrowie i życie poszło.

Te, którem kochał, los mi wydarł prędko... przemknęły mi przez życie moje jak cienie, tylko śnię teraz o nich. Widzę je jakby żywe były. Stają koło mnie... Elżbieta i Basia razem.

Starosto – odezwał się żywiej – przywiozłeś mi z sobą ich wizerunki?

– Są w Tykocinie – odparł Górnicki.

– Jam je teraz chciał mieć... pocieszyć się niemi – rzekł król. – W Tykocinie! Jedźże po nie, proszę cię, jedź po nie, a śpiesz jutro do mnie z powrotem. Chcę je mieć, chcę je koniecznie mieć teraz, choćby do trumny.

Górnicki począł się tłumaczyć, dlaczego ich nie zabrał z sobą, lecz w myślach pogrążony, już się go słuchać nie zdawał i powtórzył:

– Jutro – przywieź mi je jutro.

Wtem jakby sobie coś przypomniał.

– Bieliński – spytał – jest w Tykocinie na zamku?

– Nie odstępuję go na krok – rzekł Górnicki. – To człowiek, na którego spuścić się można, miłościwy panie.

– Dla tegom go nad skarbem moim wszystkim postawił – słabnącym głosem dodał August.

– Starej wiary to mąż, prawości starej. Mów mu, niech nikomu nie zdaje po mnie mienia, krom królewnej Anny... Ona siostr nie ukrzywdzi, a ja chcę, aby pokrzywdzoną nie została. Biedna Anna...

Na jej sieroctwo spadnie korona! Kto wie? Wydrą jej może i mój spadek i ją... z Jagiellonek ostatnią...

– Miłościwy panie, nie może to być – przerwał starosta – myśli tych nawet nie przypuszczajcie; ludzie bywają niewdzięczni, naród się niewdzięcznością splamić nie może.

Zygmunta Augusta oblicze zmieniło się wyrazem szyderskim.

– Mylisz się, starosto, mylisz – odparł – przeciwnie, ludzi wdzięcznych znajdzie się coś może, narody zawsze niewdzięczne być muszą!

Napróżno chciał zaprotestować starosta tykociński, król głową potrząsał.

Lecz widać było w skutek długiej już rozmowy tej znużenie.

Wśród niej Zygmunt August chwilami usypiać się zdawał. Słów mu brakło i wypełniało je mruczenie... Mruczenia przerywały mowę. Starosta nie śmiał ani się oddalić bez rozkazu, ani dłużej męczyć króla, który, ile razy go zobaczył, jakby pobudzony do mówienia, usta otwierał i wkrótce wyczerpując się, słabnął.

Na ostatek sądząc, że się już nazbyt przedłużyło posłuchanie, zrobił parę kroków wstecz od królewskiego łoża, ale król posłyszał chód i oczy otworzył.

– Jedź – rzekł – zaraz, prędko... proszę cię... wizerunki, wiesz... dwa razem, Elżbiety i Barbary... przywieziesz mi je jutro.

– Natychmiast wyruszam spełnić rozkaz, miłościwy panie – odezwał się Górnicki odchodząc.

Król nie musiał już usłyszeć odpowiedzi, gdyż starosta ujrzał go z otwartymi ustami, uspiętym głęboko, oddech tylko ciężki i chrapanie piersi znużonych słyszać było.

Gdy ostrożnie podniósłszy zasłonę starosta tykociński znalazł się w izbie sypialni poprzedzającej, w której podedrzwił stał Książnik, Plac i Jakób cześnik na cichej jakiejś naradzie, potrzebował chwili dłuższej, aby przyjść do siebie, tak mu jeszcze w pamięci, w sercu brzmiało to, co z ust umierającego słyszał.

Nie ulegało wątpliwości dla niego, iż król już z tego łóżka boleści nie miał powstać, że to były ostatnie godziny i słowa ostatnie.

Wzruszony do głębi duszy, Górnicki usiłował zapanować nad sobą, lecz łkania powstrzymać nie mógł.

Do stojącego nie opodal od progu zbliżył się Fogelweder i ujął go za rękę.

– Wszelka nadzieja stracona? – szepnął Górnicki. – Doktorze, macie wy jeszcze jaką?

Fogelweder potrząsnął głową.

Milczeli chwilę. Doktor ujął go za rękę i wywiódł z sobą do drugiej komnaty, w której, oprócz referendarza Czarnkowskiego, znajdował się chwilowo marszałek Radziwiłł, na uboczu rozpytujący cicho Jakóba Zaleskiego o króla.

Zobaczywszy powracającego Górnickiego, Czarnkowski się zbliżył do niego.

– Mówiłeś z nim? – zapytał.

– Tak – rzekł starosta – i rozmowa była może dla chorego za długa. Zmęczyła go, ale odpuścić mnie nie chciał.

– Dał ci jakie rozkazy?

– Kazał mi jechać do Tykocina, abym mu jutro przywiózł dwa wizerunki: Elżbiety i Barbary, które zwykł był nosić przy sobie.

– Jutro! – podchwycił Czarnkowski smutnie – lecz ktoś wie, czyje jutro jest... Biedny pan! Nie wspomniał co o królowie?

– I owszem – odparł Górnicki – los jej go obchodzi wielce, troskę ma wielką o nią.

Referendarz zamilkł.

– Doktorowie obaj – dodał po przestanku – żadnej już nadziei nie czynią. Jutro król na śmierć dysponować się będzie.

– Tem bardziej śpieszyć muszę do Tykocina – odezwał się starosta – abym ostatnią jego spełnił wolę i choć małą przywiózł pociechę.

Otarł łzę, podali sobie ręce.

Noc już była, gdy Górnicki się znalazł w podwórzu dworu królewskiego, który, choć cichym był, niemniej ludzi go mnóstwo napełniało.

Znając wszystkich, mógł starosta mimo ciemności rozpoznać tych, co się tu krzątali.

Krajczy i podczaszy z Konarskim, któremu król wszystko zwierzał i klucz od pieniędzy oddawał, stali przy ładujących się wozach. Widocznym było, że się śpieszono, aby z zaborem przewidywany już zgon króla uprzedzić.

Zaprzęgano konie, szeptali ludzie: ze śpichrzów wynoszono skrzynie i różny ładunek.

Jakób cześnik królewski, znany ze swej chciwości i bezwstydu, kręcił się także około wozów innych, z dworzanami: Platem, Kolfilskim i Kazanowskim.

Niektórzy z nich wcale na starostę nie zdawali się uważać, drudzy zmięszali się widząc go powoli przechodzącego podwórze i rozpatrującego się w to, co się tu działo.

Łatwa do poznania, po swej tuszy i zuchwałej postawie, Zuzanna Orłowska, jedyna z dawnych miłośniczek króla, która była przytomną w Knyszynie, chodziła także pilnując rzeczy, które na gwałt tej nocy wyprawiano w świat, aby tylko z Knyszyna, obawiając się dnia następnego, gdyż biskup Krasiński, marszałek Radziwiłł i referendarz Czarnkowski mogli łupieżstwo powstrzymać.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «Литрес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на Литрес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.